

Важко уявити, як люди можуть краще зрозуміти американське життя другої половини двадцятого століття і початку двадцять першого, ніж читаючи Дона Делілло... Масштаб запиту Делілло — глобальний та історичний... Його творчість приголомшлива, зроблена з потайних благословень... Моєму поколінню письменників вона доводить, що художня література і досі може робити все що завгодно.

ДЖЕННІФЕР ЕґАН на представленні Медалі за видатний внесок в американську літературу

Читання книжок Дона Делілло підтримує нашу віру в мистецтво художньої літератури: він уловлює плин життя кінця століття у словах, в одному реченні за одним, що яскраво сяють.

«ELLE»

Боги обладнали Делілло антенами провидця.

МАРТИН АМІС, «The New Yorker»

www.fabulabook.com

www.facebook.com/Fabulabook/

vk.com/fabulabook

www.instagram.com/fabulabook/

ДОН ДЕЛІЛЛО

ЗЕРО К

ЗЕРО

ДОН ДЕЛІЛЛО

ФАБУЛА
видавництво

ФАБУЛА
видавництво

Annotation

Головний герой нового роману Дона Делілло мільярдер Росс Локгарт — основний інвестор віддаленого і таємничого поселення, де смерть вишукано контролюють, а тіла консервують до майбутніх часів. Здоров'я його дружини Артис стрімко занепадає. Син Росса Джефф приєднується до Росса й Артис у поселенні, щоб попрощатися з нею, коли відмовить її тіло.

Росс теж відчуває глибоку потребу увійти в інший вимір і прокинутися в новому світі. Натомість його син прагне жити й відчувати «мішанину подивів нашого часу тут, на землі».

Чудовий, щирий роман одного з найвидатніших письменників нашого часу. «Зеро К» — справжня ода мові й людяності, роздум про смерть та обійми життя.

-
- [Делілло Дон](#)
 - [Частина перша За часів](#)
 - [— 1 —](#)
 - [— 2 —](#)
 - [— 3 —](#)
 - [— 4 —](#)
 - [— 5 —](#)
 - [— 6 —](#)
 - [— 7 —](#)
 - [— 8 —](#)
 - [— 9 —](#)
 - [— 10 —](#)
 - [Артис Мартино](#)
 - [Частина друга](#)
 - [— 1 —](#)
 - [— 2 —](#)
 - [— 3 —](#)
 - [— 4 —](#)
 - [— 5 —](#)
 - [— 6 —](#)

- 7
- 8
- 9
- 10

- Максим Нестелеев

-

- notes

- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 9
 - 10
 - 11
 - 12
 - 13
 - 14
 - 15
 - 16
 - 17
 - 18
 - 19
 - 20
 - 21
 - 22
 - 23
 - 24
 - 25
 - 26
 - 27
 - 28
 - 29
 - 30
-

Делілло Дон
Зеро К

ДОН ДЕЛІЛЛО

ЗЕРО К

Роман

ФАБУЛА

Барбарі

**Частина перша За часів
Челябінська**

Кожен хоче володіти кінцем світу.

Так казав мій батько, стоячи біля ущільнених вікон свого нью-йоркського офісу — керування приватними статками, династичні трасти, ринки, що зароджуються. Ми поділяли рідкісну споглядальну часову точку, і ця мить довершувалася його вінтажними окулярами, які вносили в приміщення ніч. У кімнаті я вивчав різноманітно-абстрактне мистецтво і почав розуміти, що тривале мовчання після його репліки нікому з нас не належить. Я думав про його дружину, другу, археолога, чий розум і слабке тіло за графіком невдовзі почне відносити в порожнечу.

Та мить повернулася до мене за кілька місяців і за півсвіту звідти. Я сидів пристібнутий на задньому сидінні броньованого гетчбека з тонованими боковими вікнами, непрозорими з обох сторін. Відгороджений водій був у спортивній футболці та штанях з опуклістю на стегні, що виказувала персональну зброю. Через годину поїздки нерівними шляхами він спинив машину і щось сказав у пристрій на лацкані. Потім повернув голову на сорок п'ять градусів у бік правого заднього пасажирського сидіння. Я сприйняв це так, що час мені вже відстібнутись і вилізти.

Поїздка — останній етап марафонної подорожі, і я вийшов з автівки й трохи постояв, приголомшений спекою, тримаючи свій невеликий чемодан і відчуваючи, як розгинається тіло. Я почув, як запустився двигун і повернувся поглянути. Машина прямувала назад до приватної злітно-посадкової смуги, і це єдине, що там рухалося, яке невдовзі обгорне земля, західне світло або чистий обрій.

Зробивши повний оберт, я довго і повільно роздивлявся солончаки та кам'яні уламки, спустошені, за винятком кількох низьких споруд, імовірно, з'єднаних між собою, заледве відокремлених від знебарвленого краєвиду. І більше нічого, ніде більше. Я не знав точних особливостей мого пункту призначення, лише його віддаленість. Неважко уявити, що мій батько у своєму офісному вікні вичаклював

своє зауваження з цієї ж суворої місцевості та геометричних плит, які з нею змішувалися.

Він зараз тут, вони обидва, батько і мачуха, а я приїхав якнайкоротше їх відвідати та сказати непевне «прощавай».

Кількість забудов було важко визначити з мого близького спостережного пункту. Дві, чотири, сім, дев'ять. Чи тільки одна, центральний блок з прибудовами-променями. Я уявляв його як місто, яке віднайдуть у майбутньому, самодостатнє, гарно збережене, безіменне, залишене якоюсь невідомою міграційною культурою.

Спека змусила мене думати, що я всихаю, однак хотілося затриматись на мить і подивитися. Там були приховані будівлі, агарофобно запечатані. Були будівлі з глухими стінами, приглушені та похмурі, із незримими вікнами, призначені самозгортатися, подумав я, коли фільм досягає точки цифрового колапсу.

Кам'яною стежкою я попрямував до широкої брами, де стояли та поглядали двоє чоловіків. Різні спортивні футболки, такі ж опуклості на стегнах. Вони стояли за низкою обмежувальних стовпчиків, задуманих задля утримання транспорту від в'їзду на прилеглу територію.

Осторонь, біля дальнього краю в'їзних воріт, доволі дивно стояли ще дві постаті, незворушні закутані жінки в чадрах.

Батько відростив бороду. Здивував. Вона була ледь сивіша за волосся на голові і, як наслідок, відтіняла його очі, підсилуючи погляд. Чи не таку бороду відрощує людина, яка прагне увійти в новий вимір вірування?

Я спитав: «Коли це трапиться?»

— Ми над цим працюємо: день, година, хвилина. Невдовзі,— сказав він.

Йому було під сімдесят, Росс Локгарт, плечистий і спритний. Його темні окуляри — на столі перед ним. Я звик зустрічати його в офісах, деінде. Цей був імпровізований, кілька екранів, клавіатури й інші пристрої, встановлені по всій кімнаті. Я усвідомлював, що він уклав великі кошти в усю цю операцію, це намагання на ймення «Конвергенція», й офіс був за жест увічливості, що давав змогу підтримувати належний зв'язок з його мережею компаній, агенцій, фондів, трастів, фундацій, синдикатів, комун і кланів.

— Як Артис?

— Вона повністю готова. Ані сліду вагань чи роздумів.

— Ми ж не говоримо про віковичне духовне життя. Це ж тіло.

— Тіло заморозять. Кріонічне припинення,— сказав він.

— І тоді в майбутньому.

— Так. Настане час, коли будуть способи протидіяти обставинам, що призводять до кінця. Розум і тіло відновлені, повернені до життя.

— Не нова ідея. Правда?

— Не нова. Але ідея,— сказав він,— яка нині наблизилася до повноцінної реалізації.

Я був дезорієнтований. То був ранок того, що стане моїм першим повним днем тут, і то був мій батько за робочим столом, і ніщо не було знайомим — ані ситуація, ані фізичне оточення чи сам бородань. Лише дорогою додому я спромігся те все збагнути.

— І ти маєш повну певність у цьому проекті.

— Повну. Медично, технологічно, філософськи.

— Люди вписують своїх домашніх улюбленців,— сказав я.

— Не тут. Тут нема нічого умоглядного. Нічого бажаного як дійсного або периферійного. Чоловіки, жінки. Смерть, життя.

У його голосі навіть учувся тон виклику.

— А мені можна побачити те місце, де це стається?

— Надзвичайно сумнівно,— відповів він.

Артис, його дружина, страждала на кілька хвороб, що робили її недієздатною. Я знав, що розсіяний склероз значною мірою був відповідальний за погіршення її стану. Мій батько був тут як відданий свідок її відходу, а потім — як освічений спостерігач початкових методів, що дадуть змогу зберегти тіло до того року, десятиліття, дня, коли дозволять безпечно прокинутися.

— Коли я сюди потрапив, я зустрів двох озброєних конвоїрів. Провели мене через службу безпеки, провели до кімнати, майже нічого не сказали. Це все, що я знаю. А ще назва, яка звучить релігійно.

— Віроzasновна технологія. Ось що воно таке. Інший бог. Не так уже й різниться, як виявляється, від деяких попередніх. Крім того, що це дійсне, це правда, вона вибавляє.

— Життя після смерті.

— Зрештою, так.

— «Конвергенція».

— Так.

— Щось означає в математиці.

— Щось означає в біології. Щось означає в фізіології. Дай їй спокій,— сказав він.

Коли моя мати померла, удома, я сидів біля ліжка, і там ще була її подруга, жінка з палицею, яка стояла у дверях. Так я і малював собі цю мить, звуженою, нині й навіки, до жінки в ліжку, до жінки у дверях, до самого ліжка, до палиці.

Росс сказав: «Ближче до центру території, що слугує за госпіс, я інколи стою серед людей, які готуються пройти процес. Передчуття і трепет перемішані. Набагато відчутніші, аніж побоювання чи невизначеність. Є шаноба, стан подиву. Вони в цьому згуртовані. Щось значно більше за те, що вони коли-небудь зможуть уявити. Вони почувують загальну місію, призначення. І відтак я намагаюсь уявити це місце століття тому. Тимчасове житло, притулок для мандрівників. Для паломників».

— Гаразд, для паломників. Ми повернулися до стародавньої релігії. А мені можна відвідати госпіс?

— Напевно, ні,— відповів він.

Він дав мені невеликий плаский диск, що приєднувався до браслета. Батько сказав, що він подібний до пристрою спостереження на щиколотці, який сповіщав поліційне управління про місцезнаходження підозрюваного, що очікував на суд. Мені дали дозвіл на вхід до певних приміщень на цьому рівні та на ще одному вище, і більш ніде. Я не міг зняти браслет, не переполохавши охорону.

— Не поспішай з висновками про побачене і почуте. Це місце задумали серйозні люди. Поважай ідею. Поважай саме оточення. Артис каже, що ми повинні розглядати це як незавершену працю, працю на землі, форму земного мистецтва, ленд-арт^[1]. Постала із землі й у неї так само й запала. Обмежений доступ. Визначена укупі непорушністю людини та довкілля. Трохи ще скидається на гробівець. Земля — провідний принцип,— сказав він.— Повернися до землі, вийди із землі.

Я гаяв час, блукаючи коридорами. Вони були майже порожні, лише три людини, через певні інтервали, і кожній я кивнув, діставши лише самотній погляд-нарікання. Стіни у відтінках зеленого. Далі один широкий коридор перетворювався на інший. Порожні стіни, ніяких вікон, широко рознесені двері, усі зачинені. Це були двері м'яких суміжних кольорів, і мене зацікавило, чи можна віднайти абиякий смисл у цих скалках спектра. Це те, що я робив у будь-яких нових обставинах. Намагався надавати смисл, робити місце зв'язним або, принаймні, знайти в місці себе, підтвердити свою незручну присутність.

У кінці останнього коридора був екран, що випинався з ніші на стелі. Він почав знижуватися, розтягуючись від стіни до стіни й майже сягаючи підлоги. Я повільно наблизився. Спочатку на всіх зображеннях була сама вода. Вода, що плине лісами та нахлинає на річкові береги. Були сцени дощу, що періщить, підвісні сади-тераси, довгі миті нічого, крім дощу, потім люди біжать звідусіль, інші безпомічні в човниках, підстрибуючи на порогах. Були затоплені храми, будинки, що зависли на схилах пагорбів. Я дивився, як вода продовжувала здійматися на міських вулицях, машини та водії йшли

під воду. Розмір екрана виніс ефект зображення з категорії теленовин. Усе було невиразне, сцени тривали довше звичайного ритму передач. Отам переді мною, на моєму рівні, безпосередня і реальна, сиділа жінка у натуральну величину на однобокому стільці в заваленому зсувом будинку. Чоловік, обличчя під водою, вирячився на мене. Треба було відійти, але водночас треба було дивитися далі. Було важко не дивитися. Зрештою, я поглянув назад коридором, чекаючи, що хтось з'явиться, ще один свідок, особа, що могла б постояти поруч, поки образи вибудовувались і зчіплялися.

Звуку не було.

У кімнатах, де зупинилися Артис із Россом, вона була сама-одна. Сиділа в кріслі, у халаті й капцях, і, видавалося, спала.

Що сказати? Як почати?

Маєш гарний вигляд, подумав я, і вона дійсно мала, хоч, на жаль, така знесилена через хворобу, худе обличчя і попелясто-біле нерозчесане волосся, бліді руки складені на колінах. Зазвичай я думав про неї як про Другу дружину, потім як про Мачуху, і лише потім як про Археолога. Цей останній ярлик не був таким уже спрощенням, переважно через те, що я нарешті про неї дізнавався. Мені подобалося уявляти її науковцем-аскетом, що періодично живе в непоказних таборах і легко може пристосуватися до різноманітних нещадних умов.

Чому батько запросив мене сюди?

Він хотів, щоб я був з ним, коли Артис помре.

Я сидів на ослоні, спостерігаючи та чекаючи, і незабаром мої думки полишили нерухому фігуру в кріслі, і потім ось і він, ми, Росс і я, у мініатюрному розумовому просторі.

Він людина, сформована грошима. Він рано заробив собі репутацію, аналізуючи вплив стихійних лих на прибуток. Він полюбляв розповідати мені про гроші. Моя мати питала: «А як щодо сексу? Йому ж про це треба знати». Мова грошей плутана. Він визначав терміни, малював діаграми, видавалося, жив у надзвичайному стані, більшість днів висиджував в офісі десять-дванадцять годин, чи поспішаючи до аеропортів, чи готуючись до конференцій. А вже вдома, стоячи перед люстром у весь зріст цитував з пам'яті промови про рівні ризику й офшорні зони, над якими він працював, удосконалюючи свої жести та вирази обличчя. У нього була інтрижка з тимчасовою конторською працівницею. Він бігав Бостонський марафон.

А що ж робив я? Я бурмотів, човгав, виголив смужку волосся на маківці, від чола до потилиці — я був йому за особистого антихриста.

Він пішов, коли мені було тринадцять. Я робив домашнє завдання з тригонометрії, коли він мені це сказав. Він сидів навпроти мого робочого столика, де мої вічно заточені олівці стирчали зі старої

мармеладової банки. Поки він говорив, я робив домашнє завдання. Я перевіряв формули на сторінці та писав у нотатнику, знов і знов: *синус косинус тангенс*.

Чому батько залишив мою матір?

Жоден з них ніколи не казав.

Роки потому я жив на верхньому Мангеттені. Одного вечора по телебаченню показували батька, темнуватий канал, поганий прийом, Росс у Женеві, немовби подвоєне зображення, говорить французькою. Чи я знав, що батько говорить французькою? Чи я певен, що цей чоловік — то мій батько? Він покликався, у субтитрах, на екологію безробіття. Я спостерігав стоячи.

Й Артис зараз у цьому малоправдоподібному місці, цій пустельній примарі, невдовзі її мають законсервувати, крижане тіло в масивній поховальній камері. А потім — позауявне майбутнє. Поміркуй над самими словами. *Час, доля, імовірність, безсмертя*. А ось моє простодушне минуле, моя пощерблена історія, миттєвості, до яких я не можу не звертатися, бо вони мої, їх неможливо не побачити та не відчути, виповзають із кожної стіни довкола мене.

Якось у Попільну середу я пішов до церкви та став у чергу. Я роздивлявся довкола на статуї, дощечки, стовпи та вітражі, а потім пішов до огорожі вітваря і став навколішки. Підійшов священник і відмітив мене пляминою святого попелу, великим пальцем до мого чола. *Ти є порох*^[2]. Я не католик, мої батьки не католики. Я не знав, ким ми були. Ми були «їсти і спати». Ми були «Віднесіть костюм татка до хімчистки».

Коли він пішов, я вирішив прийняти ідею полишеності або напівполишеності. Моя мати та я розуміли й довіряли одне одному. Ми поїхали жити у Квінс, у «помешкання з садом», де жодного саду не було. Нас обох це влаштовувало. Я дав волоссю відрости на моїй виголеній аборигеновій голові. Ми разом ходили гуляти. Хто так робить, мати з сином-підлітком, у Сполучених Штатах Америки? Вона не читала мені нотацій, чи читала, але рідко, щодо моїх ухилів від видимої нормальності. Ми споживали просту їжу і били тенісний м'яч туди-сюди на громадському корті.

Але священник у рясі та дрібне притирання його пальця, який уживлює попіл. *І вернешся в порох*^[3]. Я блукав вулицями, видивляючись людей, які могли б на мене подивитися. Я стояв перед

вітринами магазинів, вивчаючи своє відбиття. Я не знав, що воно було. Якийсь перепуджений жест шаноби? Чи я збиткувався зі Святої Матері Церкви? Чи просто намагався надати собі поважного вигляду? Я хотів, щоб пляма лишалася багато днів і тижнів. Коли я дістався додому, мати відхилилася від мене, нібито задля перспективи. Це було найкоротше оцінювання. Я намагався не посміхатися — і мав усмішку гробаря. Вона щось сказала про занудність серед по всьому світу. Трохи попелу, щонайменша витрата, і середа, тут і там, сказала вона, буде що згадати.

Зрештою мій батько і я почали пропихатися своїм шляхом крізь деяке напруження, що тримали нас на відстані, і я прийняв кілька його заходів щодо моєї освіти, але ми не просунулися далі щодо бізнесу, яким він володів.

І роки потому, що почувалися, наче ціле життя потому, я почав розуміти жінку, яка нині сиділа переді мною, випроставшись, осяяна настільною лампою поблизу.

А в іншому житті, її житті, вона розплющила очі та побачила, що я там сиджу.

— Джеффри.

— Учора пізно приїхав.

— Росс мені розповів.

— І виявилось, що це правда.

Я взяв і тримав її за руку. Видавалося, що більше нема про що говорити, але ми спілкувалися десь із годину. Вона майже шепотіла, і я так само, суголосо обставинам чи самому довкіллю, довгим притишеним коридорам, почуттю відгородження і відокремлення, новому поколінню земного мистецтва з людськими тілами в станах тимчасового припинення життєвих функцій.

— Відколи сюди приїхала, я, як виявляється, зосереджуюся на дрібницях, потім — на ще дрібнішому. Мій розум розкручується, розмотується. Я думаю про деталі, що поховані роками. Я бачу миттєвості, які згаяла раніше чи вважала надто буденними для згадування. Таке моє становище, звичайно, чи моє лікування. Відчуття закривання, завершування.

— Тимчасово.

— Ніяк не виходить у таке вірити? Бо я не вірю. Я вивчала питання,— сказала вона.

— Знаю, що вивчала.

— Скептицизм, звичайно. Нам це треба. Але якоїсь миті починаємо розуміти: є щось значно більше і значно триваліше.

— Просте питання. Практичне, нескептичне. Чому ти не в госпісі?

— Росс хоче, щоб я була поруч. Лікарі відвідують регулярно.

Останнє слово завдало їй клопоту зі скупченням складів, тож далі вона говорила повільніше.

— Чи заїжджаю візком у коридори і темні відгородження, що рухаються вгору і вниз у шахті, чи, може, убік або назад. У будь-якому разі мене доставляють в оглядову, де вони дивляться і слухають, усі такі тихі. У кімнатах десь є медсестра чи медсестри. Ми спілкуємося мандаринською, вона та я, або він і я.

— А ти думаєш про те, у який світ повернешся?

— Я думаю про краплі води.

Я чекав.

Вона сказала: «Я думаю про краплі води. Як я зазвичай стояла під душем і дивилася на краплю води, що сповзає з мого боку прозорої завіски. Як я зосередилася на краплі, краплинці, кульці, і чекаю, поки вона набере нових форм, і вона проминає гребені та складки разом з водою, що збоку гатить мене по голові. Відколи цей спогад? Двадцять років тому, тридцять, довше? Не знаю. Про що я тоді думала? Не знаю. Може, я наділяла краплю води певним життям. Я оживлювала її, робила мультиком. Не знаю. Імовірно, мій розум був здебільшого порожній. Вода, яка хльостала мою голову, збіса холодна, але я не потурбувалася відрегулювати потік. Мені треба було дивитися на краплю, бачити, як вона починає видовжуватися, повільно, наче мул, текти. Та вона надто чиста і прозора, щоб текти-сочитися, наче мул. Я стою відхльостана по голові, розповідаючи собі, що ніякого мулу там нема. Мул — це бруд або слиз, це примітивне життя на дні океану, і він переважно складається з мікроскопічних морських істот».

Вона говорила немовби мовою тіні, з паузами, думаючи, спробами пригадати, і коли вона повернулася до цієї миті, цієї кімнати, вона мала помістити мене, перерозташувати, Джеффри, його син, сидить навпроти неї. Я був Джефф для всіх, крім Артис. Цей додатковий склад, у її ніжному голосі, зробив мене самосвідомим, чи свідомим другої самості, приємнішої та надійнішої, людиною, яка йде, випроставши плечі, чистою вигадкою.

— Інколи в темній кімнаті,— сказав я,— я бажаю заплющити очі. Входжу до кімнати та заплющую очі. Або в спальні чекаю, поки підійду до світильника, що стоїть на комоді поряд із ліжком. Потім я заплющую очі. Я здаюся темряві? Не знаю, що воно таке. Чи це припасування? Нехай темрява диктує ситуації свої умови? Що це таке? Звучить — наче дивакувата дитина щось робить. Дитина, якою я і був. Та я це й тепер роблю. Входжу до темної кімнати, бува, чекаю і стою у дверях, а потім заплющую очі. Я випробовую себе, подвоюючи темряву?

Ми трохи помовчали.

— Робимо щось і потім забуваємо,— сказала вона.

— Але ж ми не забуваємо. Такі люди, як ми.

Мені сподобалося це казати. Такі люди, як ми.

— Одна з цих дрібних виїмок особистості. Так Росс говорить. Він каже, що я — чужа країна. Дрібниці, потім ще дрібніше. Це стало моїм станом буття.

— Я торую собі шлях до комода в темній спальні та намагаюся відчути місцезнаходження настільної лампи, а потім схопити або намацати абажура, а під абажуром дотягнутися до кнопки перемикача, що ввімкне світло.

— А потім розплющуєш очі.

— Хіба? Дивакувата дитина може й не розплющувати.

— Та лише по понеділках, середах і п'ятницях,— сказала вона, заледве виторовуючи шлях звичною ниткою днів.

Із задньої кімнати хтось вийшов, жінка, сірий комбінезон, темне волосся, темне обличчя, діловитий вид. Вона була в латексних рукавичках і стала позад Артис, дивлячись на мене.

Час іти.

Артис слабо сказала: «Це лише я, тіло в душі, одна особа, ув'язнена в пластику, споглядаю на краплю води, що сковзає вологою завіскою. Мить, яку забудеш. Це, видається, кінцева точка. Мить, про яку ніколи не подумаєш, хіба лише у процесі розгортання. Може, саме тому це й не видається особливим. Це лише я. Я про це не думаю. Я просто живу в цьому і полишаю його позаду. Та не назавжди. Полишаю позаду, однак не тепер, у цьому певному місці, де все, що я колись казала, робила і думала, є поруч, осьде, щоб можна було його

щільно зібрати, щоб воно не зникло, коли я розплющу очі другому життю».

Воно мало назву «харчоблок», і цим і було, компонент, модуль, чотири маломірні столи та ще одна постать, чоловік, одягнутий у те, що виявилось чернечою киреєю. Я їв і крадькома позирав. Він порізав їжу і вдумливо її жував. Коли він підвівся йти, під киреєю я побачив вицвілі блакитні джинси, а нижче — теніски. Їжа була їстівна, але описати її не завжди вдавалося.

Я потрапив до своєї кімнати, притуливши диск на своєму браслеті до магнітного затискача, вбудованого в середню дверну панель. Кімната була маленька та невиразна. Вона була родовим поняттям до точки буття речі зі стінами. Стеля була низька, ліжко — ліжкоподібне, стілець як стілець. Вікон не було.

За двадцять чотири години, на підставі клінічного підрахунку, Артис мала померти, а це означатиме, що я прямуватиму додому, поки Росс на деякий час залишиться, щоб безпосередньо визначити, чи низка кріонічних дій відбувається за графіком.

Та я вже почував себе у пастці. Відвідувачам не дозволяли залишати будівлю і навіть не маючи куди йти тут, серед того докембрійського каміння, я відчував наслідки цього обмеження. Кімната не була обладнана цифровими з'єднаннями, і мій смартфон дав дуба. Я робив вправи на розтягування, щоб розігнати кров. Я качав прес і робив присідання-стрибки. Я намагався згадати сон попередньої ночі.

Кімната змусила мене почуватися так, ніби поглинений в основну сутність цього місця. Я сидів у кріслі, заплющивши очі. Я бачив, як сиджу тут. Я бачив сам комплекс звідкись у стратосфері, суцільна зварювальна маса і різноманітні двосхильні покрівлі, висончені стіни.

Я бачив краплі води, які спостерігала Артис, що одна за одною стікали внутрішньою частиною душевої завіски.

Я бачив невиразно оголену Артис, обличчям до бризок води, образ її заплющених очей за умови того, що мої очі теж заплющені.

Я хотів вибратися з крісла, вийти з кімнати, попрощатися з нею і поїхати. Я лише вмовив себе встати, а потім відчинити двері. Але тільки пішов блукати коридорами.

Я блукав коридорами. Двері тут пофарбовані в різні варіації неяскраво-синього, і я намагався назвати відтінки. Море, небо, метелик, індиго. Усі вони були хибні, і я почав почуватися ще дурнішим щокроку, який робив, та кожні двері, які ретельно досліджував. Я хотів побачити, як відчиняються двері, і з'являється постать. Я хотів знати, де я був, і що відбувається довкола мене. Повз мене жваво пройшла жінка, і я опирався імпульсу назвати її, як колір, чи дослідити її за ознаками чогось, якоїсь підказки.

Потім мене вразила думка. Проста думка. За дверима нічого не було. Я блукав і думав. На певних поверхах були місця, де розміщено офіси. Деінде зали були голий дизайн, двері — просто один елемент у всеосяжній схемі, яку Росс описав у загальних рисах. Я зачудувався, чи це було таке візіонерське мистецтво^[4], що включало кольори, форми та місцеві матеріали, мистецтво, покликане супроводжувати й оточувати твердо вбудовану ініціативу, ядро праці науковців, консультантів, техніків і медперсоналу.

Думка мені сподобалася. Вона пасувала обставинам, відповідала стандартам неправдоподібності або зухвалій тупій вдачі, що може відзначити найпереконливіше мистецтво. Усе, що треба робити,— це лише постукати у двері. Вибери колір, вибери двері та постукай. Якщо ніхто не відчиняє, стукай у сусідні й наступні. Але я був застережливий, щоб не зрадити довіру батька, який мене сюди привіз. Потім тут були приховані камери. Там мало би бути спостереження за цими залами, із порожніми обличчями, що вдивляються у монітори в заглушених кімнатах.

До мене наближалися три людини, одна з них — хлопець у моторизованому інвалідному візку, який скидався на унітаз. Йому було дев'ять чи десять, і він увесь цей час за мною спостерігав. Верхня частина його тіла була сильно схилена набік, а очі сторожкі, і мені схотілося зупинитися і з ним поговорити. Дорослі дали зрозуміти, що це неможливо. Вони йшли обабіч візка і дивилися прямо перед собою, у дозволений простір, облишивши мене в моїй паузі, у моїх гарних намірах.

Згодом я повернув за ріг і пішов коридором зі стінами, пофарбованими натуральною умброю, густим рідким пігментом, призначеним нагадувати бруд, подумав я. Двері були відповідно підібрані, усі однакові. А ще в стіні було заглиблення, і там стояла фігура, руки, ноги, голова, тулуб, річ, зафіксована на місці. Я побачив, що це манекен, голий, безволосий, без рис обличчя, червонувато-брунатний, а може й рудуватий чи просто іржавий. Він мав груди, воно мало груди, і я зупинився, щоб дослідити фігуру, формовано-пластикову версію людського тіла, шарнірну модель жінки. Я уявив, як кладу руку на груди. У цьому, видавалося, була потреба, особливо якщо потребував я. Голова була майже овальна, руки розташовані у спосіб, що я намагався розшифрувати — самозахист, відсмикування, одна нога відставлена назад. Фігура наче прикипіла до підлоги, необгороджена захисним склом. Рука на грудях, рука ковзає вгору стегном. Це те, що я зробив би колись. Тут і зараз, камери на місці, монітори, механізм сигналізації на самому тілі — щодо цього я певен. Я відступив і дивився. Нерухомість фігури, порожнє обличчя, порожній коридор, постать у ночі, бовван застрашено відсторонюється. Я відійшов ще далі й усе дивився.

Нарешті я вирішив, що маю вияснити, чи є там щось за тими дверима. Я знехтував можливими наслідками. Я пішов залом далі, обрав двері і постукав. Я почекав, підійшов до наступних дверей і постукав. Чекав, ішов до наступних дверей і стукав. Я зробив так шість разів і сказав собі «ще одні», та цього разу двері відчинилися, і там стояв чоловік у костюмі, краватці та тюрбані. Я подивився на нього, розмірковуючи, що можна сказати.

— Я, певно, не в ті двері,— сказав я.

Він пильно на мене поглянув.

— Тут усі двері не ті,— сказав він.

Минуло доволі багато часу, поки я знайшов батьків офіс.

Якось, коли вони ще були в шлюбі, мій батько назвав матір рибницею. То міг бути просто жарт, одначе це спрямувало мене до словника. Виявилось, що значення цього слова в англійській — «груба жінка», а ще якесь *shrew*. Треба дивитися *shrew*. «Лайлива, сварлива жінка» від староанглійського слова *shrewmouse*, тобто землерийка. Треба дивитися *shrewmouse*. Книга послалася на *shrew*, значення 1.

Дрібний комахоїдний ссавець. Треба подивитися *комахоїдний*. У книзі говорилося, що це означає «годуватися комахами», латиною *insectus*, комаха, плюс *йога*, англійською *vorous*. Треба подивитися *vorous*.

За три чи чотири роки потому я намагався прочитати довгий і напружений європейський роман, написаний у 1930-ті, переклад з німецької, і натрапив на слівце *рибниця*. По кривій мене знову посунуло до їхнього шлюбу. Але коли я спробував уявити їхнє життя разом, мати та батько мінус я, то лишився ні з чим, я нічого не знав. Росс і Мадлен наодинці, що вони казали, які вони були, хто вони були? Усе, що я відчував,— це зруйнований простір там, де зазвичай був мій батько. А тут була моя мати, сидить навпроти в кімнаті, тонка жінка в штанях і сірій сорочці. Коли вона запитала мене про книгу, я безпорадно махнув. Книга — то випробовування, вживана книга в м'якій палітурці, напхана величезними й бурхливими емоціями дрібним рясним друком на розкислих сторінках. Вона сказала відкласти її та взятися знову через три роки. Але я хотів її читати зараз, мені це треба зараз, навіть якби я знав, що ніколи не закінчу. Я любив читати книги, що заледве не вбивали мене, книги, які допомогли мені розповісти, ким я був, сином, який читав такі книжки на капость своєму батькові. Я любив сидіти й читати на нашому крихітному бетонному балконі з неповним видом на кільце зі скла і сталі, де мій батько працював, серед мостів і веж нижнього Мангеттена.

Якщо Росс не сидів за столом, то стояв біля вікна. Але вікон в офісі не було.

Я сказав: «Як Артис».

— Її оглядають. Скоро дадуть медикаменти. Її час минає, так треба, у медикаментозному стані. Вона називає це «мляве вдоволення».

— Мені подобається.

Він повторив цю фразу. Йому вона теж подобалася. На ньому була сорочка з короткими рукавами та темні окуляри, ностальгійно поіменовані КДБ — поляризовані, з відкидними лінзами і перемінним відливом.

— Ми розмовляли, вона і я.

— Вона розповіла. Ти її ще побачиш, ще поговориш. Завтра,— сказав він.

— Між іншим. Це місце.

— Що не так?

— Я знаю лише те небагато, що ти мені розповів. Я подорожував наосліп. Спочатку машина і водій, потім літак компанії, із Бостона до Нью-Йорка.

— Надзвуковий середній реактивний літак.

— Дві людини зайшли на борт. Тоді з Нью-Йорка до Лондона.

— Колеги.

— Які мені нічого не сказали. Нічого не маю проти.

— І які зійшли в Гатвіку.

— Я думав, то був Гітров.

— То був Гатвік,— сказав він.

— Потім хтось зайшов на борт, узяв мій паспорт, повернув його, і ми знову в небі. Я був у салоні сам-один. Думаю, я спав. Щось їв. Поспав, потім ми приземлилися. Пілота я так і не побачив. Я припускав, що це Франкфурт. Хтось зайшов на борт, узяв мій паспорт, повернув його. Я перевірів штамп.

— Цюрих,— сказав він.

— Потім на борт зайшли три людини, чоловік і дві жінки. Старша жінка мені усміхнулася. Я намагався почути, про що вони говорять.

— Вони говорили португальською.

Він цим насолоджувався, із поважним виглядом провалившись у кріслі, роблячи зауваження до стелі.

— Вони розмовляли, але не їли. Я під'їв, чи то, може, було пізніше, на наступному етапі. Ми приземлилися, вони вийшли, і хтось зайшов на борт і повів мене злітною смугою до іншого літака. Це був голомозий парубок десь сім футів заввишки в темному костюмі, на шії величезний срібний медальйон на ланцюжку.

— Ти був у Мінську.

— Мінськ,— спитав я.

— Той, що в Білорусі.

— Не думаю, що хтось робив штамп у моєму паспорті. Літак відрізнявся від першого.

— Російський реактивний чартер.

— Дрібніший, менше вигод, інших пасажирів нема. Білорусь,— сказав я.

— Ти звідти летів на південний схід.

— Заколисаний, задурений, півмертвий. Я не певен, чи наступний етап був із зупинкою чи без. Я не певен, скільки етапів було в усій подорожі. Я спав, снів, галюцинував.

— Що ти робив у Бостоні?

— Там живе моя дівчина.

— Ти та твої дівчата ніколи, здається, не живете в одному місті. Чого б це?

— Це робить час дорогоціннішим.

— Тут усе інакше,— сказав він.

— Знаю. Уже вивчив. Тут нема часу.

— Чи час такий гнітючий, що ми не відчуваємо, як він так само минає.

— Ви від нього ховаєтеся.

— Ми йому поступаємося,— сказав він.

Тепер була моя черга провалитися у кріслі. Мені хотілося цигарку. Я двічі кидав палити й хотів знову почати та кинути. Я уявляв це як довічний цикл.

— Мені спитати чи приймати ситуацію пасивно? Я хочу знати правила.

— Яке питання?

— Де ми? — спитав я.

Він повільно кивнув, розмірковуючи. Потім засміявся.

— Найближче місто абиякого розміру — за кордоном, зветься Бішкек. Це столиця Киргизстана. Потім є Алмати, більше, ще далі, у Казахстані. Але Алмати — не столиця. Та колись було. Тепер столиця — Астана, у якій є золоті хмарочоси та криті торгові центри, де люди відпочивають на піщаних пляжах, перш ніж зануритись у басейни, де є хвилі. Коли вже знаєш місцеві назви і як їх вимовляти по літерам, почуватимешся менш відірваним.

— Я тут так довго не затримаюся.

— Твоя правда,— сказав він.— Але є зміни в підрахунках щодо Артис. Вони очікують, що це станеться на день пізніше.

— Я думав, що вимір часу був надзвичайно точний.

— Ти не маєш лишатися. Вона зрозуміє.

— Я лишуся. Звичайно, я лишуся.

— Навіть за найретельнішого керівництва тіло прагне впливати на ті чи ті рішення.

— Вона помре природно, чи останній подих буде силуваний?

— Розумієш, є щось поза останнім подихом. Розумієш, це тільки вступ до чогось більшого, того, що далі.

— Дуже по-діловому.

— Насправді це буде дуже лагідно.

— Лагідно.

— Буде швидко, безпечно і безболісно.

— Безпечно,— сказав я.

— Їм потрібно, щоб це відбулось у повній синхронізації з тими методами, які вони тонко налагоджували. Які найкраще пасують її тілу, її хворобі. Вона могла б жити на кілька тижнів довше, так, але навіщо?

Зараз він нахилився вперед, лікті на столі.

Я спитав: «Чому тут?»

— Лабораторії та техцентри у двох країнах. Це база, центральне командування.

— А чого так відокремлено? Чому не Швейцарія? Чому не передмістя Г'юстона?

— Ми цього і прагнули, цієї відділеності. Маємо те, що треба. Тривкі джерела енергії й витривалі механізовані системи. Вибухозахисні стіни й зміцнені поверхи. Структурна надмірність. Протипожежна безпека. Охоронні патрулі, земля і повітря. Ретельна кібербезпека. І так далі.

Структурна надмірність. Йому подобалося це казати. Він відкрив шухляду в столі, а потім виставив пляшку ірландського віскі. Вказав на тацю з двома склянками, і я через усю кімнату пішов за нею. Повертаючись до столу, я оглянув склянки, вишукуючи прониклі піщинки та кам'яний пил.

— Тут люди в кабінетах. Ховаються. Що вони роблять?

— Вони роблять майбутнє. Нову ідею майбутнього. Відмінну від інших.

— І воно тут має бути.

— Кочовики мандрували цією землею тисячі років. Вівчарі в чистому полі. Воно не пошарпане й історично стисле. Тут похована історія. Тридцять років тому Артис працювала на розкопках десь на

північному сході звідси, поблизу Китаю. Історія в могильниках. Ми поза обмеженнями. Ми забуваємо все, що знали.

— У цьому місці й своє ім'я можна забути.

Він підніс склянку і випив. То був рідкісний бленд віскі, тричі дистильований, суворо обмежене виробництво. Із подробицями він мене ознайомив роки тому.

— А гроші?

— Чиї?

— Твої. У тебе їх багато, вочевидь.

— Я зазвичай вважав себе серйозною людиною. Праця, яку робив, зусилля і самовідданість. Потім, пізніше, час, який можна було присвятити іншим справам, мистецтву, навчаючись ідей, традицій та інновацій. Полюбив це,— сказав він.— Сам витвір, картину на стіні. Потім я почав з рідкісних книг. Витрачав години й дні в бібліотеках, у службових приміщеннях, і не мав потреби ними володіти.

— Ти мав доступ, у якому відмовили іншим.

— Але ж я не був там, щоб заволодіти. Я там стояв і дивився чи укліяв і споглядав. Щоб читати заголовки на корінцях безцінних книг у замкнених стелажах. Артис і я. Якось ти і я в Нью-Йорку.

Я відчував, як усе нижче спускається м'який опік віскі і на мить заплющив очі, слухаючи Россове декламування пригаданих заголовків з бібліотек у декількох світових столицях.

— Але що серйозніше за гроші? — спитав я.— Як воно? Ризик. У чому твої ризики в цьому проекті?

Я говорив без надриву. Сказав тихо, без іронії.

— Коли мене вже просвітили щодо значущості ідеї та потенціалу, що стоїть за нею, чималі залучення,— сказав він,— я прийняв рішення, яке ніколи не переглядав.

— Ти колись переглядав своє рішення щодо чогось?

— Щодо мого першого шлюбу,— відповів він.

Я задивився у склянку.

— А хто вона була?

— Гарне питання. Глибоке. Ми мали сина, але поза тим...

Не хотілося на нього дивитися.

— Але хто вона була?

— Вона по суті була одне. Вона була твоя мати.

— Скажи її ім'я.

— Хіба ми колись казали одне одному свої імена, вона та я?

— Скажи її ім'я.

— Люди, які були в шлюбі, як ми, у наш незвичний спосіб, який не такий уже й незвичний, чи вони колись кажуть одне одному свої імена?

— Хоча б раз. Мені треба почути, як ти його кажеш.

— Ми мали сина. Ми казали його ім'я.

— Зроби приємність. Давай. Скажи його.

— Ти пам'ятаєш, що казав хвилину тому? У цьому місці своє ім'я можна забути. Люди гублять свої імена в безліч способів.

— Мадлен,— сказав я.— Моя мати, Мадлен.

— Тепер я згадав, так.

Він посміхнувся і відкинувся в поставі вдаваного пригадування, потім змінив вираз обличчя, своєчасний маневр, різко до мене звертаючись.

— Подумай про це, що тут і хто тут. Подумай про кінець усіх злигоднів, які визбируєш роками. Подумай поза особистим досвідом. Облиш його там. Те, що відбувається в цій спільноті,— це не просто створення медичної науки. Залучені соціальні теоретики й біологи, футуристи й генетики, кліматологи й нейронауковці, психологи й етикологи, якщо це правильне слово.

— Де вони?

— Деякі тут постійно, інші приходять і йдуть. Рівні тут пронумеровані. Тут усі вітальні розуми. Глобально тут англійська, так, але є й інші мови. Коли треба — перекладачі, людські й електронні. Є філологи, які конструюють передову мову, унікальну для «Конвергенції». Корені слів, закінчення, навіть жести. Люди вивчатимуть і говоритимуть нею. Мова, яка дасть нам змогу висловити те, що не можемо висловити зараз, побачити те, що не можемо побачити зараз, побачити себе та інших у такі способи, що нас об'єднують, розширити кожен можливість.

Він витрусив ще краплю-дві, потім підніс склянку до носа і понюхав. Натепер вона спорожніла.

— Ми й хвилини не вагаємося стосовно того, що місцина, яку ми займаємо, зрештою стане осердям нового мегаполісу, можливо, незалежною державою, відрізняючись від будь-яких нам відомих. Саме це я маю на увазі, коли я називаю себе серйозною людиною.

— Із серйозними грошима.

— Так, грошима.

— Хоч греблю гати.

— Та інших благодійників. Фізичні особи, фундації, корпорації, таємні фінансування від різних урядів через їхні розвідувальні служби. Ця ідея — одкровення для розумників у багатьох галузях. Вони розуміють, що зараз настав час. Не лише наука і техніка, а і політичні та навіть військові стратегії. Інший спосіб думати й жити.

Він обережно налив «на палець», як йому подобалося це називати. У свою склянку, потім у мою.

— Спочатку для Артис, звичайно. Для жінки, якою вона є, для того, що воно значить для мене. Потім перехід у повне прийняття. Переконавання, принцип.

Подумай про це так, говорив він мені. Подумай про тривалість свого життя, вимірявши в роках, а потім вимірявши в секундах. Роки, вісімдесят років. Звучить добре, як на теперішні стандарти. А потім секунди, сказав він. Твоє життя в секундах. Скільки їх буде у вісімдесяти роках?

Він спинився, імовірно вираховуючи. Секунди, хвилини, години, дні, тижні, місяці, роки, десятиліття.

Секунди, сказав він. Починай лічити. Твоє життя в секундах. Подумай про вік землі, геологічні ери, океани з'являються і зникають. Подумай про вік галактики, вік усесвіту. Усі ці мільярди років. І про нас, про тебе і мене. Ми блискавично живемо і помираємо.

Секунди, сказав він. Ми можемо виміряти наше життя в секундах.

На ньому була блакитна сорочка без краватки, два гудзики зверху розстебнуті. Мене розважила ідея, що колір сорочки пасує до одних із дверей з мого нещодавнього переживання. Можливо, я намагався підірвати ті розмисли, така собі форма самозахисту.

Він зняв і поклав окуляри. Він видавався втомленим, старішим. Я спостерігав, як він пив, а потім налив, і я відмахнувся від присунутої пляшки.

Я сказав: «Якби хтось розповів мені все це тижні тому, про це місце, ці ідеї, хтось, кому я повністю довіряю, припускаю, що повірив би. Але я тут, і воно довкола мене, і мені складно в це повірити».

— Тобі треба гарно поспати.

— Бішкек. Так?

— Й Алмати. Але на значній відстані, обидва. І десь на північ, вище на півночі, там Совети випробовували свої ядерні бомби.

Ми подумали про це.

— Маєш вийти за межі свого досвіду,— сказав він.— Поза свої обмеження.

— Мені потрібно вікно, щоб у нього дивитися. Це моє обмеження.

Він підніс свою склянку і почекав, поки я зроблю відповідний жест.

— Я брав тебе на дитячий майданчик, ті старі руїни майданчика, там, де ми тоді жили. Я садовив тебе на гойдалку, штовхав, чекав, штовхав,— сказав він.— Гойдалка відлітала, гойдалка поверталась. Я садовив тебе на гойданку. Я стояв на іншому боці зрівноваженої дошки та повільно штовхав донизу свій край планки. Ти здіймався в повітря, руками прип'явшись до поруччя. Потім я здіймав планку на своєму краю і спостерігав, як ти спускаєшся. Вгору-вниз. Тепер трохи швидше. Вгору-вниз, вгору-вниз. Я упевнився, що ти міцно тримаєшся за ручку. Я сказав, Гой-да, гой-да.

Я завагався, а потім підніс склянку, чекаючи, що ж буде далі.

Я стояв перед екраном у довгому переході. Спершу нічого, крім неба, потім натяк на загрозу, схилені верхів'я дерев, неприродне світло. Незабаром, за лічені секунди, обертальний стовп вітру, бруду й уламків. Він сповнює кадр, кривуляста вікнина, темна і вигнута, беззвучна, а потім ще одна, внизу ліворуч, на далекій відстані, повстаючи з обр'ю. Це була рівнина, безперешкодний краєвид, увесь екран тепер — торнадо, застрашлива тиша, яка, думав, вибухне відвертим ревом.

Тут наш клімат нас огортав. Я бачив багато торнадо в репортажах теленовин і чекав на відеоматеріал з рінуватим шляхом шторму, наслідками, низкою розтрощених будинків, зв'язаних дахів, які збочили, завалившись.

Їх показали, так, цілі вулиці зрівняно, шкільний автобус на боці, а ще також люди йдуть цим шляхом, уповільнено, майже з екрана і до коридора, несучи те, що вони врятували, загін чоловіків і жінок, чорно-білі, в урочистому марші, і мертві вишикувані на спустошених помостах у дворищах. Камера затрималася на тілах. На подробиці їхнього насильницького кінця було важко дивитися. Але я спостерігав,

почуваючись зобов'язаним чомусь або комусь, можливо, жертвам, і думаючи про себе як про єдиного свідка, запряглого завданню.

Тепер, деінде, інше місто, інша пора доби, юнка їде повз на велосипеді на передньому плані, дивакуваті комічні рухи, швидкі й тремкі, з одного кінця екрана до іншого, разом зі штормом у мілью завширшки, буревій, усе ще далеко, виповзає зі шва землі й неба, а потім новий кадр з огрядною людиною, яка похитується сходами льоху вниз, надмір реальне, сім'ї туляться в гаражах, обличчя в темряві, і знову дівчина на велосипеді крутить педалі тепер уже в інший бік, безтурботна, без поспіху, сцена в старому німому кіно, вона — Бастер Кітон у стані пришелепуватості безневинності, а потім червонуватий спалах світла, і воно вже тут, ваговито напосідаючи, поглинаючи півбудинку, чиста міць, вантажівка і стодола просто на стежці.

Білий екран, поки я стояв і чекав.

Тепер суцільна пустка, зрізаний пейзаж, образ усе тривав, тиша так само. Кілька хвилин я стояв на місці, вичікуючи, будинків нема, дівчини на велику нема, нічого, кінчено, зроблено. Той самий спустошений екран.

Я все чекав, сподіваючись більшого. Я відчував, як з якоїсь глибочини вивергається відрижка віскі. Іти було нікуди, і я не тямив, котра година. Мій годинник був виставлений на північноамериканський час, східний пояс.

Я його раз бачив до того, тут у харчоблоці, чоловіка у киреї ченця. Коли я увійшов, він не звів очей. Страва з'явилась у щілині біля дверей, і я приніс тарілку, склянку і посуд до столу, розташованому навкіс від нього через вузький прохід.

Він мав видовжене обличчя і великі руки, голова звужувалася догори, волосся підчикрижене так, що лишилася рідкувата сива стерня. Та сама кирея з минулого разу — стара і зморшкувата, багряниста із золотими прикрасами й без рукавів. Натомість із-під неї витикалися рукави смугастої піжами.

Я оглянув їжу, трохи з'їв і зважився припустити, що він знає англійську.

— А що ми їмо?

Він поглянув на мою тарілку, але не на мене.

— Це зветься ранковий *плов*.

Я з'їв ще і спробував пов'язати смак із назвою.

— А можете сказати, що тут?

— Морква і цибуля, трохи баранини, трохи рису.

— Рис я бачу.

— *Оші нахор*^[5], — сказав він.

Певний час ми їли тихо.

— Що ви тут робите?

— Говорю з тими, хто помирає.

— Ви їх запевняєте.

— У чому я їх запевняю?

— У продовженні. Пробудженні.

— Ви в це вірите?

— А ви ні? — спитав я.

— Не думаю, що хотів би. Я просто говорю про кінець. Спокійно, тихо.

— Але ж сама ідея. Підстава для всієї цієї непевної справи. Ви цього не приймаєте.

— Я хочу померти і скінчити навіки. Ви хіба не хочете померти?
— спитав він.

— Не знаю.

— А який тоді сенс жити, якщо наприкінці не померати?

У його голосі я намагався виявити походження: у якомусь віддаленому вигині англійської, у висоті тону і звуку, імовірно відгороджених часом, традицією й іншими мовами.

— Як ви тут опинилися?

Він мав про це поміркувати.

— Можливо, хтось щось сказав. Мене просто занесло. Я жив у Ташкенті під час заворушень. Сотні мертвих по всій країні. Вони там збурюють людей до смерті. Середньовічний розум. Я мав схильність потрапляти до країн у періоди їхніх насильницьких заворушень. Я вчився говорити узбецькою і допомагав виховувати дітей одного з провінційних чиновників. Я слово за слово навчав їх англійської та намагався бути за священика дружині тої людини, яка хворіла декілька років. Я виконував функції духовника.

Він брав трохи їжі, жував і ковтав. Я робив так само і чекав, поки він провадитиме далі. Їжа почала смакувати як те, чим вона була, коли вже він ідентифікував її для мене. Баранина. Ранковий *плов*. Видавалося, йому більше не було що казати.

— А ви духовник?

— Я був членом постевангелістської групи. Ми радикально відкололися від світового церковного собору. У нас були капітули в семи країнах. Кількість змінювалася. П'ять, сім, чотири, вісім. Ми зустрічались у простих спорудах, які самі побудували. Мастаба^[6]. Натхненні гробницями в дуже древньому Єгипті.

— Мастаба.

— Плаский дах, похилі стіни, прямокутна основа.

— Ви зустрічались у гробницях.

— Ми несамовито очікували рік, день, мить.

— Щось сталося би.

— Що б це було? Метеорне тіло, тверда маса з каменю або металу. Астероїд, який падає з космосу, двісті кілометрів у діаметрі. Ми знали на астрофізиці. Об'єкт уражає землю.

— Ви хотіли, щоб це сталося.

— Ми жадали цього. Ми безупинно про це молилися. Воно прийде звідти, із великої просторіні галактик, із нескінченного охоплення, що містить кожен частинку матерії. Усі таємниці.

— Тоді це сталося.

— Штуки падають в океан. Супутники падають з орбіти, якісь космічні зонди, космічне сміття, шматки космічного мотлоху, рукотворного. Завжди в океан,— сказав він.— Тоді це сталося. Штука вдарилася по діагоналі.

— Челябінськ,— сказав я.

Він дав слову зависнути в повітрі. Сама назва — то вже виправдання. Такі події дійсно стаються. Ті, хто присвятив себе тому, щоб такі події траплялися, хоч би якого масштабу, хоч би якої шкоди, не займаються цим завиграшки.

Він сказав: «Сибір на те і є, щоб ці штуки ловити».

Я розумів, що він бачить того, до кого говорить. Він мав схильність бурлаки бути непроникним для імен та облич. То були взаємозамінні компоненти від кімнати до кімнати, від країни до країни. Він не так говорив, як оповідав. Він провів хвилясту лінію, свою, і зазвичай був хтось, хто бажав бути тим випадковим тілом, якому він розповідав свої історії.

— Я знаю, що тут є госпіс. Це там ви говорите з тими, хто помирає?

— Вони називають його госпіс. Вони називають його безпечний схов. Я не знаю, що воно таке. Супровід веде мене туди щодня вниз пронумерованими рівнями.

Він говорив про передове обладнання, навчений персонал. Та все ж це змусило його подумати про Єрусалим у дванадцятому столітті, сказав він, де орден лицарів дбав про паломників. Він час від часу уявляв, як іде серед прокажених і жертв чуми, дивлячись на висхлі обличчя зі старих фламандських картин.

— Я думаю про кровопускання, проносні й купальні, заведені лицарями, тамплієрами. Люди звідусіль, хворі й умираючі, які простували до них, які молилися за них.

— Потім ви згадуєте, хто і де ви.

— Я згадую, хто я. Я госпітальєр. Де я, це ніколи не важило.

Росс також посилався на паломників. Це місце, можливо, і не мало призначення бути новим Єрусалимом, але люди робили тривалі поїздки, щоб знайти тут форму вищого буття, будучи тут, чи, принаймні, науковий процес, який утримуватиме тканину їхніх тіл від розкладання.

— У вашій кімнаті є вікно?

— Я не хочу вікон. Що з того боку вікна? Чисте тупе відволікання.

— Але ж сама кімната, якщо це ніби моя кімната, її розмір.

— Кімната — це самотність, медитація. Я можу здійняти руки і торкнутися стелі.

— Келія ченця, так. І кирея. Я дивлюся, що на вас кирея.

— Воно зветься наплічник.

— Кирея ченця. Але така нечернецька. Хіба такі киреї не сірі чи брунатні, чи чорні, чи білі?

— Російські ченці, грецькі ченці.

— Гаразд.

— Ченці-картезіанці, ченці-францисканці, тибетські ченці. Ченці в Японії, ченці в пустелі Синай.

— Ваша кирея, оця. Звідки вона?

— Я побачив її накинutoю на крісло. Я все ще яскраво бачу те місце.

— Ви її взяли.

— Коли я її бачив, то вже знав, що вона моя. Це було визначено наперед.

Я б міг йому поставити ще одне-два питання. Чиє крісло, яка кімната, яке місто, яка країна? Та я розумів, що так можна образити оповідний метод цієї людини.

— Що ви робите, коли не прямуєте до людей у їхні останні години чи дні?

— Це все, що я роблю. Я говорю з людьми, я їх благословляю. Вони просять мене потримати їх за руки, вони розповідають мені свої життя. Ті, у кого лишилося досить сил, щоб говорити або слухати.

Я спостерігав, як він підвівся, вищий, ніж видався на перший погляд. Кирея була лише до колін, і низ піжами майорів, поки він ішов до дверей. На ньому були чорно-білі високі кросівки. Я не хотів ставитися до нього, як до комічної фігури. Він, вочевидь, не такий. Я достоту почувався, що здрібнів через його присутність, його зовнішній вигляд, через те, що він говорив, його стежку випадковості. Кирея — то був фетиш, серйозний фетиш, наплічник ченця, накидка шамана, який ніс те, що вважав за духовні сили.

— А це я чай п'ю?

— Зелений,— сказав він.

Я очікував на слово чи фразу узбецькою.

Артис сказала: «Це було десять чи дванадцять років тому, хірургія, праве око. Коли скінчилося, вони дали мені захисний наочник, який я мала носити обмежений строк. Я сиділа з наочником удома в кріслі. Ще була медсестра, Росс домовився щодо медсестри, хоч потреби не було. Ми дотримувалися всіх рекомендацій, наведених в інструкції до застосування. Я на годинку заспала у кріслі, а коли прокинулася, прибрала наочник і подивилася довкола, і все виглядало інакше. Я була вражена. Що ж я бачила? Те, що й завжди. Ліжко, вікна, стіни, підлогу. Але яскравість усього того, променистість. Покривало і пошивки для подушок, насичена барва, глибини барви, щось ізсередини. Ніколи раніше, ніколи»,— сказала вона.

Ми сидимо вдвох, як і напередодні, і я мав нахилитися, щоб почути те, що вона каже. Минуло трохи часу, поки вона була готова продовжувати.

— Я усвідомлюю, що коли ми щось бачимо, то отримуємо лише певну міру інформації, відчуття, здогад про те, що бачимо. Я не знаю деталей чи термінологію, але таки знаю, що зоровий нерв не каже всієї правди. Ми бачимо тільки прикмети. Решта — то наша вигадка, наш спосіб відновлювати наявне, якщо є те, що філософськи можна назвати актуальним. Я знаю, що тут триває дослідження, десь у цьому комплексі, майбутніх моделей людського зору. Експерименти з використанням роботів, лабораторних тварин, хтозна-кого, може, і таких людей, як я.

Тепер вона дивилася просто на мене. Вона змусила мене побачити себе, стисло, як особу, яка стоїть тут і яку розглядають. Досить високий чоловік з густим заплетеним волоссям, доісторичною зачіскою. То було все, що я міг перейняти з глибокого зондування, яке робила жінка в кріслі.

Тепер вона замінила мене тим, що тоді побачила.

— Але ж вигляд цього, вид знайомої кімнати, яка нині змінилася, — сказала вона.— І вікна, що ж я бачила? Небо з прозорої дикої блакиті. Медсестрі я нічого не сказала. А що казати? А килим, Боже мій, перський — дотепер то було лише миле слівце. Хіба я перебільшую, коли кажу, що було дещо у формах і барвах, симетрія візерунку, тепло, червінькове, не знаю, як його назвати. Мене

заворожив килим, а потім віконна рама, біла, просто біла, але я ніколи не бачила білий таким, як цей, і я не вживала знеболювальне, яке могли б змінити сприйняття, просто очні краплі чотири рази на день. Білий чималої глибини, білий без контрасту, я не потребувала контрасту, білий як він є. Чи я певна, що не перебільшую, відверто вигадуючи? Я добре пам'ятаю, що думала. Я думала: чи так світ насправді виглядає? Чи це реальність, якої ми ще не навчилися бачити? То не було запізніле міркування. Чи це світ, який бачать тварини? Я думала про це у перші кілька миттєвостей, дивлячись у вікно, бачачи верхів'я дерев і небо. Чи це світ, який здатні бачити тільки тварини? Світ, приналежний яструбам, тиграм у дикій природі.

Вона лише трохи жестикулювала під час розмови, рука, що кількаразово просіює, перебираючи спогади, образи.

— Я відправила медсестру додому і рано пішла спати з надітим наочником. Це була одна з рекомендацій. Уранці я зняла наочник і пішла пройтися будинком, видивлятися у вікна. Мій зір покращився, але був буденний. Переживання минуло, та променистість у речах. Медсестра повернулася, Росс зателефонував з аеропорту, я дотримувалася рекомендацій. Була сонячна днина, і я пішла погуляти. Чи переживання не завіялося, і променистість не поблякла — просто все було знову погамоване. Яке слово. Те, як ми бачимо і думаємо, те, що дозволяють наші почуття, це мало переважити. Що іще я могла очікувати? Чи така вже я незвичайна? За кілька днів я пішла до лікаря. Я намагалася розповісти йому про побачене. Потім подивилася на його обличчя і зупинилася.

Вона продовжувала говорити і, видавалося, час від часу губила загальну картину, інтонацію. Вона прагнула відчалити від слова чи складу, очі озиралися по відчуття, які вона намагалася описати. Вона була вся обличчя й руки, тіло, згромаджене у зборках халату.

— Але це ж не кінець історії?

Питання її задовольнило.

— Ні, не кінець.

— Воно знову сталося?

— Саме так. Ось про що я думаю. Я стану клінічним зразком. Через роки робитиметься поступ. Частина тіла замінені або відбудовані. Відзнач документальний тон. Я розмовляла тут з людьми.

Перебирання, атом за атомом. Усією душею вірю, що мене пробудять до нового сприйняття світу.

— Світу, яким він є насправді.

— У часі це не обов'язково так віддалено. І оце те, що я думаю, коли намагаюсь уявити собі майбутнє. Я наново народжуюсь у глибшій і правдивішій реальності. Лінії блискучого світла, кожна матеріальна річ у своїй повноті, святиня.

Я сам завів її до пісні про «Жили вони довго і щасливо» і тепер не знав, як реагувати. Це мені було недосяжне, усе це. Артис знала сувору науку. Вона працювала в кількох країнах, викладала в декількох університетах. Вона спостерігала, виявляла, досліджувала і пояснила багато рівнів людського розвитку. Але де ж були святині? Вони скрізь, звичайно,— у музеях і бібліотеках, місцях богослужіння й у викопаній землі, у кам'яних і грязьових руїнах, і вона викопувала їх і тримала в руках. Я уявив, як вона здмухує пил з пощербленої голови бронзового божка. Але майбутнє, яке вона щойно описала,— то інша справа, найчистіша аура. То була трансцендентність, обіцянка ліричної напруженості, понадмірна нормальному досвіду.

— А ти знаєш, які процедури зазнаватимеш, подробиці, як вони те роблять?

— Я точно знаю.

— Ти думаєш про майбутнє? Як воно буде — повернутися? Те ж тіло, таке чи покращене, а як щодо розуму? Чи свідомість незмінна? Чи ти та сама особа? Помираєш як хтось із певним ім'ям і з усією історією, пам'яттю і таємницею, згромадженими в цій особі та її імені. Але чи прокидаєшся з усім цим незмінним? Чи це просто сон довгої ночі?

— У нас із Россом є щоденний жарт. Хто я буду під час пробудження? Чи моя душа залишить це тіло і перемандрує в якесь інше? Якого слова я шукаю? Чи я прокинуся, думаючи, що я фруктовий кажан на Філіппінах? Зголодніла за комахами.

— А справжня Артис. Вона де?

— Занесена в тіло хлопчика. Сина місцевих пастухів.

— Слово *метемпсихоз*.

— Дякую.

Я не знав, що було довкола нас у кімнаті. Усе, що бачив,— це жінка в кріслі.

— Післязавтра,— сказав я.— Чи завтра?

— Не має значення.

— Думаю, що завтра. Дні тут ніяк не зчеплені.

Вона на мить заплющила очі, а потім поглянула на мене, начебто ми вперше зустрічалися.

— Скільки тобі років?

— Тридцять чотири.

— Лише починаєш.

— Що починаю? — спитав я.

Росс зайшов з однієї із задніх кімнат, одягнутий у гімнастичний костюм і шкарпетки, людина, огорнута у втрачений сон. Він узяв стілець від тильної стіни та поставив його поруч із кріслом, де сиділа Артис, поклавши свою руку на її.

— Свого часу,— сказав я йому,— ти зазвичай бігав підтюпцем у такому вбранні.

— Свого часу.

— Може, не така вже й дизайнерська річ.

— Свого часу я зазвичай палив півтори пачки на день.

— Біг мав протидіяти палінню?

Нас троє. Я усвідомив, що ми багато місяців не були в одній кімнаті. Ми троє. Тепер, і не уявити, ми тут, інший різновид конвергенції, напередодні того, як вони приходять і забирають її. Отак я про це думав. Вони прийдуть і заберуть її. Вони привезуть каталкою з відкинутою спинкою, що дасть їй змогу сісти. Вони матимуть капсули, ампули та шприци. Вони припасують їй респіратор-півмаску.

Росс сказав: «Ми з Артис бігали. Хіба ні? Зазвичай ми бігали вздовж річки Гудзон до Беттері-парка і назад. Ми бігали в Лісабоні, пам'ятаєш, о шостій ранку, угору крутою вулицею до каплиці й виду звідти. Ми бігали в Пантаналі. У Бразилії,— то він уже; мені сказав,— на тій високій стежці, що завела нас практично до джунглів».

Я думав про ліжку і палицю. Моя мати у ліжку насамкінець, і жінка у дверній проїмі, її подруга і сусідка, завжди безіменна, спираючись на чотириопорну палицю, металеву палицю з чотирма розчепіреними ніжками.

Росс говорить, згадує дециці, тепер ледве не белькотить. Тварини та птахи, бачені ними зблизька, і він їх називав, а ще види рослин, і він

їх називав, і вид з їхнього літака на малій височині, що гойдається над Мату-Гросу.

Вони прийдуть і заберуть її. Закотять її до ліфта і спустять на один з так званих пронумерованих рівнів. Вона помре викликаною хімічно смертю у склепі, де нижче нуля, під час високоточної медичної процедури, керована масовою оманною, забобою, зарозумілістю і самообманом.

Я відчув приплив гніву. Я дотепер не знав глибини своїх заперечень того, що тут відбувається, відповіді, яка невиразно згорнулася у ритмах батькового голосу під час його відчайдушного спомину.

З'явився хтось із тацею, чоловік з чайником, чашками, блюдцями. Він поставив тацю на складаний стіл біля батькового стільця.

Хоч там як, але вона помирає, подумав я. Вдома, у ліжку, чоловік, пасербок і друзі поруч неї. Чи тут, у полковому аванпості, де все відбувається деінде.

Чай уніс паузу до кімнати. Поки людина не пішла, ми сиділи тихо. Росс облизав палець і торкнувся чайника. Потім він уважно наливав, силкуючись не розхлюпати.

Чай знову мене розгнівав. Чашки і блюдця. Дбайливе наливання.

Артис сказала: «Це місце, усе воно, видається мені перехідним. Сповнене людьми, що приходять і йдуть. Потім інші, які покидають в одному смислі, як я, але лишаються в іншому, як я. Лишаються і чекають. Єдине нескороминуще — це мистецтво. Його не роблять для публіки. Його роблять просто, щоб воно тут було. Воно тут, закріплене, частина фундаменту, непохитне, як камінь. Фарбовані стіни, удавані двері, кіноекрани в коридорах. І скрізь інсталяції».

— Манекен,— сказав я.

Росс нахилився до мене.

— Манекен. Де?

— Не знаю де. Жінка в проході. Жінка, яка немовби боязко жестикулює. Іржавобарвна жінка. Оголена.

— Що ще? — спитав він.

— Не знаю.

— Ніяких інших манекенів не бачив? Ніяких постатей, оголених чи навпаки?

— Жодних, цілковито.

— Коли ти приїхав,— сказав він.— Що ти бачив?

— Землю, небо, будівлі. Машину, що поїхала.

— Що ще?

— Думаю, я тобі розповідав. Двоє чоловіків на в'їзді чекали мене, щоб супроводити. Я не побачив їх, поки не підійшов. Потім догляд-перевірка, ретельна.

— Що ще?

Я подумав, що ще. Я також замислився, чому ми за таких застрашливих обставин улаштували цю балаканину. Чи саме це відбувається в розпалі прикінцевих питань? Ми відступаємо в нейтральний простір.

— Ти ще щось побачив осторонь, метрів, може, за п'ятдесят, перед тим, як увійшов до будівлі.

— І що я побачив?

— Двох жінок,— сказав він.— У довгому вбранні з каптурами.

— Дві жінки в чадрах. Звісно. Просто стояли на спеці серед куряви.

— Перше побіжне враження від мистецтва,— сказав він.

— І гадки не мав.

— Стоять цілковито незворушно,— сказав він.

— Манекени,— сказала Артис.

— Щоб побачили чи не побачили. Не важить.

— Ніколи й гадки не мав, що вони несправжні люди. Я знав це слово. Чадри. Чи бурки. Чи які там інші назви. Оце все, що мені треба знати.

Я потягнувся й узяв у Росса чашку з чаєм і подав Артис. Ми втрюх. Хтось укоротив їй волосся і розчесав, підрізавши його близько до скронь. Це видавалося майже уставом, підкреслюючи змарніле обличчя і полишаючи очі в розширеному стані. Але я дивився за близько. Я намагався побачити те, що вона відчуває, більше духовно, аніж тілесно, у жмуткових ваганнях між словами.

Вона сказала: «Я почуваюся штучною. Я — хтось, хто має бути мною».

Я про це подумав.

Вона сказала: «Мій голос різниться. Чую це, коли говорю якимось неприродньо. Це мій голос, але він, здається, лунає не від мене».

— Ліки,— сказав Росс.— Оце й усе.

— Здається, що лунає з-поза мене. Не повсякчас, але іноді. Ніби я — близнята, зрослі стегнами, і говорить моя сестра. Але це геть не так.

— Ліки,— сказав він.

— На думку спливає те, що, імовірно, сталося. Я знаю, що в певному віці ми згадуємо те, що ніколи не відбувалося. Це різниться. Те все сталося, однак почуваю, що воно помилково викликано. Чи це я хочу сказати? Електронний сигнал пішов хибним шляхом.

Я — хтось, хто має бути мною.

Це речення треба б аналізувати студентам логіки чи онтології. Ми чекали, поки вона провадитиме далі. Тепер вона говорила фрагментами-серіями із зупинками чи спочинками, і я виявив, що схилив голову немовби в молитовній зосередженості.

— Я така охоча. Невимовно. Зробити це. Увійти до іншого виміру. А потім повернутися. На віки вічні. Слово, яке собі кажу. Знов і знов. Так гарно. На віки вічні. Скажіть це. І скажіть. І скажіть.

Те, як вона колисала свою чашку, реліквію, яку треба захищати, а коли тримати її незграбно чи недбало поставити, то зрадиш пам'ять поколінь.

Росс сидить тут у зелено-білому гімнастичному костюмі, мабуть, із відповідним бандажем.

— Навіки-вічні,— сказав він.

Тепер була моя черга, і я спромігся прошепотіти це слово. Потім її руки почали труситися, і я відставив свою чашку і потягнувся до її, щоб передати батькові.

Я боявся чужих будинків. Іноді після школи друг міг умовити мене піти до його будинку чи квартири, щоб разом робити домашнє завдання. То був шок, те, як жили люди, інші люди, які не я. Я не знав, як реагувати, чіпка зажилість цього, кухонні помиї, ручки сковорідок стирчать із раковини. А чи хотів я зацікавитися, здивуватися, бути байдужим, зверхнім? Лише проминаєш ванну кімнату, жіночі панчохи накинуті на кілочок для рушників, пляшечки з пігулками на підвіконні, якісь відкриті, якісь перекинулися, дитячі капці у ванні. Від цього хотілося побігти і сховатися, частково ще й від власної гидливості. Спальні із незасланими ліжками, чийсь шкарпетки на підлозі, боса стара жінка в нічній сорочці, усе життя зібгавшись у стільці біля ліжка,

згорблена постать і белькотливе обличчя. Хто ці люди, щохвилини та рік у рік? Від цього хотілося додому і там і лишатися.

Я думав, що врешті-решт збудую життя на протигагу батьковій кар'єрі в глобальних фінансах. Ми з Мадлен про це напівсерйозно говорили. Або писатиму вірші, житиму в підвальному приміщенні, вивчатиму філософію, стану професором трансфінітної математики у якомусь невідомому коледжі десь у західно-центральної частині.

Потім був Росс, який купував роботи молодих митців, заохочуючи їх використовувати побудовану ним студію на його ділянці в штаті Мен. Образотворче, абстрактне, концептуальне, постмінімальне — неуславлені чоловіки та жінки потребували простору, часу і фінансування. Я намагався переконатися, що Росс використовує їх, щоб притлумити мою реакцію на його роздутий портфель.

Урешті-решт, я пішов курсом, який мене влаштовував. Крос-потоківий консультант із цін. Аналітик упроваджень — кластерних і некластерних середовищ. Ці роботи поглиналися словами, які їх описують. Назва роботи-посади і була роботою. Робота поглядала на мене з моніторів на столі, де я повномірно вбирив свою ситуацію у факті того, що осьде чому я належав.

А чи дуже різниться, вдома чи на вулиці, чи коли чекаєш біля виходу до літака на посадку? Я підтримував себе на лялькових наркотиках особистої технології. Кожне натискання клавіші викликає нервовий поспіх знайти щось, чого я ніколи не знав і не потребував знати, поки воно не з'являлося на моїх занепокоєних пучках, де лишалося на хистку мить перед тим, як зникнути назавжди.

У матері був ролик, який збирав ворсинки. Не знаю, чим він мене причаровував. Зазвичай я дивився, як вона скеровує пристрій по спинці свого сукняного пальта. Я намагався дати визначення слову *ролик*, не зазираючи до словника. Я сидів і думав, забував думати, потім починав знову, час від часу шкрябаючи слова на планшетці, почувуючись тупішим уночі та наступного дня.

Обертовий циліндричний пристрій, що збирає шматочки волокнин, які пристали до поверхні вбрання.

Було щось у цьому задовільне і важко виборене, навіть якби я поставав собі за мету не перевіряти словникове визначення. Сам ролик скидався на знаряддя вісімнадцятого сторіччя, щось, чим миють коней. Певний час я таке робив, пробуючи визначати слово за предметом чи

навіть поняттям. Дай визначення *лояльності*, дай визначення *правді*. Я мав би спинитися, поки це мене не вбило.

Екологія безробіття, сказав Росс по телебаченню, французькою з субтитрами. Я намагався про це подумати. Однак боявся висновку, до якого міг би дійти, що цей вислів — не витребенькуватий жаргон, що він мав сенс, який прочиняє двері до переконливого аргументу щодо важливих питань.

Коли я знайшов квартиру на Мангеттені, знайшов роботу, а потім шукав іншої роботи, я бавив геть усі вихідні на прогулянки, інколи з подругою. Була в мене одна, така висока і худа, аж складалася. Вона жила на перехресті Першої авеню і Першої вулиці, і я не знав, як по літерам вимовлялося її ім'я — Гейл чи Геїл, і я вирішив трохи почекати, перш ніж питати, думаючи про неї, вимовляючи одні літери одного дня, а інші — другого дня, і намагаючись визначити, чи різняться це від того, як я про неї думаю, дивлюся на неї, говорю до неї та її торкаюся.

Кімната в довгому порожньому коридорі. Стілець, ліжко, голі стіни, низька стеля. Сидячи в кімнаті, а потім блукаючи коридорами, я міг почувати, як западаю у щонайменшого самого себе, усі ці бундючні ідеї довкола мене знітилися в особисте мріяння, бо хто я був у цьому місці, як не тим, що потребує самозахисту.

Запах будинків інших. Там був хлопець, який позував мені в матеріному капелюшку і рукавичках, хоча могло бути і гірше. Хлопець, який розповів, що він з сестрою почергово натирала лосьйоном нігті на батькових ногах, щоб якось зарадити огидному повзучому грибку. Він думав, що це кумедно. Чому я не сміявся? Він усе повторював слово *грибок*, поки ми сиділи біля кухонного столу, де разом робили домашнє завдання. Півкусня висохлої грінки брьохнулося в усе ще вологе від пролітої кави блюдце. *Синус косинус тангенс. Грибок грибок грибок.*

Дотепер це була найцікавіша ідея мого життя, Гейл чи Геїл, навіть якщо вона нічого і не додає до способу проникнення у написання по літерах жіночого імені та його наслідку на ковзання чоловічої руки по тілу жінки.

Системний адміністратор на сайті соціальної мережі. Планувальник трудових ресурсів — глобальна мобільність. Самоплив, від роботи до роботи, інколи від міста до міста, невід'ємний від того, ким я був. Я був не в темі, майже завжди, хоч би яка та тема не була. Ідея полягала в тому, щоб себе випробувати, якимось так. Такі були виклики розуму без негативного підтексту. На кону нічого. Керівник служби дослідницьких рішень — уподібнені моделі.

Мадлен, у рідкісну мить присуду, перекинула через стіл у музейній їдальні, де ми зустрілися пообідати.

Жвавий хлопчик, прошепотіла вона. Безформний чоловік.

Чернець сказав, що може підвестися зі стільця, здійняти руку і торкнутися стелі. У своїй кімнаті я намагався це зробити й таки спромігся, ставши навшпиньки. Сівши, я тієї ж миті відчув тремтіння анонімності.

А потім я в метро з Полою з Твін-Фолз, Айдахо, завзята туристка, яка керувала м'ясним рестораном, і чоловік на іншому боці вагона, звертаючись до пасажирів, нестатки і втрата, завжди неприємна для слуху, деренчлива мить, чоловік, який торує собі шлях потягом, від вагона до вагона, безробітний, безхатченко, тут, щоб розповісти свою історію, паперовий стаканчик у руці. Очі кожного з пасажирів непохитно порожні, але ми його, звісно, бачимо, пасажир-ветерани, знавці потайних поглядів, поки він стійко походжає через вагон, попри потягові сейсмічні хвилі та струси. А потім Пола, яка відкрито за ним спостерігає, аналітично його вивчає, порушуючи кодекс. Це година пік, і ми стоїмо, вона і я, і я по-хокейному штовхаю її стегном, але вона мене ігнорує. Сукупно метро — це середовище тієї людини чи десь так, увесь шлях до Рокавея й аж до Бронкса, і він носить із собою позов на наше співчуття, навіть певний авторитет, до якого ми ставимося з насторожливою повагою, попри той факт, що ми хотіли б, аби він зникнув. Я кладу кілька доларів у його паперовий стаканчик, знову штовхаю Полу стегном, цього разу заради забавки, і чоловік силкується відчинити двері між вагонами, і тепер уже я — той, хто отримує декілька невиразних зирків, які раніше кидали в його бік.

Я заходжу до спальні. Настінного вимикача в кімнаті нема. Світильник стоїть на комоді поряд із ліжком. Кімната темна. Я заплющив очі. А інші люди заплющують очі в темній кімнаті? Чи це безглузда примха? Чи моє поведження має психологічну основу, із

назвою й історією? Оце мій розум, оце мій мозок. Я деякий час стою і про це міркую.

Росс тягне мене за собою до Морганівської бібліотеки почитати корінці книг п'ятнадцятого століття. Він стоїть, витріщаючись на прикрашену коштовностями обкладинку Євангелій з Ліндау у вітрині. Він улаштував доступ на другий і третій яруси, до балконів, після годин угорі на прихованих сходах ми вдвох припадали й шепотіли вздовж інкрустованих горіхом книжкових полиць. Біблія Гутенберга, а потім інші, століття за століттям, полиці, перехрещені витонченими ґратками.

Такий мій батько. А хто моя мати?

Вона — Мадлен Зіберт родом з містечка в Південній Аризоні. Кактус на поштовій марці, так вона це називала.

Вона накидає пальто на вішак, перекручуючи його верхню гачкувату частину так, щоб припасувати зверху до відчинених дверей шафи. Потім вона роликком проходиться по спинці пальта. Я задоволено за цим споглядаю, можливо тому, що можу уявити, як Мадлен отримує банальне задоволення від простого вішання туди свого пальта, стратегічно облаштовуючи його на шафових дверцятах та прибираючи потім накопичені ворсинки роликком.

Дай визначення *ворсинкам*, говорив я собі. Дай визначення *вішаку*. Потім я намагався це робити. Ці випадки пристали та тримаються серед інших викривлених пережитків підліткового віку.

Я декілька разів повертався до бібліотеки, звичайні години, основний поверх, гобелен над каміном, але батькові не розповідав.

Троє чоловіків сиділи, схрестивши ноги на килимках, і позаду них було лише небо. Одяг на них був просторий, ні на що не подібний, і сиділи вони схиливши голови, два з них, інший дивився перед собою. Кожен мав біля себе посудину, присадкувату пляшку чи бляшанку. Двоє з них мали поруч свічки в простих держаках. За мить вони послідовно почали, зліва направо, видавалося, незаплановано, підхоплювати пляшки й лити рідину на груди, руки і ноги. Потім двоє з них, очі заплющені, сягнувши голови й обличчя, поливали повільно. Третій, усередині, приклав пляшку до рота і пив. Я спостерігав, як спотворилося його обличчя, рот рефлексивно відкривався, щоб дати вийти парам. Гас, бензин або олива. Він випорожнив залишений уміст на голову і поставив пляшку. Вони всі поставили пляшки. Перші двоє чоловіків тримали запалені свічки біля пазухи та штанин, а третій узяв картонні сірники з нагрудної кишені й зрештою, після кількох невдалих спроб, спромігся видобути вогонь.

Я позадкував від екрана. Моє обличчя все ще кривилося у відповідь на реакцію третьої людини, коли гас проходив його стравоходом і потрапляв до організму. Наді мною гойдалися і палали чоловіки, роззявивши роти. Я позадкував ще далі. Вони кричали, безформні, безгучні.

Я повернувся і пішов залю. Зображення були скрізь довкола мене, ці жахливі секунди, халепа, яку я почув, коли чоловік черкав сірником, не видобуваючи вогню. Я хотів, щоб він запалив сірник. Для нього — це було б нестерпно, одна зчорніла голівка за іншою, сидіти між своїх товаришів, поки вони палають.

Хтось стояв наприкінці зали, жінка, що на мене поглядала. Ось я, заблуканий турист, до цієї миті непомітний, людина, що відступила від відеоекрана. Зображення так само були нагальні й близькі, але жінка не дивилася повз мене. Екран міг бути порожнім чи показувати голе поле сірого дня. Коли я наблизився, вона слабо вказала, трохи нахиливши голову ліворуч, і ми повернули до вузького коридора, який закінчувався під прямим кутом до іншого довгого коридора.

Вона була дрібна, старша за мене, за сорок, у довгій сукні й рожевих пантофлях. Я нічого не сказав про спалювання. Я мав би поважати формат, не казати нічого, бути готовим до будь-чого. Ми крок за кроком ішли коридором. Я поглядав на обтислу сукню у квіткових візерунках і жінчине темне волосся, туго скручене стрічкою. Вона не манекен, і це не фільм, однак я мав би поцікавитися, чи цей інтервал мав ще якась поширення і широту, ніж просто ще одна усамітнена мить, обмежена зачиненими дверима.

Ми ввійшли до проходу, що закінчувався глухим кутом, який видавався твердою поверхнею. Моя супутниця промовила низку коротких слів, і це активувало оглядовий отвір на поверхні попереду. Я широко ступнув уперед і опинився на підвищенні, пильнуючи крізь отвір у дальній стіні довгої вузької кімнати.

На п'єдесталі, що виступав зі стіни, встановлено збільшений людський череп. Місцями розколотий, плямистий від віку, бруднувата мідяна бронза, висохлий сірий. Очниці мали оправу з коштовного каміння, а щербаті зуби пофарбовані сріблом.

Потім сама кімната, аскетична, стіни й підлога витесані з каменю. Чоловік і жінка сиділи біля дубового столу з покарбованою поверхнею. Ані таблички, ані документи не засмічували стіл. Вони говорили, необов'язково одне до одного, і насупроти них було дев'ятеро людей, які природно розсілися на дерев'яних лавках, спинами до мене.

Я знав, що супутниця піде, але я зіпсував мить, озирнувшись, наче звичайна людина, щоб перевірити. Вона пішла, так, і за п'ять кроків позаду мене були розсувні двері, що саме зачинялися.

Жінка біля столу говорила про величні людські видовища, вірян у білому одязі в Мецці, хадж, масову відданість, мільйони, рік у рік, індуїсти збираються на берегах Гангу, мільйони, десятки мільйонів, фестиваль безсмертя.

На вигляд вона була кволла в довгій вільній туніці й хустці, говорила м'яко і точно, і я намагався визначити географію її доладно наголошуваної англійської, її цинамонової шкіри.

— Подумайте про Папу Римського, що з'являється на балконі над площею Святого Петра. Сила-силенна люду зібралася на благословення,— сказала вона,— щоб упевнитися. Папа тут, щоб благословити їхнє майбутнє, упевнити їх у житті духу попереду, поза останнім подихом.

Я намагався уявити себе серед незліченних здавлених тіл, що зібралися гуртом у побожному зачудуванні, однак не міг витримати самої гадки.

— Те, що ми тут маємо, дрібне, копітке і приватне. Один за одним, раз по раз, люди заходять до світлиці. У звичайний день — скільки? Нема звичайного дня. І тут нема позування. Нема скоцюрблення тіла в каятті, підкоренні, послуху, поклонінні. Ми не цілуємо персні чи пантофлі. Нема ніяких молитовних килимків.

Вона вклякла, однією рукою охопивши іншу, кожна обміркована фраза — емблема її посвяченості, вирішив думати я.

— Однак чи є тут ланка до старих вірувань і практик? Чи ми радикальна технологія, що просто поновлює і розширює ці захряслі традиції віковичного життя?

Хтось на лавках повернувся і поглянув у мій бік. То був батько, що повільно й обізнано мені кивнув. Ось вони, видавалося, казав він, двоє людей, чиї ідеї та теорії оформлюють це намагання. Вітальні розуми, як він їх описував раніше. А інші, вони, запевно, благодійники, як Росс, механізм підтримки, люди грошей, що сидять у цій кам'яній кімнаті на лавках без спинок, вони тут задля вивчення чогось про філософське осереддя «Конвергенції».

Чоловік заговорив. Було якесь звучання, бриніння десь поблизу, і його слова однією з мов Центральної Європи стали плавною цифровою безстатевою англійською.

— Це майбутнє, ця віддаленість, цей запалий вимір. Твердий, але також у певний спосіб невловимий. Набір координат, картографованих з космосу. Й одна з наших цілей — це утвердити свідомість, що змішується з довкіллям.

Він був малий і опецькуватий, високе чоло, закучерявлений. Він був кліпко, він усе кліпав і кліпав очима. Говорити вимагало зусиль, і він, поки говорив, вимахував рукою.

— Чи ми бачимо, що живемо за межами часу, за межами історії?

Жінка повернула нас на землю.

— Надії та мрії про майбутнє часто не враховують складності, реальності життя, яким воно існує на цій планеті. Ми це розуміємо. Голодні, безпритульні, осаджені, зловорожі угруповання і релігії, секти і народи. Роздушені економіки. Дикі стрибки погоди. Чи ми можемо

бути непроникні для тероризму? Чи можемо захиститися від загроз кібератак? Чи ми дійсно зможемо лишатися тут самодостатніми?

Промовці, здавалося, спрямовували свої зауваження кудись поза групою, що зібралася. Я припустив, що там були записувальні пристрої, звука і зображення, поза межами мого поля зору, і що це обговорення насамперед призначалося для архівів.

Я також припустив, що моя присутність мала бути відома лише батькові, сину і супутниці із закрученим волоссям.

Вони розмовляли про кінець, кінець кожного. Жінка тепер дивилася долі, говорячи до необробленої деревини столу. Я уявив, що вона — особа, що періодично поститься, днює без їжі, лише ковтки води. Я уявив, що раніше вона збавляла час у Британії та Сполучених Штатах, оповита у свої дослідження, вивчаючи, як відступити, як зачaitися.

— Ми користуємося з ласки нашої зірки,— сказала вона.

Сонце — невідома сутність. Вони говорили про сонячні бурі, спалахи та суперспалахи, корональні викиди маси. Чоловік намагався знайти адекватні метафори. Він накручував рукою в дивній синхронії з його посиленням на земну орбіту. Я споглядав за схиленою жінкою, мовчазною на мільярди років нашої вразливої землі, комет, астероїдів, випадкових ударів, минулих вимирань, поточного зникнення видів.

— Катастрофа — то наша казочка на ніч.

Кліпко починає собою насолоджуватися, подумав я.

— Певною мірою ми тут, у цьому місцеположенні, щоб продумати реакцію на абияке остаточне лихо, яке може вразити планету. Ми вдаємо кінець задля того, щоб дослідити його, ймовірно, щоб його пережити? Ми припасовуємо майбутнє, переміщуючи його в наші безпосередні часові рамки? У якусь мить майбутнього смерть стане неприйнятною, навіть тоді, коли життя планети стає крихкішим.

Я бачив його вдома, на чільному місці за столом, родинна вечерея, надмірно вмебльована кімната в старому фільмі. Він професор, думав я, який полишив університет, щоб займатися випробовуванням ідей у цьому запалому вимірі, як він його називав.

— Катастрофа вбудована в мізки завчасно.

Я вирішив дати йому ім'я. Я дав би їм імена, обидвом, просто на галай-балай, і щоб лишитися причетним, розширити незначну роль зачаєної людини, принишколого свідка.

— Це втеча від нашої особистої смертності. Катастрофа. Вона переважає те слабке і боязке, що є в наших тілах і розумах. Ми стикаємося з кінцем, але не наодинці. Ми губимось у ядрі шторму.

Я старанно слухав те, що він казав. Славно перекладено, однак я не вірив ані слову. То була немовби поезія бажаного, виданого за дійсне. Це не стосувалося реальних людей, реального страху. Чи то я був дрібноголовий, занадто обмежений у перспективі?

— Ми тут, щоб дізнатися силу самотності. Ми тут, щоб переглянути все про кінець життя. І ми з'явимося у кіберлюдській формі у всесвіті, що геть інакше до нас заговорить.

Я думав про декілька імен і відкинув їх. Потім я надумав Сабо. Я не знав, чи це ім'я — витвір його країни походження, та це не мало значення. Тут не було країн походження. Ім'я мені подобалося. Воно пасувало його опуклому тілу. Міклош Сабо. Воно мало земний відтінок, що якраз гарно контрастував із запрограмованим голосом у перекладі.

Я вивчав жінку, поки вона говорила. Вона говорила ні до кого. Вона говорила в порожнечу. Їй потрібне було саме ім'я. Жодного родинного прізвища, жодної родини, ніяких сильних залучень, ніяких захоплень, жодного певного місця, куди вона змушена була повернутися, жодної причини тут не бути.

Хустка була їй за прапор незалежності.

— Самотність, так. Подумайте: сам-один і заморожений у склепі, у капсулі. Чи нові технології дадуть змогу мозку функціонувати на рівні ідентичності? Із оцим вам, можливо, доведеться зіткнутися. Свідомий розум. Самотність на сконі. Сам-один. Подумайте про саме слово. Середньовічне. *Самі й одні*. Ви відкидаєте особу. Особа — маска, створений персонаж у мішанині драм, які складають ваше життя. Маска відпадає, й особа стає тобою в найістиннішому значенні. Самі й одні. Себе. Що таке себе? Усе, що ви є, без інших, без друзів чи незнайомців, коханців чи дітей, вулиць, якими гуляєш, їжі, яку їси, чи дзеркал, у яких себе бачиш. Але чи ви є кимось без інших?

Артис сказала, що вона сама артефакт. Персонаж, напіввигадка, що невдовзі видозміниться, зменшиться чи посилиться, стаючи чистим собою, припиненим у льоді? Я не хотів про це думати. Я хотів думати про ім'я для жінки.

Вона говорила, зупиняючись, про сутність часу. Що стається з ідеєю континууму — минуле, теперішнє, майбутнє — у кріонічній камері? Чи розумітимете ви дні, роки та хвилини? Чи ця здатність зменшуватиметься і помиратиме? Яка ти людина без відчуття часу? Більш людська, ніж будь-коли? Чи стаєш зародком, чимось ненародженим?

Вона подивилася на Міклоша Сабо, професора Старого світу, і я уявив його в костюмі-трійці, когось із 1930-х, уславлений філософ, що має роман з жінкою на ймення Магда.

— Час — то занадто складно, — сказав він.

Це змусило мене посміхнутися. Я стояв згорбившись біля оглядового отвору, розміщеного трохи нижче рівня очей, і виявив, що знову дивлюся на череп на тому боці кімнати, артефакт цього регіону й, імовірно, предмет з розкрадання й останнє, що я міг би очікувати знайти в цьому середовищі наукових підходів до кінця життя. Він був десь у п'ять разів більший за звичайний людський череп з головним убором, який я раніше не зовсім помітив. Це була показна тубетейка у вигляді безлічі пташечок, улого розташованих до черепа, золота згряя, з'єднані кінчики крил.

Він скидався на справжній, черепна коробка велетня, тупа у своїй смертоносності, бентежлива у своєму доморобстві, її сріблястий вищир, народне мистецтво, надто злісно-глумливе, щоб вражати. Я уявляв кімнату спорожнілою від людей і меблів, муровані стіни, кам'янохолодні, і, може, череп здавався як у себе вдома.

Двоє чоловіків увійшли до кімнати, високі й світлошкірі, близнята, у старих робочих штанах і сірих футболках до пари. Вони стали по одному обабіч столу і заговорили без вступу, кожен поступаючись іншому в бездоганному переході.

— Це перший розкол, другий з першого космічного року. Ми стаємо громадянами всесвіту.

— Звісно, є питання.

— Щойно ми опануємо подовження життя і наблизимося до можливості абикомі стати поновлюваними, що станеться з нашими енергіями, нашими сподіванками?

— Заснованими нами соціальними інститутами.

— Чи намислюємо майбутню культуру млявості та самопотурання?

— Хіба смерть — це не благословення? Хіба вона не визначає цінність наших життів, щохвилини, щороку?

— Багато інших питань.

— Хіба не досить прожити трохи довше, користаючись сучасними технологіями? Чи нам треба ще, і ще, і ще?

— Нащо зривати інноваційну науку нехлюйським надлишком людей?

— Хіба буквально безсмертя стисне наші витривалі види мистецтва і культурні дива до мізерності?

— Що про це напишуть поети?

— Що станеться з історією? Що станеться з грошима? Що станеться з Богом?

— Багато інших питань.

— Хіба ми не полегшуємо шлях до неконтрольованих верств населення, дій докільля?

— Забагато живих тіл, замало простору.

— Хіба не стаємо ми планетою старих і похилених, десятків мільярдів із беззубими вищирами?

— А як щодо тих, хто помирає? Інших. Вони завжди будуть інші. Чому деякі повинні жити, поки інші вмирають?

— Півсвіту перероблює свої кухні, а друга половина голодує.

— Чи хочемо ми вірити, що кожна умова, яка завдає страждання розуму і тілу, буде виліковна в контексті нашої необмеженої довготривалості?

— Багато інших питань.

— Визначальний елемент життя — те, що воно закінчується.

— Природа хоче нас винищити задля того, щоб повернутися до своєї непорушної та неушкодженої форми.

— А чи ми будемо добрі, якщо житимемо вічно?

— Якій остаточній істині ми протистоятимемо?

— Хіба це не жало нашого доконечного помирання, що робить нас дорогими людям у нашому житті?

— Багато інших питань.

— Що означає помирати?

— Де мертві?

— Коли припиняєш бути тим, ким є?

— Багато інших питань.

— Що станеться з війною?

— Цей розвиток покладе край війні чи новому рівню широкомасштабного конфлікту?

— Коли індивідуальна смерть уже не буде неминуча, що станеться із затаєною ідеєю ядерного знищення?

— Чи почнуть зникати всі традиційні обмеження?

— Ракети відраджуватимуть одна одну від запускарських пристроїв?

— Чи має технологія потяг до смерті?

— Багато інших питань.

— Але ми відкидаємо ці питання. Вони не схоплюють суті нашого намагання. Ми хочемо розширити межі того, що означає бути людиною,— розширити, а потім перевершити. Ми хочемо робити все, на що спроможні, аби змінити людську думку і зігнути енергії цивілізації.

Якийсь час вони отак розмовляли. Вони не були науковцями чи соціальними теоретиками. Ким вони були? Авантюристами такого штабу, що я не зовсім міг розпізнати.

— Ми переробили це пустище, цю усамітнену пустельну срану діру, щоб відокремитися від поміркованості, від тягара того, що називають відповідальним думанням.

— Тут, сьогодні, у цій кімнаті, ми говоримо до майбутнього, до тих, хто, може, й засудить нас як хоробрих, химерних чи дурних.

— Розглянемо дві можливості.

— Ми хочемо переписати майбутнє, усе наше майбутнє і закінчити з однією чистою сторінкою.

— Або — ми серед тих небагатьох, які переминаять усе життя на планеті на всі часи.

Я назвав їх близнята Стенмарк. Вони були близнята Стенмарк. Ян і Ларс чи Нільс і Свен.

— Поснули у своїх капсулах, у своїх струках. Ті теперішні й ті прийдешні.

— Чи вони насправді мертві? Чи можна їх назвати мертвими?

— Смерть — це культурний артефакт, а не суворе визначення того, що є по-людськи неминуче.

— Чи вони ті, ким були до того, як увійшли до камери?

— Ми заселимо їхні тіла нанороботами.

- Оновимо їхні органи, відновимо їхні системи.
- Ембріональні стовбурові клітини.
- Ферменти, білки, нуклеотиди.
- Вони будуть предметом наших досліджень, нашими іграшками.

Свен нахилився до своєї публіки, несучи із собою цю останню фразу, і там від благодійників пішли брижі здивованої реакції.

— Нанопристрої вживлюють у відповідні рецептори мозку. Російські романи, фільми Бергмана, Кубрика, Куросави, Тарковського. Класичні твори мистецтва. Діти, які багатьма мовами декламують віршики. Твердження Вітгенштайна, аудіотекст логіки та філософії. Родинні фотографії та відео, порнографія на вибір. У капсулі ви мрієте про минулі кохання і слухаєте Баха, Біллі Голідей. Ви вивчаєте переплетені структури музики та математики. Ви перечитуєте п'єси Ібсена, переглядаєте річки та струмки речень Гемінгвея.

Я знову подивився на жінку в хустці, усе ще безіменну. Вона не буде справжньою, поки я не дам їй ім'я. Тепер вона сиділа прямо, поклавши руки на стіл, очі заплющені. Вона була в стані медитації. Я хотів у це вірити. Вона чула хоч слово, сказане Стенмарками? Її розум спорожнів від слів, мантр, священних складів.

Я назвав її Арджуна, а потім Арджана. Це гарні імена, але хибні. Ось я, у загерметизованому відсіку, вигадую імена, зазначаю акценти, нашвидку лаштую історії та національності. То були поверхові відповіді доквіллю, що вимагало відмови від таких розрізень. Я потребував дисциплінованості, дорівнятися ситуації. Та чи я коли бував рівний ситуації? Мені було треба те, що я робив.

Я слухав Стенмарків.

— Із часом вирине релігія смерті у відповідь на наші подовжені життя.

— І повернуть смерть.

— Ватаги смертоповстанців споряджатимуться вбивати людей навмання. Чоловіки та жінки, плуганичесь сільською місцевістю, використовуючи грубі знаряддя, щоб убити зустрічних.

— Пожадливі кровопролиття з церемоніальними перспективами.

— Моліться над тілами, наспівуйте над тілами, робіть із тілами щось невимовно інтимне.

— Потім спалюйте тіла і розмазуйте прах на своїх власних тілах.

— Чи моліться над тілами, наспівуйте над тілами, їжте їстівну плоть тіл. Спалюйте рештки.

— У тій чи іншій формі люди повертаються до своїх смертепереслідуваних коренів, щоб знову підтвердити схему вимирання.

— Смерть — звичка, яку важко зломити.

Нільс жестикулював, здійнятий кулак, великий палець випнутий назад через плече. Він указує на череп на стіні. І я відразу зрозумів, інтуїтивно, що велика грубезна костомаха — то їхнє творіння, і що ці двоє, на позір улесливі, демонологи по духу, ці індивіди відповідають за вигляд, стиль і норов усього комплексу. Це був їхній задум, усе це, звучання і плин, сама напівзапала будова й усе в ній.

Усе стенмарківське.

Це була їхня естетика відлюддя і потайності, усі елементи, які я виявив такими моторошними і безтілесними. Порожні зали, кольорова палітра, кабінетні двері, що прочиняються або не прочиняються до кабінету. Подібні до лабіринтів миті, час призупинено, вміст притуплений, брак пояснення. Я подумав про кіноекрани, що з'являлись і зникали, німі фільми, манекени без облич. Я подумав про свою кімнату, її неприродну пересічність, нідеяковість, задуману і спроектовану як саме таку, і кімнати, як ця, може, п'ятсот або тисячу, і уявлення про це знову змусило мене почуватися здрібнілим у невиразності. І мертвим, а може й мертвим, чи якими вони там були, кріогенно мертвими, виструнчившись у своїх капсулах. Це було саме мистецтво, ніде як саме тут.

Брати перемінили спосіб звернення, говорячи не до записувальних пристроїв, а безпосередньо до дев'яти чоловіків і жінок у публіці.

— Ми провели тут шість років, неперервно, занурені в нашу роботу. Потім подорож додому, коротка, проте задовільна, і відтоді — туди-назад.

— Коли настане час.

— Є певна неминучість у цих словах.

— Коли настане час, ми, урешті-решт, виїдемо з нашої безпечної північної домівки до цього пустельного місця. Старі та кволі, кульгаючи й човгаючи, щоб наблизитися до остаточного розрахунку.

— Що ми тут знайдемо? Обіцянку, певнішу за потойбіччя світових інституціоналізованих релігій.

— А нам потрібна обіцянка? Чому б просто не померти? Бо ми — люди, і ми чіпляємося. У цьому випадку не за релігійну традицію, а за науку теперішнього і майбутнього.

Вони говорили спокійно і приязно, із глибшою взаємністю, ніж під час попередніх обмін репліками, та жодного сліду хизування. Публіка завмерла, цілковито несхитна.

— Готовий померти не значить охочий зникнути. Тіло і розум можуть нам сказати, що вже час облишити цей світ. А ми все ж таки будемо чіплятися кігтями, хапатися і дряпатися.

— Два естрадних коміки.

— Зачинені у склоподібній речовині, перероблені клітина за клітиною, чекаючи свого часу.

— Коли час настане, ми повернемося. Ким ми будемо, що знайдемо? Сам світ, десятиліття геть, думає про це, раніше чи пізніше. Не надто легко уявити, що там буде, краще чи гірше або, повністю перемінившись, ми будемо вкрай здивовані, щоб судити.

Вони говорили про екосистеми майбутньої планети, теоретизуючи — оновлюване довкілля, спустошене довкілля — а потім Ларс підняв обидві руки, сигналізуючи про перепочинок. За якусь мить публіка збагнула перехід, зате незабаром кімната поринула в мовчання, Стенмаркове мовчання. Самі брати порожніми очима витріщилися прямо перед собою.

Стенмаркам було трохи за п'ятдесят, осьде я їх помістив, такі тонкошкірі та бліді, що розгалужені сині вени видніли на тильній стороні їхніх рук, навіть звідти, де я стояв. Я вирішив, що вони вуличні анархісти ранньої доби, тихцем віддані складанням змов місцевих бешкетів чи більших повстань, усі оформлені їхньою художньою майстерністю, а потім я завважив, що задаюся питаннями, чи вони одружені. Так, на сестрах. Я побачив, як вони гуляють лісовою місциною, усі четверо, брати попереду, потім сестри попереду, родинний звичай, гра, відстань між парами безпристрасно виміряна і дбайливо підтримувана. У моїй напівбожевільній уяві вона мала бути п'ять метрів. Я підкреслив, що вимір у метрах, а не у футах чи ярдах.

Ларс опустил руки, пауза закінчилася, близнята продовжили виступ.

— Хтось із вас, може, теж сюди повернеться. Щоб стати свідками переходу своїх близьких. І, звісно, ви вже розміркувалися про те, на що міг би скидатися такий перехід для вас, одного дня, для кожного з вас, коли настане час.

— Ми розуміємо, що дещо зі сказаного нами тут сьогодні може й подіяти як стримувальні засоби. Це нормально. Це проста істина наших планів на майбутнє. Але зробіть це. Подумайте про гроші та безсмертя.

— Ось ви, зібрані, скликані. Хіба ви не цього очікували? Спосіб позиватися на власний міф. Віковічне життя, приналежне запаморочливо багатим.

— Королям, королевам, імператорам, фараонам.

— Це вже не дразливий шепіт, що ви чуєте уві сні. Це справжнє. Можете поміркувати про щось поза богоподібним доторком пучок мільярдів. Зробіть екзистенційний стрибок. Перепишіть сумний похмурий згорьований сценарій смерті у звичний спосіб.

Вони не втелющували. Не знаю, що це було, виклик, глум, вихватка проти того марнославства грошовитих й обраних чи просто спроба розповісти їм те, що вони завжди хотіли почути, навіть якщо того й не знали.

— Чи не знайомий нам струк від наших часів у материній утробі? І коли ми повертаємося, у якому віці ми виявляємося? Наш вибір, ваш вибір. Лише заповніть пропуски в заявці-анкеті.

Я втомився від усього цього вмирання і відійшов від оглядового отвору. Але ніяк не можна було уникнути звуку голосів, брати декламували низку шведських чи норвезьких слів, а потім ще низку норвезьких чи данських, а потім ще, перелік, літанія германськомовних слів. Я зрозумів декілька, але не всі, не більшість, майже жодного, як я з'ясував, коли декламація тривала далі, слова у значній кількості починалися зі складів *welt*, *wort* або *tod*^[9]. То мистецтво внадилося до кімнати, звукове мистецтво однотонності, наговору, й у відповідь на ці голоси й усі опівдневі теми могил і ширяння я впав навпочіпки та зробив кілька серій присідань-стрибків. Я стрибав і присідав, стрибав і присідав, тягнув руки вгору, п'ять, десять, п'ятнадцять разів, а потім знову, униз-угору, щире звільнення, і я рахував уголос бурмотливими буркотами.

Згодом я розвинув паралельний образ себе як деревної мавпи, що закидає довгі волохаті руки за голову, скаче і гавкає задля самозахисту, нарощує м'язи, спалює жир.

Якоїсь миті я усвідомив, що до публіки звертався хтось інший. То був Міклош, чиє прізвище я забув — кліпко у вихолощеному перекладі говорив тепер на тему буття і небуття. Я далі присідав і стрибав.

Коли я повернувся до отвору, близнята Стенмарки вже пішли, Міклош усе говорив, а жінка в хустці сиділа в тому ж положенні, виструнчившись на стільці, руки лежать на столі. Очі все ще заплющені, усе те саме, крім того, що тепер, споглядаючи, я знав її ім'я. Це була Артис. Хто ж, як не Артис? Таке було її ім'я.

Я стояв у замкненому відсіку, вичікуючи, поки відчиняться розсувні двері. Я знав, що хибно думати про них, як про розсувні. Тут мав би вживатися якийсь передовий термін, технічне слово чи фраза, але я опирався неявному викликові розглянути всі можливі варіанти.

Супутниця вичікувала, поки двері відчиняться. Ми пройшли коридором і потім ще одним, знову ані слова, обидва, і я чекав, що за кілька хвилин побачу Росса в його кабінеті чи кімнатах.

Ми підійшли до дверей і супутниця стала чекати. Я поглянув на неї, а потім на двері, і ми чекали разом. Я зрозумів, що я дечого хочу, цигарку. То була рецидивна потреба, схопити напівроздушену пачку в нагрудній кишені, швидко запалити, повільно вдихнути.

Я знову поглянув на супутницю й урешті зрозумів, що тут відбувається. Це були мої двері, двері до моєї кімнати. Я пішов уперед і відчинив їх, і жінка не пішла. Я подумав про ту мить у кам'яній кімнаті, коли Росс обернувся на своїй лавці й повернувся поглянути на мене з певним виразом на обличчі, усеобізнаності, батька до сина, чоловіка до чоловіка, і тепер, як минулося, я зрозумів, що він мав на увазі ту ситуацію, яку організував для мене, цю ситуацію.

Я сів на ліжку і дивився, як вона роздягається.

Я дивився, як вона розплутує стрічку з волосся, повільно, і волосся спало на її плечі.

Я нахилився і взяв одну з її повстяних пантофель, коли вона вивільнила з неї ступню.

Я дивився, як довга сукня сплинула з її тіла на підлогу.

Я підвівся і посунув до неї, втискаючи її у стіну, уявляючи відбиток, слід тіла, який буде танути кілька днів.

У ліжку я хотів почути, як вона говорить до мене своєю мовою, узбецькою, казахською, хоч би яка вона не була, але зрозумів, що така близькість не пасувала цій нагоді.

Певний час я ні про що не думав, увесь руки і тіло.

Потім незворушність, і цигарка, щоб знову думати, та, яку хотів, коли ми стояли за дверима.

Я слухав наше дихання й усвідомив, що уявляю краєвид, який нас оточує, укладаю його план, роблю абстрактним, ніжні крайця нашої центрованості.

Я дивився, як вона повільно одягається, і вирішив не давати їй ім'я. Безіменною вона краще поєднується з кімнатою.

Росс Локгарт — це прибране ім'я. Одного дня мати побіжно про це згадала, коли мені було дев'ятнадцять чи двадцять. Росс розповів їй, що заходився коло цього одразу після коледжу. Він думав про це багато років, спершу фантазуючи, а потім визначившись, склавши перелік імен, які він критично оглянув з певною відстороненістю, кожне видалення наближало його ближче до самоздійснення.

Саме цей термін використала Мадлен, *самоздійснення*, говорячи своїм незлобивим голосом, як у документалці, коли дивилася телевізор з вимкненим звуком.

То був виклик, сказав він їй. То була спонука, підохота. Вона примушуватиме його працювати наполегливіше, думати ясніше, почати бачити себе інакше. Згодом він стане чоловіком, що його бачиш лише мигцем, тоді як *Росс Локгарт* — це послідовність абеткових ударів на аркуші паперу.

Я стояв за матір'ю, коли вона говорила. Я тримав сендвіч з індичкою на винос в одній руці, а в другій — склянку імбирного пива, і цей спогад сформувався тим, як я там стояв думаючи і жуючи, кожен шматок сендвіча стає розважливішим, коли я пильніше зосереджуюся на тому, що мені розповідає Мадлен.

Тепер я все краще спізнавав цього чоловіка, мить за миттю, слово за словом, і себе так само. Оце пояснювало те, як я ходжу, розмовляю і зав'язую взуття. І як цікаво було, у простих уривках короткої розповіді Мадлен, що так багато речей стали такі очевидні. То було розкодування моєї спантеличеної молодості. Я — хтось, ким не повинен бути.

Чому вона не розповіла мені раніше? Я очікував, що вона відмахнеться від питання, але Мадлен не дала знаки, що його почула. Усе, що зробила, так це відвела очі від телеекрана саме вдосталь, щоб сказати мені, через плече, яке було його справжнє ім'я.

Коли він народився, його звали Ніколас Саттерсвейт. Я вдивлявся у дальню стіну і думав про це. Я безгучно вимовляв це ім'я, ворущачи губами, знов і знов. Ось цей чоловік лежав переді мною з усім потрухом. Це був мій справдешній батько, чоловік, який обрав відмову

від історії своїх поколінь, усіх їхніх життів аж до того, що склалися у літери його ім'я.

Коли він дивиться у дзеркало, то бачить удавану людину.

Мадлен повернулася до перегляду телевізора, а я жував свою їжу і рахував літери. Вісімнадцять літер у повному імені, одинадцять у прізвищі. Ці цифри нічого мені не сказали — а щось могли? Та мені треба було потрапити всередину імені, опрацювати його, уклінитися в нього. Я все ще перебував тоді, у дев'ятнадцять, у процесі становлення.

Я розумів принаду вигаданого імені, люди, які виривають із тіньових сутностей у переливчастій фікції. Та це була батькова задумка, а не моя. Прізвище Локгарт було геть хибне, як на мене. Надто щільне, надто зціплене. Грунтовний і рішучий Локгарт, гартований блок Локгарта. Ім'я вилучало мене. Усе, що я міг робити, це зазирати в нього ззовні. Отак я зрозумів суть справи, коли стояв позаду матері, нагадуючи собі, що вона не взяла прізвище Локгарт, коли з ним побралася.

Я загадався, що б сталося, якби я дізнався правду раніше. Джеффри Саттерсвейт. Цілком можливо, що я би зміг кинути бурмотіти, набрав вагу, додав м'язів, їв сирі молюски і змусив би дівчат позирати на мене у дусі серйозного схвалення.

Та хіба я дуже переймався тим походженням? Важко повірити, щоб я коли-небудь спробував дослідити генеалогію Саттерсвейтів, виявити людей і місця, закладені в прізвище. А я хотів бути частиною великої родини, чийсь онуком, небожем, кузином?

Мадлен і я, кожен були тим, чого потребував інший. Ми зустрілися поодиноці. Я подивився на телеекран і спитав її, що такого було в імені Ніколас Саттерсвейт, що викликало таку жагу його позбутися. Його невиразність, сказала вона. Незапам'ятовуваність. Варіації правопису і, може, навіть вимови. Як на відосібний американський погляд, ім'я приходить нізвідки та туди ж іде. А потім, на відміну, англосаксонський родовід імені. Відповідальність, яка цим передбачається. Те, що батько використовував це ім'я як точку відліку, навпроти якої міряли хлопчика.

А як щодо прізвища Локгарт? Який родовід? Яка відповідальність? Вона не знала, я теж. А Росс?

На екрані був репортаж про дорожній рух з живою трансляцією машин на швидкісній трасі, зазнятою згори. То був канал дорожнього

руху, двадцять чотири години на добу, і невдовзі, із вимкненим звуком і машинами, що потрапляли в поле зору і зникали з нього, нескінченно, місце дії вплигло зі своєї дрібної реальності. Вона дивилася, я теж, і місце стало примарним. Я пильнував за рухом і відрахував сім машин, а потім ще одинадцять, літери у справжньому ПІБ, ім'я і прізвище, загалом вісімнадцять. Я провадив далі, сім машин, потім одинадцять. Я по літерам вимовляв ім'я-прізвище вголос, очікуючи, що, може, Мадлен виправить. Та нащо їй знати чи перейматися тим, як це ім'я вимовляється?

Оце виринуло з того дня, а може й з усього року, як я пильнував за машинами, рахував літери та жував сендвіч, грудка індички з кленовою глазур'ю на житньому хлібі з гастроному нижче вулицею, де ніколи не було вдосталь гірчиці.

Я гарно виспався в зігрітих тілом простирадлах і не був певен, чи страва переді мною — то сніданок чи підобід. У самій їжі підказки не містилося. Чому це мало смисл? Бо Брати Стенмарк спроектували харчоблоки. Я уявив їхній план. Сотні блоків поступально розставлені за розміром, чотири столи, шістнадцять стільців, сто п'ятдесят шість столів, кожен блок прискіпливо утилітарний, тарілки та посуд, столи та стільці, сама їжа, усе це в дусі гарно організованого сновидіння.

Я їв повільно, намагаючись смакувати. Я думав про Артис. Нині саме той день, коли вони прийдуть і заберуть її. Але що я думаю про те, що станеться, коли її серце більше не битиметься? Що про це думав Росс? Не певен, що я хотів вірити в невідомість його довіри до процесу, чи в те, що він вимислив цю снагу переконання впродовж часу, аби заглушити сумніви. Хіба факт неминучої смерті не заохочує найглибший самообман? Артис у кріслі сьорбає чай, хиткий голос і руки, тіло зіщулене до спогаду.

Потім увійшов Чернець, майже мене налякавши, і кімнатка, здалося, зібралася довкола нього. Під киреєю на ньому була світшот з каптуром, який теліпався на шії. Тарілка, склянка і приладдя з'явилися в отворі, і він приніс їх на стіл. Я дав йому всістися на стільці й розмістити тарілку.

— Я сподівався вас знову побачити. Маю питання.

Він спинився, не очікуючи питання, а просто питаючись, чи цей нав'язливий шум — то людський голос, когось, хто до нього говорить.

Я зачекав, поки він не почав їсти.

— Екрани,— сказав я.— Вони з'являються в коридорах і зникають під стелею. Останній екран, останній фільм, самоспалення. Ви бачили? Я думав, що вони ченці. Вони ченці? Думав, вони уклакли на молитовних килимках. Троє чоловіків. Страшно дивитися. Ви бачили?

— Я не дивлюся на екрани. Екрани відволікають. Але то ченці, так, у Тибеті, у Китаї, в Індії, підпалюють себе.

— На знак протесту,— сказав я.

Зауваження було надто очевидне, щоб зрушити чоловіка на подальший коментар. Думаю, я очікував на якесь схвалення за те, що порушив цю тему, і за те, що засвідчив на екрані саме ту жахливу мить, людей, які вмирають заради правого діла.

Потім він сказав: «Ченці, колишні ченці і черниці та інші».

— Один з них випив гас чи бензин.

— Вони сидять у позі лотоса чи бігають вулицями. Людина, що палає, біжить вулицями. Якби я побачив таке на власні очі, то побіг би за ним. І якби він біг і репетував, то я репетував би разом з ним. І коли б він звалився, то звалився б і я.

Світшот був чорний, рукави виступали з-під киреї. Він поклав виделку на тарілку і відкинувся на стільці назад. Я кинув їсти і чекав. Він міг би сидіти у змученій кав'ярні на загубленому розі якогось великого міста, дивакувата постать на кшталт тих, кого залишили інші, чоловік, якого часто бачать, але до кого майже ніколи не говорять. Яке його ім'я? А воно в нього взагалі є? Він його знає? Чому він так одягнувся? Де він живе? Чоловік, якого сторожко розцінюють ті кілька, що чули, як він виголошує монолог на ту чи ту тему. Глибокий голос, невиразний, внутрішній, і надто розкидані зауваження, щоб забезпечити розумну відповідь.

Але ж Чернець — це не та людина? Чернець мав тут свою роль. Він говорив до жінок і чоловіків, яких помістили до притулку, безпечного схову, до людей в останні дні чи години того єдиного життя, яке вони абикколи знали, і він не мав ніяких ілюзій щодо тої огульної обіцянки другого життя.

Він поглянув на мене, і я знав, що він побачив. Він побачив постать людини, згорбленої на стільці немовби збоку. Той погляд лише це мені й виповів, їжа, яку я жував, виповіла мені, що то цілковито може бути м'ясо.

— Мені треба було щось робити, окрім зобов'язання працювати разом, понад те, що дещо говориш чи носиш певне вбрання. Як стояти з іншими, коли те, що нас відокремлює, накладається від народження, коли те відокремлення просвітку нам не дає і переслідує вдень і вночі?

Його голос почав набувати розповідного звучання, почуття декламування, самоспогаду.

Я вирішив здійснити подорож до священної гори в тибетських Гімалаях. Велика біла крижана піраміда. Я вивчив усі назви гори в усіх мовах. Я дослідив усі історії та міфології. Минуло багато днів напруженої мандрівки, аби дістатися до тієї місцевості, значно більше за тиждень, нарешті, останній день пішки. Маса людей прибували до підгір'я. Люди юрмилися у відкритих вантажівках з клунками майна, які звисали з боків, і люди вивалювалися й увихалися довкола і зводили очі. Там було верхів'я, занесене кригою і снігом. Центр усесвіту. Люди з яками, щоб нести припаси та намети. Скрізь стояли намети. Скрізь звисали молитовні прапорці. Чоловіки з молитовними барабанами, чоловіки у вовняних масках і старих пончо. Усі ми тут, щоб зробити обхід через високий край на п'яти тисячах метрів. Я був сповнений рішучості пройти по сліду в найвимогливіший спосіб. Ступити, а потім упасти на землю, випроставшись на повен зріст. Звестися на ноги, ступити, потім упасти на землю, випроставшись на повен зріст. Минуть дні, а там і тижні, казали вони мені, для того, хто не зростав і цілий вік не навчався цього на практиці. Тисячі паломників щороку впродовж двох тисячоліть, ідуть і повзуть підніжжям вершини. Хуртовини в червні. Смерть у стихії. Ступнути, потім упасти на землю, випроставшись на повен зріст.

Він говорив про рівні побожної незворушності, стани медитації та просвітлення, крихке єство їхніх ритуалів. Буддисти, індуїсти, джайністи. Тепер він на мене не дивився. Він дивився на стіну, говорив до неї. Я сидів з виделкою в руці, що зависла між тарілкою і ротом. Він говорив про помірність, стриманість і тантричне блаженство. Те, що я жуватиму і ковтатиму,— це плоть тварин.

У мене не було провідника. У мене був як, що ніс намет. Товста брунатна волохата штука. Я все поглядав на нього. Увесь брунатний і кошлатий, тисячолітній. Як. Я шукав поради, як саме має відбуватися похід — за годинниковою стрілкою чи проти? Є кодекси поведінки. Відстань мала бути п'ятдесят два кілометри. Нерівний рельєф, висотна

хвороба, сніг і лютий вітер. Ступнути, потім упасти на землю, випроставшись на повен зріст. Я мав при собі хліб, сир і воду. Я здійснювався на головну стежку. Я не бачив людей із заходу, їх тут не було. Чоловіки, загорнуті в попони, чоловіки в довгих халатах, чоловіки в дерев'яних черевичках, прилаштованих до рук, копили, прилаштовані до рук, щоб, коли повзеш, захищати від гладишів і каміння. Досягти рівня обходу. Триматися скелястої тропи. Один менший чи більший крок і впасти на землю. Випростатися на повен зріст. Я стояв біля намету і дивився, як вони йшли та повзли. То була систематична праця. Вони не виказували запалу чи святобливих хвилювань. Вони просто були рішучі, обличчя і тіла, роблячи те, заради чого вони сюди прийшли, а я споглядав. Там були інші, які стояли та відпочивали, інші говорили, а я споглядав. Я намірявся це зробити, упасти навколішки, випростатися на землі на повен зріст, зробити пальцями позначку на снігові, вимовити декілька безглузких слів, посунутися на п'ядь до зробленої пальцями позначки, звестися на ноги, звести дух, ступнути, потім знов упасти навколішки. Частина тіла втратять усі відчуття під холодним і різким вітром. Ті, хто прагне цілковитої порожнечі. Ті, зі скошеним чолом і синцями від нагинання до землі, від уклякання, поклонів і биття землі. Я намірявся це робити, ступнути, упасти навколішки, поклонитися до землі, посунутися на п'ядь до зробленої пальцями позначки, вимовляти щокроку кілька слів-нісенітниць.

Він усе нагадував собі, що сподівався робити, і це повторення починало лунати напруженим. А слова можуть перевисловити спогади? Він замовк, але згадував далі. Я бачив його біля намету, високого, простоволосого, закутаного у нашароване дрантя. Я знав, що не мав би його питати, чи він спромігся проповзти годину чи тиждень. Але я реагував на саму дію, сам принцип, наміри людини, такі далекі від моїх власних фрагментарних бачень, річ для інших, тупа і каральна, сповнена суворих традицій і простої шаноби.

Згодом він продовжив їсти і я так само. Мені спало на думку, що моя чутливість до м'яса на виделці цілковито липова. Я не почувався винним, навіть якщо то було м'ясо яка. Я жував і ковтав. Я почав розуміти, що все, у чому я був задіяний, мало на якомусь рівні промовлятися, мало виконуватися, не рушачи слів. Я не міг жувати та ковтати, не думаючи про *жувати* й *ковтати*. Чи міг я звинувачувати

близнят Стенмарк? Мабуть, можна було звинувачувати *кімнату*, мою кімнату, інтроспективну коробку.

Він знову на мене поглянув.

— Тонкість сучасного життя. Пальцем можна проштрикнути.

Потім він поглянув повз мене, підвівся зі склянкою, зробив останній ковток, поставив склянку на стіл і попрямував до дверей. Я позирнув через плече, щоб у дверній проїмі побачити чоловіка у спортивній футболці та штанях. Чернець пішов за ним, а я відштовхнув свій стіл і рушив за обома.

Проста спонука дає змогу тілу мислити. Чернець знав про мої дії, але нічого не сказав. Наприкінці другого довгого залу супровідник повернувся, побачив мене і вони з Ченцем перекинулися репліками на тому, що я сприйняв за одну з тюркських мов цього регіону. Потім супровідник жестом показав мені підняти руку до пояса, після дістав невеликий гострий пристрій з вузької кишені штанів і торкнувся ним до диска на моєму браслеті. Я зрозумів, що це означає: тепер я міг отримати допуск у ті приміщення, які раніше були для службового користування.

Утрюх ми зайшли до відгородження, і коли двері доступу за нами заковзнулися, я почав слабо усвідомлювати, імовірно, горизонтальний рух, шурхотливе ковзання зі швидкістю, яку не обрахувати. Час, видавалося, також був поза моїми вимірювальними здатностями. Було відчуття тимчасового розмиття, і це могли бути секунди чи, може, хвилини, перш ніж ми вставилися у вертикальну шахту, що вела донизу, тож, як я уявив, до пронумерованих рівнів. Як наслідок, я почував себе у вільному плаванні, майже поза тілом, і якщо ті двоє говорили, я їх не чув.

Панельні двері відчинилися, і ми через перехід вийшли до великої низької та затіненої містини. Вона майже скидалася на бібліотеку з рядами відгороджених кімнаток чи закутків, подібних до кабінок для наукової праці у книгосховищі. Тут Чернець спинився, потім через плече потягнувся до чорного каптура, каптура світшота, щільно припасовуючи його на голові. Я вирішив тлумачити це як церемоніальний момент.

Я кілька кроків пройшов за ним через ряд кабінок і побачив, що в них були пацієнти, а не студенти, люди, що сиділи чи були прив'язані у вертикальному положенні, інші лежали горілиць і геть нерухомо, очі

розплющені, очі заплющені, а ще багато кабінок порожніли, значна кількість. Це було робоче місце Ченця, госпіс, і я йшов туди, куди й він, мережею проходів з кабінками обабіч. Я міг розгледіти текстуру найближчої стіни, крупнозернисту, у нейтральних тонах, змішані смуги чорних і сірих мазків, і вбоге освітлення, низьку стелю і скупчених чоловіків і жінок, загальні розміри цього місця, і я не міг добрати правильну категорію, щось стенмаркоподібне, щоб описати оточення.

Я дивився на пацієнтів у їхніх кріслах чи ліжках, які не були ані кріслами, ані ліжками. Вони — то своєрідні пуфи чи м'які лавки, і було нелегко сказати, які люди спали, які були під впливом заспокійливих засобів, а які — під анестезією, місцевою чи загальною. Час від часу деінде людина скидалася на цілковито і повноцінно притомну.

Чернець зупинився наприкінці проходу, у якому ми були, і повернувся до мене, якраз коли я повернувся в інший бік, щоб перевірити наявність нашого супровідника, якого вже не було.

— Ми чекаємо,— сказав він.

— Так, розумію.

Що я розумів? Що почувався затисненим, майже в пастці, і я спитав Ченця про те, у якому гуморі, настрої він перебував, коли там був.

— У мене нема настрою.

Я спитав його про закути, кабінки.

— Я називаю їх комірчини.

Я спитав його, чого ми чекаємо.

— Оцих,— сказав він.

Там було п'ять осіб у темних робочих халатах, двоє з поголеними головами, які простували до нас. Вони були чи то доглядачами, чи то санітарами, парамедиками або супроводом. Вони зупинилися біля найближчої кабінки, два з них перевіряли пристрої на приголів'ї, один говорив до пацієнта. Потім троє осіб очолили відхід, один за одним, а два голомозих санітари штовхали колісну кабінку за ними. Я подумав про інших пацієнтів і спробував уявити те напружене передчуття, яке вони відчували, їхня черга наближається, поки вони спостерігали, як цей дивний загін провадив свій шлях проходом у тінь.

Коли я повернувся до Ченця, він уже був зайнятий людиною в кабінці поблизу. Там сиділа жінка, і він тихцем говорив до неї якоюсь

безладною мовою, на кшталт англо-російської, близько нахилившись і взявши за руки. Він із зусиллям добирав слова, однак жіноча голова похитувалась у відповідь, і я знав, що мені вже час облишити чоловіка виконувати своє завдання.

Чернець у своїй старій поборозненій киреї, своєму наплічнику.

Я трохи поблукав, чекаючи, що мене перепинять. Я думав, що можна було б заговорити до когось серед цих тіл в очікуванні. Ані знаку доглядачів, які б робили масаж чи перевіряли частоту серцебиття, й ані звуку терапевтичної музики. Я почав думати, що схибив зі шляху до якогось напівпорожнього складу тіл, де заледве в кого око кліпне чи сіпнеться палець.

Я йшов проходами, позирнувши на кількох пацієнтів у цьому секторі. Я думав, що саме це слово хибне. Однак хто вони тоді, якщо не пацієнти? Потім я подумав про слова, які використав Росс, описуючи тутешню панівну атмосферу. *Шаноба* і *трепет*. Оце я бачив? Я бачив очі, руки, волосся, відтінок шкіри, обрис обличчя. Раси та народи. І не пацієнти, а об'єкти дослідження, покірні й незворушні. Я стояв перед приспаною жінкою з тінями на повіках. Я не бачив миру, заспокоєння і гідності, а лише людину під владою інших.

Я зупинився поруч із дужим чоловіком, який сидів у кабінці. На ньому була в'язана сорочка, і він скидався на хлопця на полі для гольфу, який гепнувся у свою машину. Я стояв перед ним і запитав, як він почуввається.

Він спитав: «Хто ви?».

Я відказав: відвідувач, який прагне дізнатися. Сказав, що у нього доволі здоровий вид. Сказав, що мені цікаво, скільки часу він тут і скільки ще буде до того, як його заберуть туди, куди вони зазвичай забирають.

Він спитав: «Хто ви?».

Я спитав: «А ви не відчуваєте прохолоду, вологе повітря, обмежений простір?».

Він сказав: «Я якраз дивлюся крізь вас».

Потім я побачив хлопчика. Я одразу зрозумів, що це та сама дитина, яку я бачив у моторизованому інвалідному візку в одному з проходів між коридорами разом із двома порожнистими супровідниками. Тут він сидів у кабінці, осяйний і доволі нерухомий,

розташувались майже подібно до статуї, контрапост^[10], голова і плечі повернуті в один бік, стегна і ноги — в інший.

Я не знав, що й казати. Сказав своє ім'я. Говорив м'яко, обачно, щоб на нього не тиснути. Я спитав, скільки йому років і звідки він.

Голова повернулася ліворуч, очі обернулися вгору і праворуч, де стояв я. Він, видавалося, обмірковував свій шлях у мою тутешню присутність, може, навіть згадував нашу короткочасну зустріч. Потім він заговорив чи почав видавати те, що лунало, наче випадковий шум, ряд нечітких звуків, не промимрені чи затинчасті, а лише якимось розбиті. Він висловлював свої думки, але я не зміг виявити ані сліду якоїсь відомої мови чи смислового нюансу, а він не виказував свого усвідомлення того, що його можуть не зрозуміти.

За винятком роту й очей, він не рухався, і я перейшов до точки, де йому не треба було розширювати своє поле зору. Я більше не говорив, а тільки стояв і слухав. Я не намагався вгадати країну його походження чи те, хто його сюди привів, чи коли його заберуть до камери.

Єдине, що я зробив,— це взяв його за руку і загадався питанням, як багато йому часу лишилося. У його фізичному погіршенні, невіривності верхньої та нижньої частини тіла, у цій жахливій скрученості я виявив, що думаю про нові технології, які одного дня застосують до його тіла і мозку, даючи йому змогу повернутися у світ бігуном, стрибунном, оратором.

Як я міг не розглянути цю ідею навіть у своєму глибокому скептицизмі?

Не знаю, як довго я там лишався. Коли він знічев'я припинив говорити та негайно заснув, я прибрав свою руку з його і пішов шукати Ченця.

Я пробирався через сектор і полегшено побачив, що Чернець стоїть і жестикулює над чиєюсь кабінкою, і мені спало на думку, що я міг би дати йому ім'я, як тим промовцям у кам'яній кімнаті. Проте ім'я, у його випадку — фіктивне ім'я при реєстрації народження, було мертвою вагою. Він — Чернець, і він звертався до об'єктів дослідження, один за одним, у їхніх кабінках, у їхніх комірчинах.

Я думав про хлопчика. Я зрозумів, що ім'я треба було давати йому. Це не допомогло б мені розтлумачити його промову, звуки, що з нього вистрибували, але я б щось спізнав, коли слухав, фрагмент тотожності,

крихітний оформлювальний елемент, який би полегшив питання, що кружляли навколо нього.

Я стояв поруч із Ченцем і намагався слухати, що він казав тим, до кого підходив. Якоїсь миті він сказав літній жінці іспанською, що благословення — це лежати тут у мирі та думати про матір, яка розпласталася навзناк у болі, коли її народжувала. Це я зміг зрозуміти, однак не все, що він говорив іншим, аж поки він не сказав англійською одному чоловікові середніх років, що місце, де він мешкатиме в законсервованому стані, дуже глибоко в землі — ще глибше, ніж ця відгороджена зала. Можливо, у безпеці навіть від кінця світу. Чернець захопливо розповідав про кінець світу.

Чернець у своєму світшоті з каптуром, у своєму клобуку.

Ми разом вийшли до проходу, звідки ввійшли, і я поставив йому кілька питань про тутешні процедури.

— Це безпечний схов, місце очікування. Вони очікують на смерть. Кожен тут і помирає,— сказав він. Тут нема домовленості завозити мертвих у контейнерах для морських перевезень, один за одним з різних частин світу, а потім уміщати їх до камери. Мертві не записуються заздалегідь, щоб, коли вони помруть, їх відправили сюди неушкодженими та законсервованими усіма засобами. Вони помирають тут. Вони приходять сюди помирати. Це їхня оперативна роль.

Оце все, що він мав сказати. Ми ввійшли до відгородження, звідки нас доставили до нашого рівня, жодної ознаки супроводу не було, і Чернець не виявив жодного інтересу чекати, поки він з'явиться. Під час нашого м'якого здійснення я почав розуміти, що тут не було нікого, принаймні натепер, хто б повернув обмежувальну функцію диска на моєму браслеті.

Я нічого не сказав, Чернець теж.

Коли я увійшов до своєї кімнати, я поглянув на все, що там можна було побачити, і торкнувся всього, а потім сказав слово для кожної речі. З'явилася пляшка дезінфекційного засобу для рук, якої до того тут не було, і це зчинило розгاردіаш у моєму зануренні в прості слова для знайомих предметів. Я подивився у дзеркало над раковиною й уголос сказав своє ім'я. Потім вирушив на пошуки батька.

Росса не було в кабінеті, який він використовував. У кабінеті не було нічого. Стіл і стільці зникли, комп'ютерна техніка, навчальні плакати, столик з окулярами зникли, пляшка віскі зникла. Трохи бентежно, та, зрештою, не надто й дивно. Для Артис уже наближався час забирання донизу, а для Росса — повертання до світу, який він зробив.

Я пішов до кімнат, очікуючи побачити Артис у її кріслі, у халаті й капцях, руки складені на колінах. Що б я їй сказав і який би вона мала вигляд, тонша, блідіша, а чи вона змогла б зі мною поговорити чи побачити, як я сиджу насупроти неї?

Але в кріслі був батько. Я мав спинитися, щоб скласти докупи інформацію, Росс босоніж у футболці та дизайнерських джинсах. Він не подивився на мене, коли я ввійшов, а просто завбачив постать, що заблукала до його поля зору, іншу присутність у кімнаті. Я сів поруч на лавці, насупроти нього, як колись насупроти неї, лише тепер шкодуючи, що не побачив її востаннє.

— Думав, ти мені повідомиш.

— Це не сталося.

— Знову. Знову не сталося. Де вона?

— У спальні.

— І це станеться завтра. Оце ти мені збираєшся сказати.

Я підвівся, підійшов до дверей спальні та прочинив їх, вона була там, у ліжку, під накривалами, очі розплющені. Її руки спочили над ковдрою, і я повільно наблизився, взяв її руку і тримав, а потім чекав.

Вона сказала: «Джеффри».

— Так, це він, це я.

— Виріши,— прошепотіла вона.

Я усміхнувся і сказав, що в її присутності я схильний бути ним, а не собою. Але це все, що було. Її очі заплющилися, і я якийсь час чекав, перш ніж відпустив її руку і вийшов з кімнати.

Росс ходив від стіни до стіни, руки в кишенях, виявляючи не так глибоку задуму, як дотримання узгодженого порядку новаторської системи фізпідготовки.

— Так, це станеться завтра,— сказав він недбало.

— Це не якась гра, у яку лікарі бавляться з Артис.

— Або та, у яку я з тобою бавлюся.

— Завтра.

— Тебе попередять заздалегідь. Будь тут, у цій кімнаті, першочергово, щойно перше світло.

Він ступав далі, а я сидів і спостерігав.

— А вона точно на тій стадії, коли це треба саме тепер робити? Знаю, вона до цього готова, прагне випробувати майбутнє. Але ж вона думає, говорить.

— Тремтіння, судоми, мігрені, ураження мозку, нервова система занепадає.

— Почуття гумору неушкоджене.

— На цьому рівні для неї нічого не лишилося. Вона в це вірить, і я теж.

Я далі спостерігав за ним. Нова система фізпідготовки, що наголошувала на життєздатності босих ніг і рук у кишенях. Я спитав його, просто, скільки разів він тут був, у комплексі, дивився і слухав.

— П'ять разів, рахуючи із цим. Двічі до того з Артис. Цей досвід стягнув моє уявлення про себе. Я дав відпасти певним клопотам. Я від них відмахнувся. Я почав більш думати про себе.

— І Артис.

— І Артис, та, що змусила мене зрозуміти, як розмах і напруженість такої справи може стати частиною чийогось повсякденного життя, щохвилини. Хоч би де я не був, куди б не пішов, чи просто їв, чи намагався заснути, це було в моїй голові, у моїй шкірі. Людям подобається говорити про неповторні явища, неймовірні ситуації — люди говорять, що такого ніхто не зміг би вигадати. Але хтось це вигадав, усе це, і ось ми.

— Може, моє бачення надто обмежене. Неадекватне щодо досвіду. Усе, що я, видається, роблю, пов'язує те, що я побачив і почув за ці кілька днів, із тим, що я вже знав. Це ланцюжок зворотних асоціацій. Кріонічний струк, трубка, капсула, пропускний пункт, телефонна будка, духова кабінка, будка вартового.

Він сказав: «Ти ще забув про нужник на дворі».

Він вийняв руки з кишень і кілька хвилин ходив швидко, потім зупинився і став біля дальньої стіни, роблячи перебільшені вдихи,

гучні та глибокі. Він повернувся до крісла і тепер говорив спокійніше.

— Я скажу, що тебе бентежить.

— Я слухаю.

— Чоловіки повинні помирати першими. Чи не слід чоловікові померти першому? У тебе нема такого шостого відчуття? Ми почуваємо його всередині. Ми помираємо, вони живуть далі. Хіба це не природний порядок?

— Можна на це інакше подивитися,— сказав я.— Жінки помирають, лишаючи чоловіків вільно вбивати один одного.

Здавалося, він насолоджувався зауваженням.

— Чуйні жінки. Які керуються потребами своїх чоловіків. Завжди послужливі, самовіддані, які люблять і підтримують. Мадлен. Її ж так звали, хіба ні? Твою матір?

Я зніяковіло чекав.

— А ти знаєш, що вона мене якось ножем штрикнула? Ні, не знаєш. Вона тобі ніколи не розповідала. А нащо? Вона штрикнула мене у плече різакон для м'яса. Я сидів біля столу і їв те м'ясо, а вона підійшла ззаду і штрикнула в плече. Хоч і не різак для м'яса з чотиризіркового ресторану з якимись нотками мачизму, проте у будь-якому разі було достобіса боляче. А ще я геть залив кров'ю нову сорочку. Оце й усе. Більше нічого. Я не поїхав до відділення невідкладної допомоги, а пішов до нашої ванної й там гарненько підлікувався. Копам я теж не телефонував. Просто сімейна сварка, хоча я тепер не пригадую, через що вона була. Позбувся нової добрячої сорочки, оце пригадую. Можливо, вона мене штрикнула, бо ненавиділа ту сорочку. Можливо, вона зводила рахунки із сорочкою, коли мене штрикала. Є таке у шлюбi. Ніхто не знає, як там у шлюбi по сусідству. Доволі важко з'ясувати, що відбувається у власному шлюбi. А ти де тоді був? Не знаю, у ліжечку чи в літньому таборі або собаку вигулював. Хіба у нас два тижні не було собаки? Хоч там як, але я поставив собі за мету викинути той різак, бо не думав, що ми знову використовуватимемо це слухне приладдя, навіть якщо зберемося гуртом і вигадасмо методи очищення, які робитимуть річ безкровною, безмікробною і безпогадною. Навіть якщо ми погодимося щодо найвибагливіших методів. Ти, я і Мадлен.

Було щось, чого я не усвідомлював дотепер. Росс зголив бороду.

— Тієї ночі ми спали в одному ліжку, як і зазвичай, вона і я, і мало чи зовсім не говорили, теж як і зазвичай.

Його тон у цьому останньому зауваженні пом'якшав, став якийсь замордований. Я хотів вірити, що він досяг іншого ярусу пригадування, глибшого і не такого похмурого, який припускає елемент жалю і втрати, а ще, може, частку провини.

Він повернувся до стіни та почав ходити, швидше і вище вимахуючи руками, дихаючи сильно і вивірено. Я не знав, що робити чи казати або куди йти. Це були не мої, а його чотири стіни, і я заміркувався про бездумні години, часові пояси вдома, несхибне бурмотіння повернення.

Коли мені було чотирнадцять, я розвинув у собі кульгавість. Я не переймався тим, що вона видавалася фальшивою. Я тренувався вдома, ходив затинаючись із кімнати в кімнату, намагався не повертатися до нормальної ходи після того, як вставав зі стільця чи зводився з ліжка. Це було накульгування у лапках, і я не певен, чи намір був зробити його видимим іншим чи тільки мені самому.

Я звик дивитися на стару фотографію матері, Мадлен у складчастій сукні, п'ятнадцятирічна, і почувався сумно. Однак вона не хворіла, вона не померла.

Коли вона була на роботі, я міг прийняти для неї повідомлення по телефону і записати інформацію, щоб запевно розповісти їй, як повернеться. Потім я чекав, поки вона перетелефонує. Діяльно дивився і чекав. Я раз, а потім ще раз нагадав їй, що телефонувала пані з хімчистки, і вона поглянула на мене з таким виразом, який казав — я так на тебе дивлюся, бо немає сенсу витратити слова, коли можеш розпізнати вираз і знаєш, що йдеться про те, про що не треба казати. Але не вираз рознервував мене, а те, що там чекали, поки перетелефонують. Чому вона ніяк не перетелефонує. Що такого важливого вона робить, що не може перетелефонувати. Час спливає, сонце сідає, людина чекає, я чекаю.

Я хотів бути начитаним, але зазнав поразки. Я хотів зануритись у європейську літературу. Отак я в нашому скромному «помешканні з садом», у непоказній частині Квінса, занурювався в європейську літературу. Уся суть у слові *занурюватися*. Щойно я вирішив зануритися, то вже не було потреби читати твір. Коли-не-коли я

намагався, робив спробу, але зазнавав поразки. Чисто технічно я не занурювався, але ще й завжди намірявся, бачивши себе у кріслі за читанням книжки, навіть коли сидів і переглядав по телевізору кіно з французькими чи німецькими субтитрами.

Пізніше, мешкаючи в іншому місці, я досить часто відвідував Мадлен і став помічати, що коли ми разом їли якусь страву, вона замість скатертини використовувала паперові серветки, бо, зрозуміло, це була лише ще одна її страва на самоті або лише її та моя, що зводилося до хіба що того, що коли вона ставила тарілку і клала виделку і ніж поряд із паперовою серветкою, то уникала її використовувати, хоч паперову, хоч ні, лишаячи її незаплямованою, використовуючи косметичну серветку з найближчої коробки, Клінекс Ультра Софт, *ultra doux*^[11], щоб витерти рота чи пальці, чи йшла за рулоном паперових рушників на вішаку над кухонною раковиною і відривала сегмент з одного рушника, витирала ним рота, а потім загортала той сегмент на заплямовану частину і несла його до столу, щоб ще раз використати, так і не торкнувшись паперової серветки.

Кульгавість була мені за віру, моїм варіантом згинання м'язів чи стрибання через перешкоди. Кілька днів кульгавість почувалася чимось окремим, але потім вона стала природною. У школі діти переважно посміхалися чи передражнявали. Одна дівчина кинула в мене сніжком, але я розтлумачив це як грайливий жест і відповідно відреагував, схопившись за пах і вихляючи язиком. Кульгання було чимось, за що чіпляєшся, кружний шлях до самопізнання, крок за кроком, як особа, яка це робить. Дай визначення *особі*, сказав я собі. Дай визначення *людині*, дай визначення *тварині*.

Мадлен іноді ходила до театру з чоловіком на ймення Рік Лінвілль, який був малий, приязний і м'язистий. Було зрозуміло, що там нема ніякої романтики. Місця біля самого проходу, оце було. Матері не подобалося бути затисненою, і вона вимагала місця в проході. Для театру вона не вбиралася. Вона лишалася простою, завжди, обличчя, руки, волосся, поки я намагався знайти ім'я для її друга, яке б пасувало його зросту, вазі й особистості. Рік Лінвілль — якесь мізерне ім'я. Вона вислухала мої альтернативи. Спочатку ім'я. Лестер, Честер, Карл-Гайнц. Тобі, Мобі. Я читав зі списку, який зробив у школі. Мортон, Нортон, Рорі, Роланд. Вона дивилася на мене і слухала.

Імена. Прибрані імена. Коли я дізнався правду про батькове ім'я, я був на відпочинку від великого середньозахідного коледжу, де всі ці сорочки, светри, джинси, шорти та спідниці всіх студентів, хизувалися від одного місця до іншого, маючи намір у сонячні футбольні суботи змішуватися в єдиний валок квітчастого багряно-золотого, поки ми виповнювали стадіон і підстрибували на своїх сидіннях, чекаючи, що нас вистежать телевізійні камери, щоб можна було звестися, помахати і поверещати, і через двадцять хвилин після цього я почав розглядати свою пластикову помилку на обличчі як форму самозаподіяного поранення.

Я не думав про неторкнуту паперову серветку як про другорядну справу. Це була небачена текстура життя, за винятком того, що я її бачив. Оце ким вона була. І, коли я дізнався про те, ким вона була, бачивши її щоразу під час відвідин, моє почуття уважності поглибилося. Я мав схильність надавати надто великого значення побаченому, так, але я це часто бачив і не міг позбутися думки, що ці дрібні миттєвості були набагато показовішими, аніж те може здатися, хоча не певен того, що саме вони виказували, паперова серветка, столове начиння у шухляді шафки, те, як вона прибирає чисту чайну ложечку зі зливної решітки та ставить за мету покласти її до шухляди не зверху на інші чисті ложечки такого ж розміру, а під них, щоб додержатися хронології, правильної послідовності. Більшість нещодавно використаних ложечок, виделок і ножів на дні, а для подальшого використання — зверху. Начиння всередині дістанеться догори, коли горішні використають, а потім помиють, висушать і покладуть донизу.

Я хотів прочитати Гомбровича польською. Ані слова не знаючи польською. Я лише знав прізвище письменника й усе повторював його тихцем і так, і с'як. Вітольд Гомбрович. Я хотів прочитати його в оригіналі. Фраза закликала мене. Прочитай його в оригіналі. Мадлен і я вечеряємо, ось ми, якесь літепле рагу в кашнику, мені чотирнадцять чи п'ятнадцять, і я усе повторюю нишком те ім'я, Гомбрович, Вітольд Гомбрович, бачачи, як воно в голові пишеться по літерах і кажучи його, ім'я і прізвище — як його не любити — поки мати не зводить очі від своєї миски з кашею і сталевим шепотом не виголошує: *«Досить»*.

Вона мала хист знати, котра година. Без наручного чи настінного годинника в полі зору. Я міг її випробувати без попередження, коли ми

гуляли, вона і я, один житловий масив за іншим, і вона завжди була в змозі повідомити час у межах відхилення в три-чотири хвилини. Така була Мадлен. Вона дивилася канал дорожнього руху під супровід прогнозів погоди. Вона вдивлялася в газету, та не обов'язково в новини. Вона спостерігала, як птах сідає на поруччя балкончика, що стирчав з вітальні, і вона далі спостерігала, незворушна, і птах теж спостерігав, хоч би що там він спостерігав, нерухомих, осончений, сторожкий, готовий полетіти. Вона ненавиділа маленькі жовтогарячі люмінесцентні цінники на бакалійних пакетах, медичних флаконах і тюбиках з лосьйоном для тіла, наліпку на персику пробачити не могла, і я спостерігав, як вона пальцем підкопує ту наліпку, щоб її видалити, прибрати геть із-перед очей, ба більше, щоб дотриматися принципу, й інколи це видобування забирало кілька хвилин, спокійно, уривками, а потім вона скручувала її пальцями та жбурляла до смітцевого відра під кухонною раковиною. Вона, той птах і те, як я стояв і спостерігав, горобець, іноді щиголь, знали, що лише поворухни рукою, і птах злетить із поруччя, тож факт обізнаності в цьому, імовірність мого посередництва, цікавив мене тим, чи мати хоча б помітити, що птах полетів, проте все, що я робив,— це непомітно уклякав у своїй позі та чекав, поки щось станеться.

Я приймав повідомлення по телефону від її друга Ріка Лінвілля і казав, що він телефонував, а потім чекав, поки вона перетелефонує. Твій театральний друг Рік, казав я, а потім декламував його номер, раз, двічі, тричі, спересердя, спостерігаючи, як вона викладає бакалію, методично, наче судово-медичне збереження чийось пошарпаних війною решток.

Вона готувала для нас рідкі страви та зрідка пила вино — і ніколи, скільки я знаю, міцні спиртні напої. Інколи вона давала мені приготувати страву, поки видавала недбалі вказівки від кухонного столу, де сиділа за працею, принесеною додому з офісу. Прості графіки часу оформлювали день і поглиблювали її присутність. Мені хотілося вірити, що вона моя матір набагато більш нездоланно, ніж мій батько є моїм батьком. Але він пішов, тож зіставляти їх не було жодного смислу.

Вона не хотіла торкатися паперової серветки. Вона заміняла тканину на папір, а потім засуджувала папір за те, що його не вирізнити від тканини. Я казав собі, що це врешті-решт така

наступність, схема прямого спуску — тканинні серветки, паперові серветки, паперові рушники, косметичні серветки, паперові носовички, туалетний папір, потім нижче до сміття по клаптики багаторазового пластикового пакування без люмінесцентних цінників-наліпок, які вона вже зняла і зібгала.

Був ще один чоловік, ім'я якого вона мені не казала. Вона бачилась із ним лише п'ятницями, може, двічі на місяць, чи лише раз, і ніколи в моїй присутності, і я уявляв одруженого чоловіка, у розшуці, чоловіка з минулим, іноземця в підперезаному поясом дощовику з накладками на плечах. Це було прикриття тої ніяковості, яку я почував. Я припинив запитувати про того чоловіка, і потім п'ятниці закінчилися, і я почувався краще і знову почав запитувати. Я спитав, чи він носив підперезаний поясом дощовик з накладками на плечах. Це називається тренчкот^[12], сказала вона, і було щось остаточне в її голосі, що я вирішив покласти край тому чоловікові в аварії невеликого літака десь на узбережжі Шрі-Ланки, колишнього Цейлону, тіло не віднайдено.

Певні слова, здавалося, знаходилися в повітрі попереду мене, рукою сягнути. *Бессарабський, пенетралії^[13], прозорі, фалафель^[14]*. Я бачив себе в цих словах. Я бачив себе в кульгавості, у тому, як я її вдосконалював і плекав. Однак я вимикав кульгавість, щойно з'являвся батько, щоб забрати мене до Музею природознавства. Це була рідна місцевість для чоловіків, що живуть нарізно від родини, й осьде ми, батьки й сини, блукаємо серед динозаврів і кісток людських предків.

Вона дала мені годинник і дорогою додому я все перевіряв хвилину стрілку, вважаючи її за географічну позначку, на кшталт доколосвітнього пристрою, що вказує певні місця, до яких я міг би підступитися десь у Північній чи Південній півкулі, залежно від того, де хвилинка стрілка була, коли я почав іти, можливо, із Кейптауна до Вогняної Землі і до острова Пасхи, а потім, може, до Тонга. Я не мав певності, чи Тонга було на цьому півкульному маршруті, однак назва місця підпадала під включення, укупі з ім'ям капітана Кука, який бачив чи відвідав Тонга або вплив до Британії з тонгійцем на борту.

Коли шлюб помер, мати почала працювати повний робочий день. Той самий офіс, той самий начальник, юрист, який спеціалізувався на нерухомості. За два роки в коледжі вона вивчила португальську, і це стало в нагоді, бо певна кількість клієнтів фірми були бразильці, що цікавилися купівлею квартир на Мангеттені, часто задля інвестицій.

Урешті-решт вона почала регулювати деталі угод між юристом покупця, іпотечною компанією й агентом-розпорядником. Люди купують, продають, укладають кошти. Батько, матір, гроші.

Роки потому я зрозумів, що зв'язки приналежності не можна висловити словами. Мати — джерело любові, надійна постать, непохитна рівновага між мною і моїми дрібними лиходійствами самосприйняття. Вона не тиснула, щоб я був більш суспільний чи витрачав більше часу на домашнє завдання. Вона не забороняла мені дивитися секс-канал. Вона казала, що час уже відновити нормальну ходу. Вона казала, що кульгавість — це безсердечне перекручення справжньої недуги. Вона розповіла мені, що блідий півмісяць біля основи нігтя називається лунка, лунка. Вона розповіла мені, що заглибина у шкірі між носом і верхньою губою називається фільтр^[15]. У стародавньому китайському мистецтві читання облич фільтр уособлює таке й отаке. Вона не могла згадати, що саме.

Я вирішив, що чоловік, із яким вона бачилася по п'ятницях, вочевидь, бразилець. Він цікавив мене більше, ніж Рік Лінвілль, який мав ім'я і форму, однак завжди була неявна тема того, як закінчувалися п'ятничні вечори, що вони казали та робили разом, англійською і португальською, що мені треба було зберігати безіменним і безформним, а ще вона мовчала щодо самого чоловіка, і, можливо, то навіть і не був чоловік. Оце інше, із чим, як виявилось, я зіткнувся. Можливо, то навіть і не був чоловік. Таке спадало на думку, нізвідки чи звідусіль, хтозна, що кому до того і що з того. Я гуляв за рогом і дивився, як на асфальтованих кортах літні люди грають у теніс.

Потім настав день і рік, коли я кинув оком на журнал у газетному кіоску десь в аеропорту, і там був Росс Локгарт на обкладинці «*Ньюзвіка*» з двома божествами світових фінансів. Він був у костюмі в тонку смужку і змінив стиль зачіски, і я зателефонував Мадлен, щоб обов'язково нагадати їй про його бакенбарди серійного вбивці. Слухавку зняла її сусідка, жінка з металевою палицею, чотириопорною палицею, і сказала, що у матері інсульт, і що я повинен негайно прийти додому.

У спогаді актори заблоковані в позі, нежиттєподібні. Я у кріслі з книжкою чи журналом, мати дивиться телевизор без звуку.

Звичайні моменти роблять життя. Вона знала, що оце заслуговує на довіру, й оце я дізнався, урешті-решт, від тих років, які ми провели

разом. Ніяких скоків чи падінь. Я вдихаю дрібну мжичку подробиць минулого і знаю, хто я. Те, що мені не пощастило пізнати до того,— тепер прояснилося, профільтрувалося крізь час, досвід, який не належить нікому іншому, ані віддалено, нікому, будь-кому, абиколи. Я дивлюся, як вона користується роликом, щоб прибирати ворсинки зі свого сукняного пальта. Дай визначення *пальту*, кажу я собі. Дай визначення *часу*, дай визначення *простору*.

* * *

— Ти зголив бороду. Мені знадобилося кілька хвилин, щоб це помітити. Я тільки при звичаївся до бороди.

— Є речі, про які я думаю.

— Гаразд.

— Речі, із якими я певний час борюся,— сказав він.— Потім роз'яснилося. Я зрозумів, що маю дещо зробити. Це єдина відповідь.

— Гаразд.

Росс у кріслі, Джефф на ослоні, двоє напружених чоловіків за розмовою, й Артис у спальні чекає на смерть.

Він сказав: «Я піду з нею».

А я знав, що він мав на увазі, миттєво, прочитавши те на його обличчі, а потім чи прикинувся я збентеженим?

— Ти підеш з нею?

Мені необхідно було повторити ті слова. *Піти з нею*. На якомусь рівні я зрозумів, що моя роль — думати й говорити загальноприйнятні рядки.

— Маєш на увазі, що бути з нею, коли вони заберуть її донизу і робитимуть те, що повинні. Ти хочеш контролювати процедури.

— Піти з нею, приєднатися до неї, пристати на це, пліч-о-пліч.

Минуло довге чекання, поки один з нас знову заговорив. Простий факт цих слів, неосяжна сила, що згуртувалася за ними, вивернули мене навиворіт.

— Я знаю, про що ти говориш. Але питання, які маю поставити, здається, ніяк не нагодяться.

— Я думав про це деякий час.

— Ти вже це сказав.

— Я не хочу провадити життя, яке проваджу без неї.

— Хіба не це відчуває кожен, коли хтось близький, до кого тісно прив'язаний, збирається померти?

— Я можу бути лише тою людиною, якою є.

Це було гарно та ще й трохи безпорадно.

Ще одна довга мовчанка, Росс удивляється у простір. Він піде з нею. Це заперечує все, що він коли-небудь казав і робив. Це робить з його або мого життя комікс.

Чи це була заявка на спокутування, якийсь різновид духовного вивільнення після всіх набутоків, усіх статків, які він залагодив для інших і накопичив для себе, головний ринковий стратег, власник колекції творів мистецтва й острівних прихистків і супер-середньогабаритних бізнес-літаків. Чи він страждав на короткочасне божевілля з далекосяжними наслідками?

Що ще?

А це могла бути просто любов? Усі ці беззастережні слова. Чи він їх заслужив, людина з прибраним ім'ям, напівчоловік, відсутній батько. Я сказав собі облишити пишномовство, досить уже муляти собі душу образою. Людина з його ресурсами обирає бути замороженим зразком у капсулі в сховищі за двадцять років до своєї природної смерті.

— Хіба ти не та людина, що читала мені лекції про малий час тривалості людського життя? Наші життя вимірюються секундами. А тепер ти його ріжеш навіть ще коротше за власним вибором.

— Я закінчую одну версію мого життя, щоб увійти до іншої й набагато більш постійної версії.

— У поточній версії, я вважаю, ти ж робиш регулярні перевірки здоров'я? Звісно, так. І що кажуть лікарі? Чи то один лікар, трохи калічний чоловік з неприємним запахом з рота? Це він сказав тобі, що щось потенційно серйозне відбувається у твоєму тілі?

Він відмахнувся від цієї думки.

— Він відправляв тебе на дослідження, а далі було ще більше досліджень. Легені, мозок, підшлункова залоза.

Він подивився на мене і сказав: «Хтось помирає, інший має померти. Хіба так не стається?».

— Ти здорова людина.

— Так.

— І ти підеш з нею.

— Так.

Я не завершив пошуки низьких мотивів.

— Скажи мені таке. Ти скоював злочини?

— Злочини.

— Чималі шахрайства. Хіба не це повсякчас стається у твоїй сфері діяльності? Інвесторів обдурюють. Що ще? Нелегально переводять чималі суми грошей. Що ще? Не знаю. Але це причини, так, для людини, щоб зникнути.

— Не варнякай, як довбойоб.

— Гаразд, не варнякаю. Але ще одне дебільне питання. А ти хіба не маєш померти *перед* заморожуванням?

— Тут є спеціальний блок. «Зеро К». Він заснований на бажанні суб'єкта зробити певний перехід на наступний рівень.

— Іншими словами, вони допомагають тобі померти. Однак у цьому випадку, у твоєму випадку, індивіду далеко до кінця.

— Хтось помирає, інший має померти.

Знову мовчанка.

— У мене геть нереальне переживання. Дивлюся на тебе і намагаюсь зрозуміти, що ти мій батько. Це правда? Людина, на яку я дивлюся, мій батько.

— Це для тебе нереально.

— Людина, яка каже мені такі речі, мій батько. Це правда? І він каже, що піде з нею. «Я піду з нею». Це правда?

— Твій батько, так. А ти мій син.

— Ні, ні. Я до цього не готовий. Ти мене випереджаєш. Я роблю все можливе, щоб визнати той факт, що ти мій батько. Я не готовий бути твоїм сином.

— Певно, ти маєш про це подумати.

— Дай мені час. Згодом я може буду спроможний про це подумати.

У мене було відчуття перебування поза собою, свідомого того, що кажу, однак не так кажу, як просто це чую.

— Зроби собі ласку,— сказав він.— Послухай те, що я маю сказати.

— Думаю, тобі мізки промили. Ти жертва цього оточення. Ти член культу. Хіба не бачиш? Просто старомодний фанатизм. Одне питання. Де ж харизматичний лідер?

— Я подбав про тебе.

— Ти розумієш, як це мене принижує?

— Майбутнє буде забезпечене. Твій вибір — прийняти або відхилити. Ти поїдеш звідси завтра, знаючи про це. Машина забере тебе опівдні. Щодо літака узгоджено.

— Присоромив мене, повністю зменшив.

— Дорогою зустрінеш мого колегу, який надасть усі деталі, усі потрібні документи, безпечний файл, допоможе вирішити, що саме ти хочеш робити відсьогодні.

— Мій вибір.

— Прийняти, відхилити.

Я спробував засміятися.

— А є часове обмеження?

— Часу стільки, скільки треба. Тижні, місяці, роки.

Він далі на мене дивився. Ця людина, яка ходила босоніж, від стіни до стіни, вимахуючи руками, десять хвилин тому. Тепер це мало значення. В'язень походжає камерою, гадаючи останні думки, обмірковуючи ще раз, питаючись, чи є туалет у спеціальному блоці.

— І як довго це знає Артис?

— Коли я це знав, вона знала. Щойно я впевнився, то їй розповів.

— І що вона сказала?

— Спробуй зрозуміти, що вона і я поділяємо життя. Рішення, яке я зробив, тільки поглиблює зв'язок. Вона нічого не сказала. Просто подивилася на мене так, що годі й описати. Ми хочемо бути разом.

Мені було нічого на це сказати. Інші теми так само не спадали на думку, хіба що одна деталь.

— Ті, що тут при владі. Вони виконуватимуть твої бажання.

— У цьому нам догоджати не треба.

— Вони зроблять це для тебе. Бо це ти. Проста ін'єкція, серйозна злочинна дія.

— Дай спокій, — сказав він.

— А що натомість? Ти склав заповіти, довіреності та духівниці, надаючи їм певні ресурси та вклади значно поза тим, що ти їм уже дав.

— Закінчив?

— Хіба це не цілеспрямоване вбивство? Не форма допомоги під час самогубства, такого жакливо передчасного? Або це метафізичний злочин, який треба аналізувати філософам?

Він сказав: «Досить».

— Помри ненадовго, потім живи вічно.

Я не знав, що ще сказати, зробити, куди піти. Три, чотири, п'ять днів, хоч би як довго я тут не був — час стиснувся, час ущільнився, час, що накладався, без денного світла, без темної ночі, багацько дверей, ніяких вікон. Я, звичайно, зрозумів, що це місце розташоване на далеких краях правдоподібності. Він сам так сказав. Ніхто цього не міг зробити, сказав він. У цьому й була суть, їхня суть, тривимірна. Буквальний орієнтир неправдоподібності.

— Мені треба визирнути з вікна. Треба знати, що там щось є, поза цими дверима і стінами.

— Вікно є у вільній кімнаті поруч зі спальнею.

Я сказав: «Не зважай» — і лишився на ослоні.

Я згадав про вікно, бо припускав, що тут його не буде. Може, я хотів, щоб іще одна річ працювала проти мене. Пожалкуйте людину в пастці.

— Ти думаєш, що знаєш, хто був твій батько. Хіба не це ти мав на увазі, коли казав, що почувашся приниженим через це рішення?

— Я не знаю, що мав на увазі.

Він сказав мені, що я ще нічого не зробив. Ще не жив. Усе, що ти робив,— це збавляв час. Він згадав про моє рішення плисти за течією, тиждень за тижнем, рік у рік. Він хотів знати, чи цьому загрожувало те, що він тільки-но мені розповів. Робота за роботою, місто за містом.

— Забагато честі для тебе,— сказав я.

Він придивлявся до мого обличчя.

Лічильник кар'єри, сказав він. Некар'єрний. Чи це зараз має змінитися? Він назвав це моєю церківкою неучасті.

Він розійшовся. Не має значення, що казав. Самі слова, кінетична енергія його голосу — оце формувало мить.

— Жінки, яких ти знав. Ти ними зацікавлювався відповідно до вказівок, які вводив на своєму смартфоні? Не можуть тривати, не триватимуть, ніколи не тривали.

Вона його штрикнула. Моя мати штрикнула його різакон для м'яса.

Тепер моя черга.

— Підеш з нею. Ти перетворюєш Артіс на марево,— сказав я.— Ти йдеш прями́нінько у викривлене світло.

Здавалося, він готовий кинутися.

Я тихо сказав: «А ти зможеш приймати відповідальні рішення з холодного сховища? Ретельно розглядати зв'язки між економічним зростанням і прибутками від акцій? Укріпити клієнтську франшизу? А Китай усе ще випереджає Індію?»

Він мене вдарив, луснув долонею мені у груди, було боляче. Ослін загойдався під моєю зрушеною вагою. Я підвівся і пішов через поверх до вільної кімнати, де навпростець рушив до вікна. Стояв і дивився. Вільна земля, анічогісінько, гребені навіддалі, але висоту годі вирахувати без надійного орієнтиру. Небо бліде і голе, день згасає на заході, якщо то був захід, якщо то було небо.

Я потроху відходив і дивився, як краєвид зменшується разом з обмеженнями віконниці. Потім я поглянув на саме вікно, високе і вузьке, яке зверху довершувалося аркою. Стрілчасте вікно, подумав я, пригадуючи термін, і це повернуло до мене, до зменшеної перспективи, щось стійке, слово зі значенням.

Ліжко незаслане, одяг розкидано, і я зрозумів, що тут спав і знову спатиме батько, ще одну ніч, сьогодні, за винятком того, що він не спатиме. Артис була в суміжній кімнаті, і я зайшов і спинився, а потім наблизився до ліжка. Я бачив, що вона прокинулася. Я нічого не сказав і просто нахилився. А тоді чекав, поки вона мене впізнає.

Ворушить губами, три невисловлені слова.

Ходімо з нами.

Це був жарт, останній прихильний жарт, але її обличчя не виказувало жодних ознак усмішки.

Росс знову походжав від стіни до стіни, тепер повільніше. На ньому були темні окуляри, це означало, що він тепер невидимий, принаймні для мене. Я попрямував до дверей. Він не нагадав, щоб я тут був, у цій кімнаті, насамперед, на світанку.

Любов до жінки, так. Але я пригадував, що близнята Стенмарки сказали в кам'яній кімнаті, говорячи безпосередньо до багатих благодійників. Зробіть стрибок, сказали вони. Живіть міфом мільярдера про безсмертя. А чому б і ні, подумав я. Що ще тут Росс міг набути? Дайте футуристам свої клятві гроші, і вони уможливлють вам вічне життя.

Струк буде останньою усипальною, на яку він матиме право.

Я застукав у двері і чекав. Пішов до інших дверей, застукав і чекав. Потім спускався коридором, стукаючи у двері й не чекаючи. Мені спало на думку, що я це робив два чи три дні раніше, чи, можливо, то було два чи три роки. Я йшов і стукав, урешті-решт озирнувшись, щоб подивитися, чи відчинилися якісь двері. Я уявляв телефон, що дзвонить на столі за одними з дверей, дзвінок виклику на Ло. Я застукав у двері та потягнувся по дверну ручку, розуміючи, що їх тут не було. Я пошукав на дверях затискач, який міг би вмістити диск на моєму браслеті. Я спустився коридором і повернув за ріг, перевіряв кожні двері, спочатку стукаючи, а потім шукаючи магнітний компонент. Двері тут різних пастельних відтінків. Я сперся спиною на протилежну стіну, де не було дверей, і пильно роздивлявся двері навпроти, десять чи одинадцять, і побачив, що жодні не дібрані до інших. То було мистецтво, приналежне посмертному життю. То було мистецтво, яке супроводжує останнє, просте, сновидне і маячне. Ти мертвий, казало воно. Я пішов далі коридором, повернув за ріг і застукав у перші двері.

У своїй кімнаті я намагався подумати про справу. Росс не міг тут бути єдиним, хто готовий увійти до камери задовго до того, як тіло вийде з ладу. Ці люди причинні, чи вони очолюють нову свідомість? Я лежав на ліжку і дивився у стелю. Батьківсько-синівський обмін мав би бути стриманіший, ураховуючи характер одкровення. Я сказав дурне і неприйнятне. Уранці я поговорю з Россом, а потім лишатимуся поруч нього, коли його й Артис заберуть донизу.

Я трохи поспав, а потім пішов до харчоблоку. Порожній, без запаху, без Ченця, ніякої їжі в отворі, пізно для сніданку, рано для обіду, але хіба вони дотримуються цих умовностей?

Я не хотів повертатися до своєї кімнати. Ліжко, стілець, стіна і так далі, і так далі, і так далі.

Ходімо з нами, сказала вона.

На екрані палали вогні, і повітряний флот літаків-цистерн висів густою млою хімікатів над випаленими верхів'ями дерев.

Самотня постать іде порожніми вулицями містечка з домівками, які вибухнули від тепла і полум'я, і газоновими прикрасами, що зсохлися до скоринки.

Потім супутникове зображення подвійної лінії білого диму, що звивається сірим краєвидом.

Тепер деінде люди у дихальних масках, сотнями рухаються на рівні камери, ідуть самі чи їх підтримують інші, і чи це хвороба, вірус, довгі шерехи повільних чоловіків і жінок, а чи це щось, поширюване комахами чи паразитами та яке переносить атмосферний пил, люди з мертвеними очима, тепер тисячами, дибають ураженою ходою, що нагадувала лихоманку.

Потім жінка, що сидить на даху своєї машини, голову схопивши в руки, полум'я — знову вогонь — на близькій відстані спускається до передгір'я.

Потім трав'яні пожежі заповнюють рівнину, і стадо бізонів, що вимальовується в яскравому полум'ї, чвалом біжить паралельно до огорожі з колючого дроту і залишає кадр.

Тут ще був швидкий перехід до чималих океанських хвиль, що наближалися, а потім вода ринула на хвильорізи й набір образів зливався, майстерно змонтований, але важкий для сприйняття, вежі хитаються, міст обвалюється, приголомшливий вид попелу і лави крупним планом, яка бурхає зі шпарини в земній корі, і я хотів, щоб воно тривало довше, це було саме тут, якраз піді мною, лава, магма, розплавлена порода, та за кілька секунд з'явилося висохле дно озера, де стояв зігнутий стовбур дерева, а потім знову великі пожежі в лісах і на відкритій місцевості та заповнення аж до містечка і на шосе.

Потім довгі плани лісистих схилів проковтував вал диму, і пожежна команда в шоломах і з рюкзаками зникала на гірській стежці та знову з'являлась у лісі розщеплених сосон і голої бронзової землі.

Потім, близький план, екран майже вибухав полум'ям, що стрибає через потік і, як видко, кидався до камери й геть до коридора, де я стою і дивлюся.

Певний час я йшов навмання, побачивши, як жінка відчинила двері і ввійшла в хоч би який простір там був. Я п'ятдесят метрів ішов за робочою бригадою, перш ніж завернув до коридора і довгим пандусом пішов до дверей, де була ручка. Я завагався, у голові — ані

думки, а потім її натиснув, прочинив двері та вийшов до землі, повітря і неба.

Тут був обмурований сад, дерева, чагарники, квітучі рослини. Я стояв і дивився. Спека лютувала менше, ніж того дня, коли я приїхав. Це було те, що треба, подалі від кімнати, коридорів, блоків — місцевість назовні, де я міг спокійно би подумати про те, що побачу, почую і відчую на прийдешньому місці, на світанку, коли Артис і Росса заберуть донизу. Я ще півхвилини йшов уздовж звивистої кам'яної стежки, поки остовпіло не усвідомив, що це не оаза в пустелі, а, власне, англійський сад з підстриженим живоplotом, тінистими деревами, дикими трояндами, що пнуться на ґратки для рослин. Дещо тут навіть дивніше, кора, травини, різні квіти — усе, видавалося, має покриття чи емальоване, злегка лисніючи. Усе тут неприродне, усе незворушне на вітерці, який шугав садом.

Дерева і рослини мали позначки, і я прочитав деякі латинські назви, які лише поглибили таємницю чи парадокс або викрутас, хай там що воно було. То були близнята Стенмарки, ось що. *Carpinus betulus fastigiata*^[16], пірамідальне дерево, зелене листя, вузький стовбур, який на дотик був чистий і гладенький, якийсь пластик чи склопластик, музейна якість, і я далі перевіряв позначки, здавалося, спину не знав, фрагменти насувалися один на інший і змішувалися, *Helianthus decapetalus*^[17], клиновидне листя, кільце яскраво-жовтих пелюсток, а потім лавка в тіні високого дуба і нерухома постать, що там сидить, вочевидь, чоловік, у вільній сірій сорочці, сірих штанях і срібній тубетейці. Він повернувся у мій бік і кивнув, жест дозволу, і я повільно підійшов. Людина солідного віку, худий, масляно-брунатна шкіра, загострене обличчя і тонкі руки, жили на шиї, наче мостові триси.

— Ти син,— сказав він.

— Думаю, так.

— Цікаво, як тобі вдалося поминути звичайних охоронців і сюди дістатися.

— Думаю, мій диск несправно працює. Візерунок на браслеті.

— Чари,— сказав він.— А цього вечора ще й вітерець. Теж чарівно.

Він запросив мене сісти з ним поруч на лавці, що нагадувала вкорочену церковну. Його звали Бен-Езра, і йому подобалося сюди

приходити, сказав він, і думати про час, через багато років, коли він повернеться до саду і сяде на цю лавку, перероджений, і думатиме про час, коли він тут звик сидіти, зазвичай на самоті, і уявляв цю саму мить.

— Ті ж дерева, той самий плющ.

— Так я сподіваюся,— сказав він.

— Або щось геть інше.

— Те, що тут зараз, це геть інше. Це місячне посмертне життя планети. Збірні матеріали, сад виживання. Він має свій особливий зв'язок з життям, яке більше не в перехідному стані.

— А хіба цей сад не свідчить про своєрідне кепкування? Чи це своєрідна ностальгія?

— Надто рано струшувати умовності, які ти сюди приніс із собою.

— А Росс, як щодо нього?

— Росс швидко набув певне розуміння.

— А тепер тут я зіткнувся зі смертю жінки, якою захоплююсь, і квапливо передчасною смертю чоловіка, якого вона любить, мого, так сталося, батька. І що я роблю? Сиджу на лавці в англійському саду посеред пустки.

— Ми не заохочували його план.

— Однак ви дозволите йому це зробити. Ви дозволите своїй команді це зробити.

— Побувши тут, люди врешті-решт з'ясовують, хто вони. Не через консультації з іншими, а через самообстеження, самовиявлення. Смуга втраченої землі, почуття дикої природи, оце переважає. Ці кімнати та коридори, незворушність, стан очікування. Хіба не всі ми тут чекаємо, аби щось сталося? Щось деінде, яке надалі визначить нашу тутешню мету. І щось також значно інтимніше. Очікуючи, поки увійдеш до камери, очікуєш, поки дізнаєшся, проти чого там станеш. Обмаль тих, які чекають, цілком здорові, так, дуже мало, однак вони вирішили поступитися тим, що лишилося від їхніх поточних життів, щоб виявити радикальний рівень самооновлення.

— Росс завжди був володарем імовірної довговічності,— сказав я.

— Потім, тут, тепер, за останні три-чотири дні, я бачу, як чоловік розпадається.

— Інший стан очікування. Очікування остаточного рішення. Він має решту цього дня і довгу безсонну ніч, під час яких глибше

вдумається в це питання. І якщо йому треба більше часу, це організують.

— Але, якщо простими людськими поняттями, чоловік вірить, що може жити без жінки.

— Тоді саме ти маєш йому розповісти, що полишене варте переміни думок і почуттів.

— Що такого лишається? Інвестиційні стратегії?

— Син лишається.

— Це не спрацює,— сказав я.

— Син і те, що він міг би зробити, щоб зберегти батька недоторканим у великому поганому світі.

Голос у нього трохи наспівний, і він схильний супроводжувати його гойданням указівного і середнього пальців. Мене перейняла спонука вгадати чоловікове походження або його вигадати. Ім'я Бен-Езра само по собі вигадка, це я так вирішив. Ім'я чоловікові пасувало, зважаючи на сполуку біблійних і футуристичних тем, і ось ми в його постапокаліптичному саду. Шкода, що він сказав мені своє ім'я, шкода, що він назвався до того, як я міг це для нього зробити.

Він не закінчив з батьками та синами.

— Дозволь людині гідний власний вибір. Забудь його гроші. Його життя поза обмеженнями твого досвіду. Даруй йому право на скорботу.

— Його скорбота, так. Його вибір, ні. І факт того, що це тут припустимо: що це частина програми.

— Тут і деінде, на роки вперед, не рідкість.

Певний час ми сиділи не розмовляючи. На ньому були темні капці з крихітними яскравими мітками на кожному підйомі. Я почав розпитувати його про «Конвергенцію». Прямих відповідей він не давав, але мимохідь зауважував, що спільнота все ще зростає, позиції треба заповнювати, будівельні проекти розпочинати, зокрема підповерхневі. Злітно-посадкова смуга, однак, лишатиметься простою складовою без розширення чи модернізації.

Він сказав: «Ізоляція — не недолік для тих, хто розуміє, що ізоляція — це суть».

Я спробував уявити його у звичайній обстановці, на задньому сидінні машини, що повільно рухається велелюдними вулицями чи на чолі обіднього столу вдома на пагорбі над велелюдними вулицями, однак ця ідея була непереконлива. Я не міг його побачити ніде, крім як

тут, на лавці, у контексті неосяжної порожнечі за садовими стінами. Він тубілець. Ізоляція — то суть.

— Ми розуміємо, що ідея продовження життя породить методи, що намагатимуться поліпшити заморожування людських тіл. Переладнати процес старіння, повернути навспак біохімію прогресування хвороб. Ми сповна очікуємо, що будемо попереду будь-якого справжнього нововведення. Наші техцентри в Європі розглядають стратегії змін. Ідеї, що легко пристосовуються під наш формат. Ми забігаємо поперед себе. Отам ми хочемо бути.

А у такої людини є сім'я? Він чистить зуби, ходить до дантиста, коли вони болять? Чи я можу хоч би спробувати уявити його життя? Чиєсь інше життя. Ані хвилини. Навіть хвилини не уявити. Фізична, психічна, духовна. Ані найпростішої секунди. Надто багато закладено в його компактну будову.

Я сказав собі втамуватися.

Він мовив: «Які ми крихкі. Чи не так? Кожен скрізь на землі».

Я слухав, як він говорив про сотні мільйонів людей серед майбутніх мільярдів, які прагнуть знайти якусь їжу не раз чи двічі на день, а цілий день щодня. Він докладно розповів про харчові системи, метеосистеми, втрату лісів, поширення посухи, масову моровицю птахів й океанічних живих істот, рівні вуглекислого газу, брак питної води, спалахи вірусу, що охоплює широку географію.

Ці елементи планетарного лиха — природні складові тутешнього мислення, проте ані сліду завченого зубріння. Він знав про ці справи, він їх вивчав, засвідчив деякі їхні аспекти, мріяв про них. І він говорив про це приглушеним тоном і так красномовно, що я не міг не захоплюватися.

Потім була біологічна війна з варіантними формами масового знищення. Токсини, збудники, відтворювання сутностей. І біженці по всіх-усюдах, жертви війни у значній кількості, що живуть у саморобних укриттях, неспроможні повернутися до своїх розтросчених міст і містечок, помираючи в морі, коли перекидаються їхні рятувальні судна.

Він дивився на мене, щось з'ясовуючи.

— А ти хіба не бачив і не відчуваєш це гостріше, аніж зазвичай? Небезпеки й застороги? Щось збирається, незважаючи на те, як

безпечно ти почувашся в начіпних технологіях. Усі ці голосові команди й гіперпідключення, що дають змогу стати безтілесним.

Я сказав йому, що те, що збирається, цілком може бути різновидом психологічної пошесті. Застрашливе відчуття, що поступово стає бажаним. Щось, чого люди час від часу хочуть і потребують, чисто атмосферно.

Мені це сподобалося. Чисто атмосферно.

Тепер він подивився на мене ще допитливіше, або вважаючи зауваження надто нерозумним, щоб на нього зважити, або трактуючи сказане мною як випад проти суспільних норм, обов'язкових за таких обставин.

— Атмосферно, так. Хвилину панує затишшя. Потім світло в небі, звуковий удар й ударна хвиля — і до російського міста входить стисла реальність, яка б оповила таємницею, якби знічев'я не була така реальна. Це насування природи, її порядкування нашими зусиллями, нашою передбачливістю, кожною винахідливістю, яку ми можемо домогтися задля свого захисту. Метеорит. Челябінськ.

Він посміхнувся до мене.

— Скажи це. Давай. Челябінськ,— сказав він.— Не дуже далеко звідси. Насправді досить близько, якщо щось можна назвати близьким у цій частині світу. Люди квапляться від кімнати до кімнати, збираючи цінні документи. Вони готуються піти туди, де безпечно. Вони садять котів і собак у контейнери для переноски.

Він спинився і замислився.

— Тут ми перевертаємо текст, ми читаємо новини навпак. Від смерті до життя,— сказав він.— Наші пристрої динамічно потрапляють до тіла і стають поновленими частинами та провідними шляхами, які потрібні, щоб знову жити.

— Це пустеля, де стаються дива? Ми тут, щоб повторити стародавні благочестя і забобони?

Його тішило чути, що я не збирався поступатися.

— Така незвична відповідь на ідеї, що намагаються протистояти спустошуваному майбутньому. Спробуй зрозуміти. Оце все станеться в майбутньому. Цьому майбутньому, цієї миті. Якщо не можеш умістити цю ідею, краще зараз їдь додому.

Я загадався, чи Росс прохав цю людину зі мною поговорити, просвітити мене, вправно, заспокійливо. Чи цікаво мені те, що він мав

сказати? Я зловив себе на думці про прикру ніч і прийдешній ранок.

— Ми тут поділяємо відчуття, сприйняття. Ми вважаємо себе за трансраціональних. Саме місцеперебування, сама будова, наука, яка викривляє всі попередні переконання. Випробовування людської життєздатності.

На цьому він спинився, щоб вивільнити носовичок з кишені штанів і висякатися, беззастережно, із подальшими мазками та плямками, і це поліпшило моє самопочуття. Реальне життя, функції тіла. Я чекав, поки він завершить те, що казав.

— Ті з нас, які є тут, нічому іншому не належать. Ми випали з історії. Ми відмовилися від того, ким були та де були, щоб бути тут.

Він оглянув носовичок і старанно його склав. За мить він уклав квадратик до кишені.

— А де тут? — спитав він.— Непочаті запаси рідкісних мінералів і гуркіт громовиці нафтових грошей, пригнічувальні держави, порушення прав людини й посадові особи-хабарники. Мінімальний контакт. Відірваність. Знезаражування.

Мені хотілося розтлумачити мітки, набиті на його капцях. Вони могли бути ключем культурного родоводу людини. Із цим я нікуди не зрушив, почувуючи, як вітерець починає міцнішати, і ще раз чуючи голос.

— Місцина укріплена. Ми не в зоні, вразливій для землетрусів чи для їхнього рою, але тут є сейсмічні протизаходи в кожній деталі будови, із будь-яким з мислимих запобіжників проти збою системи. Артис буде в безпеці, і Росс, якщо вирішить її супроводжувати. Місцина укріплена, ми укріплені.

Бен-Езра. Треба подумати про його справжнє ім'я, ім'я при народженні. Треба форму самозахисту, спосіб лиходійно заповзти до його життя. Я хотів би дати йому тростину, щоб довершити картину, ціпок, цукровий клен, людина на лавці, обидві руки спочивають на вигнутому держаку, палиця перпендикулярна до землі, тупим кінцем поміж ніг.

— Ті, хто врешті-решт з'являться з капсул, будуть позаісторичними людьми. Вони звільняться від безживних ізоляцій минулого, хвилин і годин згасання.

— І вони говоритимуть новою мовою, згідно з Россом.

— Мовою відокремленою, поза всіма приналежностями до інших мов,— сказав він.— Щоб навчитися якоїсь, уживленої в інших, що вже в кріоконсервації.

Система, що пропонуватиме нові значення, цілковито нові рівні сприйняття.

Це розширить нашу реальність, поглибить охоплення нашого інтелекту.

Це нас переробить, сказав він.

Ми пізнаємо себе, як ніколи раніше, кров, мізки та шкіру.

Ми зблизимо логіку і красу чистої математики в повсякденній мові.

Ніяких порівнянь, метафор, аналогій.

Мова, що не скорочуватиметься від якихось форм об'єктивної істини, які ми ніколи раніше не відчували.

Він говорив, я слухав, тема почала наближатися до нових величин.

Усесвіт, ось що воно було, ось що воно є, куди воно йде.

Розширення, прискорення, всесвіт, що безмірно розвивається, такий сповнений життя і світів понад нескінченними світами, сказав він.

Усесвіт, мультивсесвіт, так багато космічних безмірів, аж ідея повторюваності стає неминучою.

Ідея двох індивідів, що сидять на лавці в пустельному саду, розмовляючи, як оце ми, ти і я, слово за слово, за винятком того, що вони інші індивіди, в іншому саду, за мільйони світлових років звідси — ця ідея невідворотна.

Чи не був це випадок, коли старого занесло, чи то була спроба молодшого чинити спротив слизьким глузуванням, що саме мало значення?

У будь-якому разі я став думати про нього як про схибнутого мудреця.

— Лише людина хоче знати більше, а потім більше і більше,— сказав я.— Але правда також у тому, що ми не знаємо, чи це робить нас людиною. І кінця нема тому незнанню.

— Продовжуй.

— І кінця нема тому вічному нежиттю.

— Продовжуй,— сказав він.

— Якщо хтось чи щось не має початку, тоді я можу повірити, що він, вона чи воно не має кінця. Але якщо ти народився, вилупився чи проріс, тоді твої дні вже полічено.

Він на мить задумався.

— Найважчий камінь, який меланхолія може кинути в людину,— це розповісти їй, що вона дійшла кінця свого ества або що ніякого прийдешнього стану нема.

Я чекав.

— Сімнадцяте століття,— сказав він.— Сер Томас Браун^[18].

Я ще трохи почекав. Але на тому зась. Сімнадцяте століття. Він полишив його мені, щоб відтоді відраховувати наш поступ.

Тепер дмухав справжній вітер, сад незворушний, моторошна нерухомість квітів, трави та листя, які опираються відчутному припливу вітра. Але місце дії не мляво непорушне. Є звучання і колір, блимання скрізь, сонце починає западати, освітлені дерева у проміжку миті дня, що дожеврював.

— Ти сидиш сам-один у тихій кімнаті вдома й уважно слухаєш. Що ти почуєш? Ані вуличного руху, ані голосів чи дощу або чийогось радіо,— сказав він.— Ти щось чуєш, але що? Це не звучання кімнати чи довколишній звук. Це щось, що могло б змінитися, тоді як твоє прислуховування глибшає, секунда за секундою, і звук тепер гучнішає — не гучнішає, а якось ширшає, сам себе підтримуючи й оточуючи. Що це таке? Розум, саме життя, твоє життя? Чи це світ, не матеріальна маса, суша і море, а те, що населяє світ, повинь людського існування. Гудіння світу. Ти сам його чув колись?

Я не міг вигадати для нього ім'я. Я не міг уявити його молодшим. Він народився старим. Він прожив своє життя на цій лавці. Він постійна частина лавки, Бен-Езра, капці, тубетейка, довгі павучі пальці, тіло на спочинку в скловолоконному саду.

Я залишив його і повз клумби виблукав тепер на брудну стежку, проштовхуючись крізь брамну частину садової стіни до глибших стійок роблених дерев. Потім щось мене остаточно спинило, постать, яка стояла в мізерному світлі, майже невіддільна від дерев, обличчя і тіло випалено-брунатне, руки схрещені на грудях, кулаки стиснуті, і навіть коли я зрозумів, що витріщаюся на манекен, я лишився на місці, закорінений, як і сама постать.

Вона мене налякала, річ без властивостей, гола, безстатева, більше не в муляжному одязі боввана, а вартовий у позі заборони. Цей різнився від манекена, якого я бачив у порожньому коридорі. У цій зустрічі було напруження, і, сторожко йдучи далі, я побачив кілька інших, напівсхованих у деревах. Я не так дивився на них, як пильнував, нервово їх оглядаючи. Їхня нерухомість видавалася вольовою. Вони стояли, схрестивши руки, струнко або витягнувши руки вперед, один з них безрукий, один безголовий, дужі ошелешені об'єкти, приналежні тутешньому, пофарбовані в темні акварелі.

На галявинці була будова, що випиналася вгору під нахилом до рівня землі, дахоподібний виступ над входом. Я зійшов на вісім чи дев'ять кроків до склепінчастої внутрішньої частини, склеп, тьмяно освітлений, вогкий, увесь потрісканий сірий камінь із заглибленнями у стіні, де були поміщені тіла, напівтіла, манекени як законсервовані трупи, від голови до попереку в ношеному вбранні з каптурами, кожен у своїй ніші.

Я стояв там і намагався вмістити те, що бачу. Я шукав слово. Я бажав якогось слова, не *склеп* чи *грот*, а тим часом усе, що я міг робити,— це вдивлятися і намагатися накопичити деталі. Ці манекени мали риси, усі зношені, роз'їдені, очі, носи, рот, у кожного занапашчене обличчя, попелясто-сіре, і скарлючені руки, майже непошкоджені. Тут було десь двадцять таких постатей і кілька мали всі частини тіла, стоячи у старих розлізлих халатах, схиливши голови. Я йшов, тіла обабіч мене, і вид був гнітючий, і саме місце, і саме слово — слово було *катакомба*.

Ці постаті, ці пустельні святі, муміфіковані, висхлі у своїх підземних поховальних камерах, клаустрофобна сила місцини, слабкий сморід гнилизни. На мить мені перехопило дух. Чи можу я уникнути того, щоб не розтлумачити ці постаті як спадкову версію випростаних ЧОЛОВІКІВ І жінок у їхніх кріонічних капсулах, фактично людей на межі безсмертя? Я не хотів тлумачення. Я хотів побачити та відчувати те, що тут було, навіть якщо я був і нерівня переживанню, яке обгорталось довкруг мене.

Як могли саме манекени мати цей ефект, глибший навіть за вигляд забальзамованих кількасотрічних людських істот у церкві чи монастирі? Я ніколи не був у такому місці, усипальні в Італії чи Франції, але я не міг уявити сильнішу реакцію. Що я бачив у цій норі в

землі? Не скульптурний мармур чи тонку смугу соснини ручного різьблення долотом і вияскравлену позолоткою. Ці були шматками пластику, синтетичними сполуками, прикрашеними каптурами та халатами мерців, і вони вносили до місця слабке жадання, ілюзію людиноподібного сподівання. Але ж я знову тлумачу, так? Я почувався голодним, слабким і наче з обдертою шкірою через денні події, аж очікував, що статуї заговорять.

Ще далі за двома рядами тіл було плавке біле світло, і треба було покласти руку на обличчя, коли я наблизився, відхиляючи відблиск. Тут були постаті, занурені до ями, манекени скрученою масою, оголені, вистромлені руки, жахливо викручені голови, голі черепи, плутанина завалених форм із шарнірними кінцівками та тілами, вихолощені люди, позбавлені ідентичності чоловіки та жінки, невиразні обличчя, за винятком однієї непігментованої постаті, альбіноса, що вдивлявся у мене, блискаючи рожевими очима.

У харчоблоці я наблизив обличчя заледве не до самої тарілки і жував останні кілька шматків вечері. Усі харчоблоки по всьому комплексу, одна людина в кожному, скупчилися у мене в голові. Я пішов до своєї кімнати, ввімкнув світло і сів у крісло поміркувати. Почувався, ніби робив це тисячі разів, щоразу та сама кімната, та сама людина в кріслі. Я з'ясував, що дослухаюся. Я намагався очистити розум і просто слухати. Я хотів почути те, що описав Бен-Езра, океанічний звук людей, які живуть, думають і говорять, мільярди, по всіх усюдах, чекають на потяги, ідуть на війну, оближують їжу з пальців. Чи просто є тими, ким є.

Гудіння світу.

Треба підійти до цього найпростіше.

Він сидів, утупившись у стіну, недосяжно відособлена людина. Він уже замкнений у розмислах про минуле, бачачи Артис, подумав я, у самопливних образах, яких він не може контролювати, огнисті спогади, видіння, усе зрушене фактом його рішення.

Він не піде з нею.

Це його прибило, усе, камінь вагою в усе життя, усе колись ним сказане і зроблене привело до цієї миті. Ось він, блідий і кволий, розпатланий, краватка незав'язана, руки вільно складені на матні. Я стою поблизу, не знаючи, як стояти, як прилаштуватися до обставин, однак вирішивши відкрито за ним спостерігати. Його очі вільні від будь-якої заяви, яку він міг би зробити, щоб порозумітися. Як усе змінюється за одну ніч, і те, що було важке і похапливе, стає якимсь кульгавим свідком несталому серцю чоловіка, і там, де чоловік напередодні з притиском говорив, широко ступаючи від стіни до стіни, він тепер сидить згорбившись, думаючи про жінку, яку покинув.

Він розповів мені про своє рішення кількома словами. Пролунало це безпосередньо і природно, необроблено, без виразної нестями. Він не мав мені казати про те, що Артис уже забрали донизу. Це було в його голосі. Були тільки кімната, крісло, чоловік у кріслі. Був недоладно спостережливий син. Два супровідники обабіч дверної пройми.

Я чекав, поки хтось зробить перший крок. Потім я його зробив, трохи змістившись у позу більш-менш формальної жалоби, усвідомлюючи, що від мого прибуття сюди я одягнутий у ті самі заяложені сорочку і штани зі спіднім і шкарпетками, які я на світанку почистив дезінфекційним засобом для рук.

Невдовзі Росс підвівся з крісла і рушив до дверей, а я тримався поруч, жоден з нас не говорив, моя рука дотуляється до його ліктя, не скеровуючи чи підтримуючи, а лише пропонуючи втіху доторку.

А чоловіку казкового багатства дозволено зажуритися?

Супровід був жіночий, одна з кобурою, молодша без. Вони привели нас до простору, що став абстрактністю, теоретичним явищем. Не знаю, як інакше це висловити. Ідея руху, що також була зміною положення чи місця. Це не вперше я тут мав подібний досвід, цього разу ми вчотирьох споглядали на тишу, яку почували благоговійною. Не певен, де це було через сумні обставини або через характер доправлення, почуття спуску під кутом, почуття відірваності від нашого сенсорного апарату, рухаючись за інерцією у більш розумовий, аніж фізичний спосіб.

Я вирішив перевірити оточення, щось сказати, будь-що.

— Як воно називається, оце, де ми?

Я був цілком певен, що говорив, але не міг визначити, чи мої слова виробили хоч якийсь звук. Я подивився на супровід.

Потім Росс сказав: «Це називається віраж».

— Віраж,— сказав я.

Я поклав руку йому на плече, притиснув, схопив сильніше, даючи йому знати, що я тут, що ми обидва тут.

— Віраж,— знову сказав я.

Тут я завжди все повторюю, я перевіряю, намагаючись установити безпечне розміщення. Артис була десь тут унизу, у кінці віражу, рахуючи краплі води на душовій завісці.

Я стояв і дивився крізь вузьку скляну панель на рівні очей. Така тут була моя роль, дивитися, хоч би що вони мені не показали. Команда в «Зеро К» готувала Артис для кріоконсервації, лікарі та інші, по-різному вбрані, деякі рухалися, інші пильнували за моніторами, налаштовуючи обладнання.

Артис була десь серед них під простирадлом на столі. Її можна було побачити тільки на мить, фрагментами, півтіла, низ ніг, обличчя не зовсім чітко видно. Команда працювала над і біля неї. Я не знаю, чи варто розглядати фізичну форму, над якою вони працювали, як «тіло». Можливо, вона все ще була жива. Можливо, це була мить, секунда, у якій її хімічно силували сконати.

Інше, мені невідоме, це що саме становило той кінець. Коли особистість стає тілом? Були рівні капітуляції, подумав я. Тіло відступається від однієї функції, а потім, імовірно, від іншої, а може й ні — серце, нервова система, мозок, різні частини мозку аж до

механізму окремих клітин. Мені спало на думку, що існує понад одне офіційне визначення, і жодне не характеризується одноставним погодженням. Вони складають його, коли потрібен привід. Лікарі, юристи, богослови, філософи, професори етики, судді та присяжні.

Мені також спало на думку, що мій розум заблукав.

Думай про Росса на столі, якби він був таким рішучим, здоровим чоловіком у системному занепаді духу. Він був у передпокої, перечікуючи час. Я єдиний вільний свідок, і тепер її обличчя, зворушливий погляд, Артис, члени команди, коливаються повз у своїх шапочках, масках, медичному спецодязі та сорочках, хірургічних і лабораторних халатах.

Потім оглядовий отвір спорожнів.

Гід із дредами провела нас до місця, нічого не сказавши, давши змогу збагнути побачене.

Росс час від часу запитував. Він розчесався, зав'язав краватку і до ладу припасував свій піджак. Голос був не зовсім його, але він говорив, намагаючись розміститись у вирі подій.

Ми стояли в проході над похилою галереєю і дивилися на три людські фігури в чистому просторі, так вправно освітленому, що зовнішні межі розчинялись у тіні. Ці індивіди були в прозорих оболонках, у струках для тіл, і вони були голі, один чоловік, дві жінки, голови в усіх трьох поголені.

Жива картинка^[19], подумав я, за винятком того, що актори мертві, а їхнє вбрання — надізолювані пластикові труби.

Гід розповіла нам, що ці люди були серед тих, хто вибрав, щоб його забрали раніше. Можливо, їм лишалося п'ять-десять років або двадцять, а то й більше. Їх позбавили життєво важливих органів, які законсервували окремо, включно з мізками, у герметичних посудинах, які називаються струки для органів.

— Здається, вони нарешті мають спокій,— сказав Росс.

Тіла були не у формальних позах. Очі розплющені в полив'яному подиві, руки вільні з обох боків, коліна природно гулясті та борознисті, волосся ніде нема.

— Вони просто стоять і чекають,— сказав він.— Силу-силенну часу.

Він думав про Артис, про кого ж іще, цікавлячись, чи вона хоч щось почуває, і якого етапу тілоохолоджуваного процесу досягнула.

Вітрифікація^[20], кріоконсервація, нанотехнології.

Плекайте мову, подумав я. Нехай мова відобразить пошук ще невиразніших методів, аж до субатомних рівнів.

Гід говорила з акцентом, який я сприйняв за російський. На ній були лискучі джинси та довга торочкувата сорочка, і я намагався переконати себе, що вона позувала, так само як і тіла. Це була неправда, але знадобився якийсь час, щоб облишити цю ідею.

Росс дивився далі. Це були життя в стані непевності. Чи порожня рамка життів поза поверненням. І сама людина, мій батько. Я загадався, як зміна його намірів подіє на тутешній почесний статус Росса, насування виконавчого веління. Я знав, що почуваю: співчуття, знекровлене розчаруванням. Людина відступила.

Він говорив до гіда, не відвертаючи очей від постатей, що стояли перед нами.

— Як ви їх називаєте?

— Нам кажуть називати їх вісники.

— Логічно,— сказав він.

— Указують шлях, прокладають стежку.

— Хто раніше, той і перший,— сказав він.

— Вони не чекають.

— Вони чекають, перш ніж мають це зробити.

— Вісники,— сказала вона.

— Здаються безтурботними.

Думає про Артис, бачить її, був рішуче налаштований піти з нею. Але відступив. Ідею приєднатися до неї скеровував якийсь несамовитий приплив кохання. Але раз запрягнувшись, він мав бути йому вірний. У повному розпалі життя і кар'єри, людина в центрі магнетичного поля грошей. Гаразд, я забагато роблю з його репутації та матеріальних цінностей. Але це складова завеликого життя. Забагато породжує забагато.

Він сів в останньому ряду, і невдовзі я до нього приєднався. Потім я подивився на тіла.

Питання було, хто вони, усе, що відійшло раніше, невиразно щільний досвід чоловіка чи жінки, які жили на землі. Тут вони — лабораторні форми життя, виголено голі у струках і з'єднані як єдине

ціле хоч би там якими засобами консервування і тужавіння. І їх розташували в анонімному просторі, жодних де і коли, тактика, що відповідає кожному аспекту мого тутешнього досвіду.

Гід пояснила значення терміну «Зеро К». Це був зазубрений виклад з нанесеними зупинками й повторними початками, і це стосувалося одиниці температури, що мала назву абсолютний нуль, тобто мінус двісті сімдесят три й п'ятнадцять сотих градуса за Цельсієм. Згадали фізика, якого звали Кельвін, це й було К у терміні. Найцікавіше з того, що гід мала сказати, це те, що температура, використовувана в кріосховищі, насправді й не наближалася до нуля К.

Термін, отже, то чистий театр, ще один випадковий слід близнят Стенмарк.

— Поїдемо разом. Спакуємось і поїдемо,— сказав Росс.

— Я спакований відтоді, як приїхав.

— Добре.

— Нічого пакувати.

— Добре. Поїдемо разом,— знову сказав він.

Це були загальні слова, звуки, які він мав видати, щоб відновити почуття функції. Я мав відчуття, що далі — більше, імовірно, не так обнадійливо для кожного з нас.

— Урешті я сказав собі, пізно вночі, що маю відповідальність продовжувати жити. Страждати через втрату, жити, страждати та сподіватися, що стане легше — не легше, а так глибоко вкоріниться, втрата, відсутність, що я зможу її перетерпіти. Піти з нею було б хибним видом капітуляції. Я не мав права. Це було зловживання привілеєм. Що ти мені сказав, коли ми сперечалися?

— Не знаю.

— Ти сказав: якщо я піду з нею, це тебе принизить. Моє надмірне панування, те, від чого тобі не втекти. Навіть занадто її кохаючи, навіть обираючи померти зарано. Це був би такий вид капітуляції, де я набуду контроль замість ним поступитися.

Я вивчав колір тіл. Жінка, чоловік, жінка. Діапазон вузький, але ж можливо бути точним щодо кольору шкіри в будь-якій ситуації? Жовтий, брунатний, чорний, білий, усі хибні, хіба що як зручні мітки. А я хотів удатися до нюансів тону, до бурштинового, темно-брунатного, місячного? Коли мені було чотирнадцять, я б із себе пнувся у намаганні.

— Що я робив у самому кінці? Намагався подивитися правді в очі, — сказав він.— А це означало, що я мав їй розповісти. Я сів поруч з ліжком у тьмяній кімнаті. Вона хоч зрозуміла, що я казав? А вона мене взагалі чула? Не певен. Вона мені пробачила? Я все прохав її мене пробачити. Потім я белькотів, далі й далі. Мені потрібна була відповідь? Чи я боявся відповіді? *Пробач мене. Почекай мене. Я невдовзі приєднаюся.* Далі й далі пошепки. Я думав, що, може, вона почує мій шепіт.

— Вона, може, і була жива, але перебувала поза будь-яким контактом.

— Потім я просто сидів там, поки вони не прийшли та не забрали її донизу.

Місцями деякі прогини, цілковито нормально, на грудній клітці, грудях і животах. Подивишся досить довго і навіть голені голови жінок починають видаватися узгодженими з первісною холоднавістю природи. Це була функція струків, подумав я, детальна неблаганність наукового методу, люди, позбавлені прикрас, зрощені навпаки аж до зародковості.

Гід сказала, що є дещо інше, на яке нам може бути цікаво подивитися.

Скільки це вже тепер днів, скільки цікавого, щоб на нього подивитися? Екрани, катакомби, череп на стіні в кам'яній кімнаті. Вони просотують мене останніми речами. Я подумав про ці два слова. Це хіба не есхатологія? Не лише згасальне відлуння життя, що висковзує, а слова з усеосяжним впливом, поза закличками до розуму. *Останні речі.* Я сказав собі припинити.

Росс опустил голову, заплющив очі.

Думаючи про Артис. Я уявив його вдома, сидить у своєму кабінеті з віскі в руці, слухаючи власне дихання. Того разу, коли він відвідав її на розкопках десь на краю пустелі за бедуїнським селом. Я намагаюся побачити те, що бачить він, але можу лише уявити її в іншій пустелі, оцій ось, усе тіло тимчасово призупинене, очі заплющені, голова поголена, скалка розуму все ще непошкоджена. Він має в це вірити — спогади вкорінились у тканину головного мозку.

Незабаром час від'їзду. Броньована машина чекає, затемнені вікна, водій з особистою зброєю. Наче додатковий відтінок захисту, який змушував почуватися дрібним, слабким і під загрозою.

Та чи просто любов змушувала його захотіти приєднатися до неї? Може, я вважав за краще думати, що його скеровувала темна туга, потреба позбавитися того, ким він є і чим володіє, скинути все, спорожніти, органи на збереженні, тіло, підперте поряд з іншими в колоніях струків. Це та сама підводна течія, яка змусила його змінити своє ім'я, лише глибша і сильніша. Темна туга, мені це сподобалося. Але в чому суть? Чому я хотів уявляти таке про батька? Бо це місце просотувало мене неприязню. І тому що це різновид веремії того, що відбувається з чоловіками, які самі себе зробили. Вони себе перероблюють.

Коли він приєднається до неї, через три роки чи через тринадцять, чи нанотехнологи правуватимуть їхній вік до зниження? І відроджуючись, хоч коли це буде, у першу мить їхнього земного посмертного життя, чи буде Артис двадцять п'ять років, двадцять сім, а Россу — тридцять чи тридцять один? Подумайте про щемке возз'єднання. Давай заведемо дитину. А де буду я, скільки буде мені, який я буду буркотливий і засцяний, як сполохано обійматиму свого енергійного молодого батька і новонародженого єдиноутробного брата, який стисне мій висхлий палець своєю крихітною тремтливою ручкою.

Наноботи — дитяче слово.

Я все дивився прямо перед собою, дивився і думав. Справа в тому, що ці індивіди, ці вісники, обрали смерть задовго до свого часу. Справа в тому, що їхні тіла очистили від життєво необхідних органів. Справа у стримуванні, вирівнюванні, тілах, установлених у призначених позиціях. Жінка, чоловік, жінка. Мені спало на думку, що це були люди як манекени. Я змусив себе подумати про них як про об'єкти без мізків, що грають повністю змінене видовище, із яким я зіштовхнувся раніше,— згорбатілі манекени у своїх поховальних камерах, у каптурах і халатах. А тепер цей стоп-кадр оголених людей у струках.

Гід знову сказала нам, що є ще одне місце можливого інтересу.

Я хотів побачити красу в цих завмерлих постатях, показний задум, але не достеменних тіл, а простої людської будови та її подовжень, усередину і назовні, кожен індивід невблаганно унікальний на дотик, смак і дух. Там вони стоять, не намагаючись щось нам сказати, та все ж таки пропонуючи мішанину подивів наших життів тут, на землі.

Натомість я загадався, чи не дивлюся я на контрольоване майбутнє, чоловіки та жінки підпорядковувались, із власної волі чи ні, якійсь формі централізованого управління. Манекенівські життя. Це неглибока думка? Я подумав про питання місцевого значення, диск на моєму браслеті, що теоретично повідомляє їх, де я повсякчас є. Я подумав про свою кімнату, маленьку і тісну, проте таку, що уособлює дивну цілокупність. Інше тутешнє, коридори, віражі, збірний сад, харчоблоки, неідентифіковану їжу, чи те, коли утилітарне стає тоталітарним.

Чи в цих поняттях була порожнява? Може, вони були не більше, ніж показник моєї жаги потрапити додому. А я пам'ятаю, де живу? У мене все ще є робота? Чи я все ще можу стрельнути цигарку в подруги після кіно?

Гід розповіла нам про мізки, які законсервовані в ізольованих посудинах. Тепер вона додала, що голови, цілі голови з неторкнутими мізками, іноді забирали від тіл і зберігали окремо. Одного дня через десятиліття попереду голову прищеплюватимуть до здорового нанотіла.

А чи будуть усі наново повернуті життя тотожними, щільно припасованими самим процесом? Помри людиною, відродись ізометричним дроном.

Я ліктем підштовхнув батька і тихо спитав: «А в них коли-небудь стояки бувають, у мерців у струках? Струсне якась несправність, зрушаться температурні рівні, що утворять своєрідний *бздинь*, який пробіжить крізь тіло і спричинить до того, що їхні прутні скочать, в усіх чоловіків водночас у всіх струках».

— Гіда спитай,— сказав він.

Я поплескав його по руці, ми підвелись і попрямували за жінкою коридором донизу, що звужувався в такій мірі, що, врешті-решт, ми мали йти далі один за одним. Звук поблякнув, наші кроки згасали, наші тіла, наче щітки, торкалися обмежувальних стін.

Є ще одне, ще дещо цікаве, сказала гід.

Ми стояли на вході до великої білої кімнати. Поверхня стін не була така ж шорстка, як я бачив усюди. Це була міцна гладенька порода, і Росс поклав руку на стіну і сказав, що це дрібнозернистий білий мармур. Він це знав, я — ні. Кімната була геть чисто-холодна, і, на перший погляд, у кожному напрямку, вона була однакова, нічого,

крім стін, підлоги та стелі. Я розвів руки дурнувтим театральним жестом, щоб передати розмір величного простору, але стримався від намагання прикинути довжину, ширину і висоту.

Я рвучко рушив уперед, а Росс — за мною. Я поглянув повз нього на гіда, чекаючи, коли вона щось скаже, дасть якусь підказку про специфіку цієї місцини. Це було місце чи лише ідея місця? Батько і я досліджували кімнату разом. Я намагавсь уявити, що бачу, якщо навіть і бачив. Що робило переживання таким невловимим? Величезна кімната, кілька чоловіків стоять і дивляться. Жінка на вході, мертва тиша. Художня галерея, подумав я, у якій нічого нема. Галерея — це мистецтво, простір сам по собі, стіни та підлога. Чимала мармурова гробниця, спорожніле від тіл масове поховання, яке, може, на них чекає. Жодного декоративного карнизу чи фризу, тільки пласкі стіни полірованого білого мармуру.

Я поглянув на Росса, який повз мене вдивлявся в дальній кінець кімнати. Це забрало у мене мить, тут усе забирало у мене мить. Потім я побачив те, що й він, фігура сиділа на підлозі біля стику двох стін. Людська фігурка, нерухома, поступово просочувалася в мій рівень усвідомлення. Я мав собі сказати, що не був деінде, намагаючись зробити видимим те, що насправді бачив, тут і тепер, у твердій формі.

Батько пішов туди, вагаючись, а я за ним, ідучи й спиняючись. Фігура навсидячки — то була боса дівчина зі схрещеними ногами. На ній були вільні білі штани й біла блузка до колін. Одна рука піднята і зігнута до тіла на рівні шиї. Друга рука була на поясі під таким саме кутом.

Далі ми з Россом не пішли. Ми все ще були на деякій відстані від фігури, але переміститися ближче видавалося вторгненням, порушенням. Волосся підчікрижене на чоловічий штиб, голову трохи зігнуто, низ стіп вивернуто догори.

Я певен, що то не хлопчик?

Її очі заплющені. Я знав, що її очі заплющені, навіть якщо це неочевидно звідти, де ми стояли. Її молодість необов'язково очевидна, але я волів вірити в те, що вона молода. Вона мала бути молода. І вона не мала національності. Вона мала бути безнаціональна.

Прохолодна біла тиша скрізь у кімнаті. Я склав руки на грудях, щоб стримати свою реакцію на красу сцени, чи просто змерз?

Потім ми позадкували, злегка, одночасно. Навіть якщо я знав причину її присутності та її пози, це не корилося всім значенням. Значення вичерпувалося самою постанттю, самим виглядом.

— Артис знала б, як це розтлумачити,— сказав Росс.

— А я спитав би її: це хлопчик чи дівчинка.

— А вона б сказала: яка різниця.

Факт життя, одне тільки із серцем, що б'ється в цьому піднесеному мавзолеї, і вона буде тут задовго потому, як нас не стане, удень і вночі, я це знав, простір задуманий і призначений для нерухомої постаті.

Перед тим як ми залишили те місце, я повернувся востаннє поглянути і, так, вона була там, порожній метод, жива мистецька форма, що дихає, хлопчик чи дівчинка, сиділа у своєму піжамоподібному вбранні, не пропонуючи мені нічого, крім як подумати чи уявити. Гід вела нас довгим коридором, який не обмежувався дверима, і тепер Росс заговорив до мене, далекий голос, наближений до тремтливої покривленості.

— Люди з віком усе більше люблять предмети. Думаю, це правда. Конкретні речі. Книжку в шкіряній палітурці, предмет меблів, фотографію, малюнок, рамку, що тримає малюнок. Ці речі змушують минуле видаватися постійним. Бейсбольний м'ячик, підписаний відомим гравцем, що давно помер. Проста чашка для кави. Речі, яким ми довіряємо. Вони розповідають важливу історію. Особисте життя, усі ті, хто входить і залишає його, це глибина, це багатство. Ми зазвичай сиділи в певній кімнаті, часто в кімнаті з однобарвними картинами. Вона і я. Кімната в міському будиночку з цими п'ятьма картинами та квитками, які ми зберегли й оздобили рамкою, наче пара туристів-підлітків, два квитки на бій биків у Мадриді. Вона вже була в кепському стані. Ми багато не говорили. Просто сиділи там згадуючи.

Між реченнями були довгі паузи, і його тон наближався до бурмотіння чи лепету, і я наполегливо прислухався і чекав.

Потім я спитав: «А який твій улюблений предмет?».

— Я ще не знаю. Може, й не знатиму ніколи.

— Не картини.

— Забагато. Занадто.

— Квитки. Дві смужечки паперу.

— Sol y sombra^[21]. Арена для бою биків Лас-Вентас,— сказав він. Ми сиділи на місцях, де було то сонце, то тінь. Відкритий майданчик. Sol y sombra.

Із ним ще не закінчено, із людиною, зрушеною в нав'язливе міркування. Він говорив, я слухав, його голос затинається дедалі більше, предмет дедалі невловиміший. Чи я хотів витрищатися на гіда і намагатися думати про нас разом у кімнаті, моїй кімнаті, вона і я, гід, супровідниця, чи просто подумки уявляти її на самоті, ніде, жінку, яка ступає зі свого взуття. Я відчув еротичну тугу, але не зміг її сформувати.

Ми стояли у віражі, виковзуючи із «Зеро К», із пронумерованих рівнів. Я подумав про прості числа. Я подумав: дай визначення простому числу. Віраж — це середовище, подумав я, яке пасує суворому мисленню. У мене завжди було гарно з математикою. Я почувався впевненим, коли мав справу з числами. Числа — це мова науки. І тепер мені було треба знайти точне, вічне і більш-менш обов'язкове формулювання, яке складе основу визначення простого числа. Але навіщо це мені треба? Гід стояла, заплющивши очі, думаючи російською. Батько був у недремному стані розумового занепаду, у відступі від свого болю. Я подумав: просте число. Позитивне ціле число не ділиться. А яка ж решта цього? Що це про прості числа? Що іще про цілі числа?

Я йшов коридорами до кімнати, жагаючи схопити торбу, зустрітися з батьком і попрямувати додому. Оце єдина енергія, що мені лишилася, очікування повернення. Тротуари, вулиці, зелене світло, червоне світло, секунди, відміряні задля того, щоб дістатися на інший бік живим.

Та тепер я мав спинитися, спинитись і подивитися, бо екран у стелі почав знижуватися, і низка зображень заповнила широчінь коридора.

Люди біжать, натовпи чоловіків і жінок, які біжать, вони близько скупчилися, вони розпачливі, десятки, потім сотні, робочі штани, футболки, світ-шоти, штовхаючи одне одного плечима і ліктями, дивлячись прямо по курсу, камера розташована злегка над ними, кадр під кутом, ніяких склейок, вертикальних панорам згори донизу і навпаки. Я інстинктивно позадкував. Звукової доріжки не було, але

майже можна почути масовий пульс дихання і тупотіння ніг. Вони бігли поверхнею, заледве помітною під їхнім натовпом тіл. Я бачив теніски, ботильйони, босоніжки, босу жінку, чоловіка в кедах з розв'язаними шнурками, що теліпалися.

Вони все прибували, намагаючись утекти від якогось жахливого видовища чи торохкотливої загрози. Я пильную і намагаюся вдуматися в дію на екрані, у її однорідність, планомірне розгортання і рівномірний темп, що лежать в основі нагальної сцени. Мені починає спадати на думку, що я, може, неодноразово бачу ту саму бігову групу, зняту і перезняту, два десятки бігунів зроблені так, щоб скидалися на кілька сотень, бездоганна спритність редагування.

Ось вони, роти роззявлені, викидають руки, пов'язки на голові, щитки, камуфляжні кепки, без удаваного вповільнення, а потім щось далі спливає на думку. Чи можливо, що це не фактична документальність, передана вибірково, а щось докорінно осібне. Це цифрове плетиво, кожен фрагмент підтасований і посилений, усе це розроблене, відредаговане, перероблене. Чому це не сплигло мені на думку до того, у раніших сеансах, мусонних дощах, торнадо? Це візуальні фікції, лісові пожежі й ченці, що палали, цифрові біти, цифровий код, усе зроблено на комп'ютері, усе це несправжнє.

Я дивився, поки образи не зблякли й екран не почав здійматися, безгучно, і я лише трохи пройшов далі коридором, коли почув шум, важко розпізнаваний і який швидко голоснішав. Я ступив ще кілька кроків і мав спинитися, шум був майже поряд, і потім вони з'явилися, різко вивертаючи з-за рогу, ладнаючись у моєму напрямку, бігуни, чоловіки й жінки, втілені зображення, які вихлюпнулися з екрана. Я поквапився до єдиного наявного там безпечного місця, найближчої стіни, приплющився спиною, розвів руки, бігуни припустилися, дев'ять чи десять у ряд, женучись повз із дикими очима. Я міг бачити їхній піт і відчути їхній сморід, а вони все прибували, усі дивляться прямо перед собою.

Заспокойся. Роздивися. Подумай про це ясно.

Затверджений місцевий обряд, марафон священного трепету, якась темна традиція, якої дотримуються сотню років. Це був увесь час, що я мав на теорії. Вони наблизилися і проминули, а я дивився на їхні обличчя, а потім на тіла і побачив чоловіка зі шнурками, які теліпалися, і намагався побачити босу жінку. Скільки цих бігунів, хто

вони, чому їх фільмували та чи їх усе ще фільмують? Я спостерігав, як вони снують, а потім, у рядах, що тоншали, коли наближалися останні бігуни, кого я побачив, як не пару високих білявих чоловіків, і нахилився вперед, щоб краще роздивитися, тоді як вони проминули, пліч-о-пліч, і то були близнята Стенмарки, ніяких помилок, Ларс і Нільс чи Ян і Свен.

Вони просотують мене, переважають мене розумом, ці декілька днів, цю недотривалість життя. Що це було поза концентрованим уроком збентеження?

Це була їхня гра, їхній натовп, і вони — його пітнява задихана частина. Стенмарки. Я тримався стіни, спостерігаючи, як вони женуть повз мене і вганяються довгим коридором. Коли бігуни проминули, я лишився на місці, ще на мить прикутий до стіни. Чи здивувався б, дізнавшись, що я єдиний свідок цього, хоч би що я там оце побачив?

Порожній коридор.

Річ у тім, що я не очікував побачити інших. Мені ніколи не спадало на думку, що в коридорі були інші. Незвично, як на мій досвід, що тут були такі інші, із кількома короткочасними винятками. Тепер я став подалі від стіни, розум і тіло стугоніли, і коридор, видається, тремтів від приглушеного насування бігунів.

Повертаючись до кімнати, я усвідомив, що накульгую.

Артис Мартино

Але чи я та, ким була.

Думаю, я хтось. Тут хтось є, і я його відчуваю в собі чи зі мною.

Але де тут, і як довго я тут і чи я єдине, що тут є.

Вона знає ці слова. Вона вся слова, але вона не знає, як вибратися зі слів і бути кимось, бути особою, яка знає слова.

Час. Я відчуваю його в собі всюди. Але я не знаю, що воно таке.

Єдиний знаний мені час — це той, що я відчуваю. Це зараз усе. Та я не знаю, що це значить.

Я чую слова, які кажуть різне мені знов і знов. Ті самі слова повсякчас ідуть і повертаються.

Але чи я та, ким була.

Вона намагається зрозуміти, що з нею сталося, і де вона, і що значить бути тою, ким вона є.

Що те, на яке я чекаю.

Я лише тут і зараз. Що сталося зі мною, що це зробило.

Вона — перша і третя особа разом.

Лише тут ось де я. Але де тут. І чому лише тут, а не деінде.

Що я не знаю — те якраз тут зі мною, але як я змушу себе знати.

Чи я хтось, чи то лише самі слова, які змушують мене думати, що я хтось.

Чому я не можу знати більше. Чому лише це і нічого іншого. Чи мені треба чекати.

Вона спроможна сказати, що відчуває, і вона також — це особа, яка стоїть поза відчуттів.

Чи ці слова самі по собі усі тут. Чи я лише слова.

Маю відчуття, що слова хочуть мені різне сказати, але я не знаю, як слухати.

Я слухаю те, що чую.

Чую лише те, що є я. Я зроблена зі слів.

Чи воно все ще відбувається як оце.

Де я. Що це за місце. Я знаю відчуття десь, але я не знаю, де воно.

Те, що я розумію, походить нізвідки. Я не знаю, що я розумію, поки не скажу його.

Я намагаюся стати кимось.

Заплутаності, плин розуму.

Я майже дещо знаю. Думаю, я збираюся дещо пізнати, але потім цього не стається.

Я відчуваю щось поза мною, що належить мені.

Де моє тіло. Чи я знаю, що воно таке. Я лише знаю це слово і знаю його нізвідки.

Я знаю, що я в середині чогось. Я — хтось у середині цього дечого, у якому я є.

Чи це моє тіло.

Чи саме це робить мене всім тим, що я знаю, і тим, що я є.

Я — ніде, щоб можна його пізнати чи відчувати.

Я намагатимуся почекати.

Усе, що я не знаю, саме тут зі мною, але як я з цим порозумілася.

Чи я хтось, чи то лише самі слова, які змушують мене думати, що я хтось.

Чому я не можу знати більше. Чому лише це і нічого іншого. Чи мені треба чекати.

Вона живе в суворих самообмеженнях.

Чи ці слова самі по собі всі тут. Чи я лише слова.

Чи я коли припиню думати. Мені треба знати більше, але мені також треба припинити думати.

Я намагаюся дізнатися, хто я.

Але чи я та, ким була, і чи я знаю, що воно значить.

Вона — перша і третя особа і жодного способу поєднати їх разом.

Що мені треба робити,— так це спинити голос.

Але потім що трапляється. І як довго я тут. І чи це повсякчас чи лише найменший час, що є.

Чи повсякчас ще настане.

Не можу припинити бути тою, ким є, і стати ніким.

Вона — це залишок, усе, що лишилося від особистості.

Я слухаю те, що чую. Чую лише те, що є я.

Я можу відчувати час. Я вся час. Але я не знаю, що це значить.

Я лише те, що тут і зараз.

Скільки часу я тут. Де це тут.

Думаю, я можу бачити те, що кажу.

Але чи я та, ким була. І що воно значить. І чи хтось щось мені зробив.

Чи це страхіття себе завернуте так щільно, що вона назавжди в пастці.

Намагаюся дізнатися, хто я.

Але все, що я є, це те, що кажу, і це майже ніщо.

Вона не спроможна себе побачити, назвати себе, розрахувати час, відколи вона почала думати те, що думає.

Думаю, я — хтось. Але я лише кажу слова.

Слова ніколи не йдуть геть.

Хвилини, години, дні та роки. Чи все їй відоме міститься в одній позачасовій секунді.

Усе таке дрібне. Думаю, що я навряд чи тут.

Лише коли щось кажу, то знаю, що я тут.

Чи треба мені чекати.

Тут і зараз. Оце та, хто я є, але лише це.

Вона намагається бачити слова. Не літери в словах, а самі слова.

Що означає торкатися. Я майже можу торкнутися, хоч би що не було тут зі мною.

Чи це моє тіло.

Думаю, я — хтось. Що означає бути тою, ким я є.

Усі себе, якими індивід володіє. Що їй лишилося, крім голоса в його найчистіших випромінюваннях.

Намагаюся побачити слова. Ті самі слова повсякчас.

Повз плинуть слова.

Чи я лише слова. Я знаю, що є ще.

Чи їй потрібна третя особа. Хай живе собі у звучаннях у середині себе. Хай ставить собі питання, не комусь, а собі.

Але чи я та, ким була.

Далі й далі. Очі заплющені. Жіноче тіло у струці.

Частина друга
За часів Костянтинівки

Офіс належав чоловікові на ймення Сільверстоун. Це був колишній батьків офіс, на стіні все ще були дві картини, якими він володів, темні зі смужками запорошеного сонячного світла на обох. Я мав змушувати себе дивитися на Сільверстоуна за полірованим столом, поки він по-своєму бубонів крізь глобальне зведення, яке варіювалося від Угорщини до Південної Африки, від форинтів до рендів.

Росс телефонував щодо мене, і, навіть сидячи там, я намагався відчутти своєрідне відокремлення, марудну відстань, яка завжди визначала час, що я витрачав в офісі, людина з роботою, посадою — якраз не родом занять, а званням, роллю, титулом.

Ця робота зробить мене Сином. Чутка про співбесіду поширюватиметься, і кожен саме так тут про мене і думатиме. Робота — це не беззастережний дарунок. Я мав заробити право виконувати її далі, але батькове ім'я переслідуватиме кожен мій зроблений крок, кожне сказане слово.

Потім, знову, я вже знав, що відхилию пропозицію, будь-яку пропозицію, хоч би яке звання чи роль.

Сільверстоун був широкий і переважно голомозий чоловік, руки якого брали активну участь у монологі, який він виголошував, і виявилось, що я наслідую його жести в скороченій формі, альтернатива киванню чи бурмотінню мікродецибелів згоди. Ми могли бути вчителем і учнем у якомусь виконанні абетки глухонімих.

Для форинта — порух пальця, для ренда — кулак.

Дві картини — примарні залишки батькової тутешньої присутності. Я подумав про свої останні відвідини цього офісу, і там був Росс, який стояв біля вікна вночі в темних окулярах. Це було до подорожі, яку він здійснив з дружиною, і до подорожі додому з сином, відтоді час був переважно розпливчастий, принаймні для мене, два роки, повільні й нефокусовані.

Сільверстоун став конкретнішим, кажучи, що я буду частиною групи, задіяної у водній інфраструктурі. Цього терміну я ніколи раніше не чув. Він говорив про водний стрес і водний конфлікт. Він посилався

на мапі водного ризику, якими керувалися інвестори. Були графіки, казав він, які деталізують перетин капіталу і водних технологій.

Малюнок на стіні неакварельний, але я вирішив на це не вказувати. Нема потреби розкривати мілководний засяг моєї прихильності.

Він порадиться з моїм батьком і кількома іншими, а потім зробить пропозицію. Я почекаю кілька днів, нагадуючи собі, що мені конче потрібна робота, а потім відкину пропозицію, люб'язно, без подальших коментарів.

Я слухав людину і вряди-годи говорив. Я казав розумні речі. Як на мене, звучало розумно. Але чому я тут? Чи треба мені брехати, у трьох вимірах, протягом певного часу, жестикулюючи? Чи я нехтую настійною спонукую скоритися тиску реальності? Це єдине, що я знав напевне. Я робитиму так, бо це робило мене цікавішим. Звучить божевільно? Це так показувало мені, ким я був, що я й не намагався зрозуміти.

Росс не частина мого тутешнього мислення. Він і я були рішуче налаштовані не скінчити в зумисній запеклості, і жодне з цих маневрувань на нього не скеровувалося. Він, певно, відчує полегкість, коли я відхилю пропозицію.

Упродовж усього епізоду з Сільверстоуном я бачив, як сиджу тут, дослухаючись до водної промови чоловіка. Хто недоладніший, він чи я?

Увечері я описуватиму чоловіка Еммі, повторюючи сказане. Це те, що я гарно робив, коли-не-коли слово в слово, із нетерпінням чекаючи на пізню вечерю в скромному ресторані на обрамленій деревами вулиці між сварливим транспортом авеню, наш настрій добре керувався водною інфраструктурою.

Повернувшись із «Конвергенції», я оголосив Россу, що ми тепер знову в історії. У днів є імена і номери, вирізнена послідовність, і є сукупність минулих подій, водночас невідкладних і давноминулих, які можна спробувати зрозуміти. Певне передбачуване, навіть у межах безлічі відхилень від загального порядку. Ліфти йдуть угору і вниз, а не вбік. Ми бачимо людей, що подають їжу, яку ми їмо в громадських установах. Ми ходимо брукованими поверхнями і стоїмо на розі, кличучи таксі. Таксі жовті, пожежні машини червоні, мотоцикли

переважно сині. Я спроможний повернутися до своїх пристроїв, до блукання даних, мить за миттю, у заляканих захопленнях Мережі.

Виявилося, що батькові не цікаві історія чи технології або викликання таксі. Він дав волоссю дико відрости й ішов майже всюди, куди бажав іти, що було майже нікуди. Він був повільний і трохи сутулий, і коли я говорив про вправи, дієту і відповідальність за свої вчинки, ми разом розуміли, що це був лише перелік порожніх звуків.

Його руки іноді тремтіли. Він дивився на них, я дивився на його обличчя, вбачаючи лише суху байдужість. Якось, коли я схопив його руку, щоб зупинити тріпотіння, він просто заплющив очі.

Пропозиція роботи надійде. І я її відхилю.

У своєму міському будиночку він зрештою блукає сходами донизу, щоб посидіти в кімнаті з однобарвними картинами. Це означає, що мої відвідини закінчилися, але іноді я слідкую далі та деякий час стою у дверях, спостерігаючи, як людина вдивляється в щось, чого нема в кімнаті. Він згадує або уявляє, і я не певен, чи він усвідомлює мою присутність, але я знаю, що його розум прокладає тунель назад до мертвого простору, де тіла звалені й чекають.

Я сів у таксі з Еммою і її сином Стаком, й усі втрьох доклали зусиль, щоб уміститися на задньому сидінні, а хлопець перевіряв водійське посвідчення і відразу ж заговорив до чоловіка невідома мовою.

Я тихцем обговорив це з Еммою, і вона сказала, що у свій вільний час він вивчає пушту. Афганська, сказала, щоб іще мене просвітити.

Я пробурмотів щось про урду, машинально, як самозахист, бо це єдине слово, яке за цих обставин сплигло мені на думку.

Ми прихилилися одне до одного, вона і я, і вона перебільшувала умови нашої співучасті, говорячи кутиком рота задля комічного ефекту і розповідаючи мені, що Стак ходить колами у своїй кімнаті, вимовляючи фразу на пушту відповідно до інструкцій з пристрою, затиснутого на поясі.

Він сидів прямо за водієм і говорив у заслону з оргскла, не знеохочений шумом дорожнього руху і вуличного будівництва. Йому було чотирнадцять, народився за кордоном, похила вежа, шість-чотири^[22] і ще росте, голос квапливий і густий. Водій, здавалося, не здивувався, виявивши, що перекидається словами та фразами своєї рідної мови з білим хлопчиком. Це був Нью-Йорк. Кожен генотип, із тих, що живе та дихає, входив до його таксі якоїсь миті, удень чи вночі. І якщо це й пишномовне уявлення, то таким уже був Нью-Йорк.

Перед нами двоє людей на телеекрані віддалено говорили про міст і рух у тунелі.

Емма спитала, коли я почну працювати на новій роботі. Рівно за два тижні. Яка група, який підрозділ, яка частина міста. Я розповів їй дещо з того, що вже розповів собі.

— Костюм і краватка.

— Так.

— Чисто виголений, лискучі черевики.

— Так.

— Ти цього нетерпляче чекаєш.

— Так і є.

— Це тебе перемінить?

— Нагадуватиме, що це та людина, якою я є.

— Дуже глибоко,— сказала вона.

— Хоч би що там глибокого не було.

Водій прослизнув на автобусну смугу, тимчасово здобувши положення, перевагу, панування, і він жестикулював назад до хлопчика, поки говорив, попереду три світлофори всі зелені — пушту, урду, афганська — і я сказав Еммі, що ми їдемо в таксі з водієм, який незаконно заїхав на автобусну смугу і їде на божевільних швидкостях, тримаючи одну руку на кермі, поки в півока позирає через плече і розмовляє з пасажиром неосяжною мовою. Що б це значило?

— Збираєшся мені сказати, що він так їздить, тільки коли говорить цією мовою?

— Це значить, що це просто ще один день.

Вона вдивилася на варіанти вибору під екраном і приклала палець до дюймового квадрата з позначкою ВИМК. Нічого не сталося. Ми повернулися до основного потоку дорожнього руху, повільно рухаючись Бродвеєм, і я, з доброго дива, сказав Еммі, що хотів би більше не користуватися кредиткою. Я хотів платити готівкою, жити життям, у якому можна платити готівкою за будь-яких обставин. Жити життям, знову сказав я, вивчаючи фразу. Потім я нахилився до екрана і натиснув квадрат ВИМК. Нічого не сталося. Ми слухали, як Стак напружено говорить до водія в межах свого пушту. Емма пильніше вдивлялася на образи на екрані. Я чекав, поки вона натисне на квадрат ВИМК.

Вона і її колишній чоловік, ім'я якого вона не говорила, поїхали в Україну і знайшли хлопчика в установі для покинутих дітей. Йому було п'ять чи шість років, і вони взяли на себе ризик, усе залагодили й полетіли з ним додому в Денвер, і зрештою, між ним і Нью-Йорком він і розподіляв свій час, коли батьки розлучилися, а Емма поїхала на схід.

Це, звісно, тільки найзагальніші окреслення, і їй потрібен був час, щоб вивершити для мене цю історію, за кілька тижнів, і навіть коли її голос стомлювався через жаль, я усе більше вбирав інший різновид домівки, той, у якому було найбезпосередніше, доторк, напівслова, сині простирадла, де ім'я Емми як дитячий лепет о другій ранку.

Поодинокі галасували клаксони, а Стак усе говорив до водія крізь закриті панелі. Говорив, кричав, слухав, зупиняючись для потрібного слова чи фрази. Я заговорив з Еммою про свої гроші. Гроші спадають

на думку, я про них говорю, зникомі числа, маленькі невідповідності, що об'являються на папірцях видачі готівки з депозиту, які випльовують банкомати. Я йду додому і дивлюсь у реєстр чеків, роблю просту арифметику, а там відхилення в долар і дванадцять центів.

— То не ти помилився, а банк.

— Може, це навіть не банківська помилка, а щось у самій структурі. Поза комп'ютерами та мережами, цифровими алгоритмами та розвідувальними управліннями. Це корінь, це джерело, я майже серйозно, де все сходиться і розлазиться. Три долари й шістьдесят сім центів.

Дорожній рух став намертво, і я посунув умикач склопідіймача і слухав, як сигнали клаксонів наближаються до піку звучання. Ми були в пастці нашого власного нав'язливого гаму.

— Я говорю про незначні питання, які нас визначають.

Я зачинив вікно і подумав, що б сказати далі. Відгомін новин і прогнозу погоди все лунав з екрана біля Емминих надколінників. Ці загороджені нескінченності в аеропорту. Дістанься туди, там чекай, стій без взуття в довгих чергах. Подумай про це. Ми роззуваємось і прибираємо наші металеві предмети, потім входимо до закуту, підіймаємо руки, наше тіло сканують, розпорошують радіацію, і десь на екрані нас зводять до наготи, і потім, які ми знов таки всуціль безпорадні, коли чекаємо на гудроні, пристібаємося, наш літак вісімнадцятий у черзі, і все так звично, це буденність, ми змушуємо себе це забути. У цьому вся штука.

Вона спитала: «Яка штука?»

— Така штука. Усе. Оці штуки, про які ми забуваємо, розповідають, хто ми є.

— Це філософське твердження?

— Затори — філософське твердження. Я хочу взяти твою руку і заклинити її собі межі ніг. Оце філософське твердження.

Стак подався назад від перегородки. Він випростався і не рухався, вдивляючись у порожняву.

Ми чекали.

— Чоловік. Водій. Він колишній член «Талібану».

Він вимовив це рівно, зберігаючи свій безцільний вигляд. Ми замислилися над цим, Емма і я, і врешті вона спитала: «Це правда?»

— Він так сказав, я почув. «Талібан». Залучений до стрілянини, сутичок, усіх видів операцій.

— Про що ще ви говорили?

— Про його родину, про мою родину.

Їй це не сподобалося. Легкий тон, запроваджений нами, поступився тиші. Я уявляв паб, куди ми могли б зайти після того, як висадимо хлопця, юрба тіл біля шинквасу, пари за трьома чи чотирма столиками, жваві розмови, жінки сміються. «Талібан». Як це, що так багато їх закінчують тут, ті, хто тікає від терору, і ті, хто ним займається, усі водять таксі.

Ми були в таксі, бо Стак не визнавав метро. Дика спека і сморід платформи. Стовбичити й чекати. Переповнені вагони, голосові записи, тіла торкаються. Він із тої породи, яка не визнає все, що ми повинні терпіти, як спосіб підтримування нашої хиткої хватки загального порядку?

Певний час ми сиділи мовчки, і я натиснув ВІМК, а потім натиснула Емма і знову я. Клаксонів поменшало, але транспорт не рухався, і гам незабаром відновиться, кілька калічних водіїв підохотять інших, і посилений звук стане незалежною силою, гамом заради гаму, забиваючи подробиці часу і місця.

Затор, центр міста, неділя, нечутливість.

Стак сказав: «Якщо заплющити очі, гам стає більш-менш нормальним звуком. Нікуди не зникає, просто стає чимось, що чуєш, бо твої очі заплющені. Стає твоїм звуком».

— А коли розплющиш очі, то що? — спитала його мати.

— Звук знову стає гамом.

Навіщо всиновлювати хлопчика такого віку, п'ять, шість чи сім, якого бачиш уперше в місті, про яке ніколи не чув, за багато миль від столиці, у країні, яка сама всиновлена, століттями переходячи від одного господаря до іншого. Вона розповіла мені, що її чоловік мав українське коріння, однак я знав, що було її: щось у хлопчиковому обличчі, у його очах, потреба, благання, і вона відчула, як її сповнило співчуття. Вона побачила життя, позбавлене чекання, і їй належало взяти та зберігти, зробити значущим. Але тут ще була, хіба ні, немовби яка хвилькість, азартна гра з плоті та крові, давай це просто зробимо, хутке увільнення від усього, що могло б піти не так. І чи цей чужинець

у домі принесе з собою довгострокове щастя, що може врятувати їхній шлюб?

Вона сказала, що Стак рахував голубів на даху будівлі на тому боці вулиці й ніколи не барився доповісти про кількість. Сімнадцять, двадцять три, невтішні дванадцять.

Потім, стоїть на тротуарі, не безпритульний жебрак з оспалим обличчям і табличкою з олівцевим написом, а жінка в медитації, випростане тіло в довгій спідниці й незграбній блузці, руки зігнуті над головою, пальці майже торкаються. Очі заплющені, вона нерухома, так природно, а поруч маленький хлопчик. Я бачив цю жінку раніше чи різних жінок, тут і там, руки на боках чи схрещені на грудях, очі завжди заплющені, а тепер хлопчик, уперше, напрасовані штанці, біла сорочка, синя краватка, видається трохи наляканим, і аж дотепер я ніколи не питався, а нащо або чому нема жодної таблички, листівок чи брошур, лише жінка, незворушність, непорушна точка в невпинній юрбі. Я спостерігав за нею, знаючи, що не міг би вигадати ані деталі того життя, яке пульсувало за цими очима.

Транспорт посунув, і Стак знову розмовляв з водієм, прикипівши чолом до оргскла.

— Інколи я кажу йому замовкнути та їсти шпинат. Він не одразу розуміє,— сказала вона,— що це жарт.

Час від часу він був тут на подовжених вихідних, і десять днів, коли закінчувався навчальний рік. Оце й усе. Вона не розповідала мені, чому вони з чоловіком розійшлися, і мала бути причина, чому я ніколи не питав. Можливо, пошана до її мовчазності, чи істотнішим було те, що ми — двоє індивідів, робимо досліди однодумства, вирішивши триматися подалі від минулого, нехтувати будь-якою спонукою викласти наші історії. Ми не одружувалися, не жили разом, але тісно сплелися, кожен частина кожного. Отак я про це думав. Інтуїтивний зв'язок, обопільний, одна цифра так співвіднесена з іншою, що, як помножити, удень і вночі, то їхній добуток буде один.

— Він не розуміє жартів, і цікаво, що його батько зазвичай те саме про мене казав.

Емма працювала вихователем у цілорічній школі для дітей з особливими освітніми потребами та проблемами розвитку. Емма Бреслов. Мені подобалося говорити це ім'я. Мені подобалося казати собі, що я б угадав чи вигадав її ім'я, якби вона не сказала мені його на

весіллi наших спільних друзів на кінній фермі в Коннектикуті, де ми вперше зустрілися. Чи стане це ностальгійною темою, до якої повертаєшся в майбутні роки? Сільські шляхи, пасовища у пирії, наречена і наречений у чоботях для верхової їзди. Ідея майбутніх років — то надто широкий і відкритий предмет для наших дослідів.

Вежі тут усе вищали, і водій просто їхав, давши Стаку репетирувати його пушту. Дві молодичі переходили на світло, голови поголені, і чоловік і жінка на екрані віддалено говорили про нову хвилю танення Арктики, і ми чекали на якийсь відеоряд, аматорський чи з гвинтокрила телемережі, але вони змінили тему, і я натиснув ВИМК, а вони все ще були там, а потім натиснула Емма і знову я, спокійнісінько, і ми скорилися смертельно заспокійливій спрямованості картинки та звука.

Потім вона сказала: «Він повсякчас говорить про погоду. Не лише про сьогоднішню, а про загальне явище, звужене до певних місць. Чому у Фініксі завжди спекотніше, ніж у Тусоні, хоча Тусон південніше? Він не говорить мені відповіді. Це не те, що я знатиму,— це те, що знатиме він, а в нього і в намірах нема поділитися знанням. Йому подобається декламувати температури. Ті числа йому щось говорять. Тусон сто три градуси за Фаренгейтом. Він завжди уточнює Фаренгейт чи Цельсій. Він смакує обидва слова. Фінікс сто сім градусів за Фаренгейтом. Багдад. Що там сьогодні в Багдаді?».

— Він цікавиться кліматом.

— Він цікавиться числами. Великими, середніми, низькими. Топоніми й числа. Шанхай, скаже він. Нуль цілих нуль сотих дюйма опадів. Мумбаї, скаже він. Він любить казати «Мумбаї». Мумбаї. Вчора дев'яносто два градуси за Фаренгейтом. Потім він видає за Цельсієм. Потім він звіряється з одним зі своїх пристроїв. Потім він видає на сьогодні. Потім на завтра. Ер-Ріяд, скаже він. Він розчарований, коли Ер-Ріяд програє іншому місту. Емоційний облом.

— Ти перебільшуєш.

— Багдад, каже він. Сто тринадцять градусів за Фаренгейтом. Ер-Ріяд. Сто дев'ять градусів за Фаренгейтом. Він змушує мене зникати. Його розмір, його присутність у кімнаті, він стискає нашу квартиру, не може на місці лишитися, кімнати й розмови, декламує напам'ять, і його вимоги, його ультиматуми, і той голос, що їх вимовляв, по-своєму відлунюючи. Я трохи перебільшую.

Машина продиралася крізь стиснуті центральні вулиці, і якщо Стак і чув, що казала його мати, то не дав ознаки. Він тепер говорив англійською, намагаючись скерувати переміщення водія в настільній грі «Односторонній рух і глухий кут».

— Я не знаю, хто він, не знаю, хто його друзі, не знаю, хто були його батьки.

— У нього не було батьків. У нього були біологічні мати та батько.

— Ненавиджу вислів *біологічна мати*. Це наче наукова фантастика. Він читає наукову фантастику, убивчу кількість. Це те, що я знаю.

— А їде він коли?

— Завтра.

— А що ти відчуватимеш, коли він піде?

— Буду за ним сумувати. Тієї ж миті, як він вийде за двері.

Я дав цьому зауваженню нагоду осісти в повітрі.

— Тоді чому не побудеш з ним подовше?

— Не витримую,— сказала вона.— Він теж.

Таксі зупинилося на майже порожній вулиці, якраз нижче фінансової «ями» товарної біржи, і Стак, вилазячи, нахилився уперед і за спиною іронічно помахав «прощайте». Ми дивилися, як він зайшов до будівлі колишньої фабрики, де проведе наступні дві години в задушливій від пилу і смороду кімнаті, вивчаючи принципи джиуджитсу, методу хитрого самозахисту, який передував теперішній практиці дзюдо.

Водій розсунув середню панель, й Емма йому заплатила. Ми трохи безцільно погуляли вулицями, що почувалися залишеними, де був відкритий пожежний гідрант із млявим потоком іржавої води.

Невдовзі вона сказала:

— Історію з «Талібаном» він вигадав.

Ще одна ідея, яку мені треба збагнути.

— Ти це знаєш?

— Він імпровізує час від часу, щось роздмухує, збільшує, доводить історію до межі, щоб випробувати або не випробувати твої стандартні переконання. «Талібан» — то вигадки.

— Ти одразу відчула.

— Ба більше. Я це знала,— сказала вона.

— А мене підманув.

— Не певна щодо його мотиву. Не думаю, що він є. Це немовби повторюваний експеримент. Він випробовує себе, мене, тебе і кожного. Чи це чистий інстинкт. Про щось подумай, потім скажи. Те, що він уявляє, справджується. Насправді, і не дивно. Хіба що іноді я хочу бахнути його сковорідкою.

— А оце джиу-джитсу?

— Це справжнє, це серйозно, раз дозволив мені подивитися. Його тіло воліє дотримуватися суворого формату, якщо він поважає традицію. Традиція — це самурайські бої. Феодали-вояки.

— Чотирнадцять років.

— Чотирнадцять.

— Тринадцять чи п'ятнадцять, не зважай. У чотирнадцять відбувається остаточний прорив.

— У тебе був прорив?

— Усе ще на нього чекаю.

Між нами западали довгі мовчанки, коли ми заглиблювалися, крок за кроком, і слабкий дощ не підказував нам ані слівця та не скеровував до укриття. Ми йшли на північ до антитерористичних барикад на Брод-стрит, де керівник екскурсійної групи розповідав своєму запарасолоному гурту про рубці на стіні, спричинені бомбою анархіста сто років тому. Ми йшли порожніми вулицями й почали почувати нашу спільну ходу, як серцебиття, і згодом як гру, мовчазний виклик, темп прискорювався. Сонце знову з'явилося за секунди до того, як припинився дощ, і ми проминули занехаяну шашличну на колесах і побачили, як наприкінці вулиці проплив скейтбордист, щойно там, і вже нема, і ми наблизилися до жінки в арабському головному уборі, біла жінка, біла блузка, плямисто-синя спідниця, говорить сама до себе і снує босоніж, п'ять кроків на схід, п'ять кроків на захід тротуаром, помережаним риштуванням. Потім повз Музей грошей^[23] і Музей поліції, стару кам'яницю на Пайн-стрит, і наш темп знову збільшився, тут не було ані машин, ані людей, лише металеві стійки, миршаві покажчики безпеки, встановлені вздовж вулиці, і я знав, що вона мене пережене, так само рівномірно, вона навіть листівку до поштової скриньки несла, керуючись силою волі. Звук довкола нас, який ми не могли визначити, змусив зупинитися і прислухатися, звучання, висота тону, безперервне низьке тупе гудіння, нечутне, поки не почувеш, і потім воно скрізь, на кожному кроці, іде від порожніх будівель по

обидва боки вулиці, і ми стояли за замкненими обертовими дверима «Дойче Банка», вслухаючись у системи за ними, мережі взаємодійних компонентів. Я схопив її за руку і рушив до дверної пройми у фронтоні крамниці з віконницями, ми зчепилися і притислися й уже заледве відверто не злягалися.

Потім ми перезирнулися, усе ще ані пари з уст, один з тих поглядів, що каже: «А хто ти все ж, на біса, такий?» Це був її погляд. Жінки володіють цим поглядом. Що я тут роблю і з ким це я, якийсь дурень, що вигулькнув нізвідки. Ми все ще були на ранньому етапі, і навіть якщо романтика це переживе, воно все ще скидатиметься на ранній етап. Нам нічого не треба далі відкривати, і це не холодний договірний розрахунок, як може видатися. Це тільки те, ким ми є, і як ми говоримо і почуваємося. Ми пішли далі, тепер уже недбало, побачивши гологрудого старого в засуканих піжамних штанях, якій засмагав у вологому шезлонзі на майданчику пожежних сходів багатоквартирки. Таке було все. Ми розуміли, що зерно нашого спільного усвідомлення, друк, схема, лишаться проштамповані, як і за перших днів і ночей.

Ми повільно виблукали до вулиці, звідки почали, і я усвідомив, що ми блукаємо до своєрідного настрою, Емминого, пригніченого душевного стану, що оформлювався через неминучу присутність її сина. Ми дійшли до будівлі колишньої фабрики, і коли він з'явився, то ніс своє спорядження скрученим клунком, який і забере з собою до Денвера. Ми пішли на північний захід, і я зрозумів, що уявляю, як чоловік за кермом викликаного таксі мав би українське прізвище й акцент і радо поговорив би цією мовою зі Стаком, даючи хлопцеві ще одну нагоду перетворити вбоге життя чужинця на щедрі вигадку.

Я усе перевіряв плиту, навіть вимкнувши конфорки. Уночі, переконавшись, що двері зачинені, я повертався до того, що робив, та врешті-решт скрадався до дверей оглянути замок, повертав дверну ручку, щоб перевірити, утвердитися, випробувати правдивість того, перш ніж іти спати. Коли це почалося? Я йду вулицею, перевіряючи, чи є гаманець і ключі. Гаманець у лівій задній кишені, ключі у правій передній. Я відчуваю і поплескую гаманець зовні, а іноді встромляю палець до кишені, щоб його торкнутися. З ключами я такого не роблю. Мені досить сконтактуватися з ними зовні, підчепивши кільце на ключах здвоєною тканиною кишені штанів і носовичка. Не вважаю за потрібне загортати ключі в носовичок. Ключі під ним. Кажу собі, що таке розташування менш негігієнічне, ніж план дій із загортання ключів у носовичок, якщо й коли висякуватися.

Я відвідував Росса в його кімнаті з однобарвними картинами, коли він сидів і думав, а я сидів і чекав. Він попрохав мене прийти, кажучи, що є ідея, яку він хотів запропонувати. Мені спало на думку, що це його одиночна камера, формальне місце кожного виплеканого спогаду. Він заплющив очі, похилив голову і потім, начебто у встановленому порядку, спостерігав за тим, як його рука затремтіла.

Коли це припинилося, він повернувся до мене.

— Учора, коли я вмився, то поглянув у дзеркало, серйозно так і розважливо поглянув. І виявив, що я якийсь дезорієнтований,— сказав він,— бо у дзеркалі ліве — то праве, а праве — то ліве. Але було щось не так. Там, де мало бути моє справжнє праве вухо, було моє справжнє праве вухо.

— Це так здається.

— Це так було.

— Має бути галузь знань, що називається фізика ілюзій.

— Є така, але її якось інакше називають.

— То було вчора. Що трапилося сьогодні? — спитав я.

На це він не відповів.

Потім сказав: «У нас певний час був кіт. Не думаю, що ти це знав. Кіт, бувало, приходив сюди, згортався на килимі, і то була своєрідна нерухомість, особлива благодать, казала Артис, яку кіт вносив до кімнати. Кіт став невіддільним від картин, кіт належав мистецтву. Коли кіт був тут, ми говорили нишком і намагалися не робити різких чи непотрібних рухів. Це б зрадило kota. Думаю, це в нас було серйозно. Це б зрадило kota, казала Артис, і вона посміхалася так, як зазвичай персонаж у старому англійському кіно. Це б зрадило kota».

Його бороду розтрусило по всьому обличчю, вільніше і біліше, аніж архітектурні зразки минулого. Більшість свого часу він бавив у цій кімнаті, старіючи. Він розповів, що перебуває в процесі передання частини свого мистецтва в дарунок установам, а дещо дрібніше віддає друзям. Оце тому він попросив мене сюди прийти. Він знав, що я захоплювався творами мистецтва на цих стінах, картини, по-різному пом'якшені кольори, олія, полотно, усі п'ять. А ще ця скромно вмебльована кімната, яка сама несе стільки вираженого наміру, що людина може відчутти свою присутність тут як порушення. Я не такий чутливий.

Ми обговорювали картини. Він вивчив цю мову, а я ні, але наш спосіб бачення не надто й різнився, як виявилось. Світло, баланс, колір, суворість. Він хотів дати мені малюнок. Вибери один, а можеш і більше, сказав він, та поза тим, є тема — де б ти зрештою хотів жити.

Я дав останньому зауваженню загаятися. Мене здивувала його переконаність, що я міг би захотіти тут жити в якомусь невизначеному майбутньому. Він говорив про можливість практично, питання родинної справи, однак він не думав про доларову вартість цього місця. Я почув завбачливу нотку, натяк невинної цікавості в його голосі. Можливо, він питав мене, хто я.

Він схилився наперед, а я відкинувся.

Я сказав йому, що не знаю, як тут жити. Будинок був з піщаника, а передні двері — з різьбленого дуба, усередині облямований дерев'яними панелями та порядно вмебльований. Я не виголошував своє зауваження чисто заради ефекту. Я був би туристом, прив'язаний тимчасовою домовленістю. Саме Артис привезла Росса сюди з його дворівневого пентгаусу з пишним оформленням, залитих сонцем садів і приголомшливими видами на атомні заходи сонця. Оце було те, що пасувало його глобальному его за тих ранніх років. У тебе два величні

балкони, сказала вона йому, один більший, ніж у Папи Римського. Тут дещо з його творів мистецтва, усі його книжки, усе, що він подужав вивчити, полюбити та придбати.

Я знав, як жити там, де жив, у старій будівлі на верхньому західному боці Мангеттена з сумним подвір'ячком у споконвічній затіні, із колись величавими передпокоями, невеликою пральнею, що потребувала страхування від повені — у помешканні з традиційними знадобами, високими стелями, тихими сусідами, вітаннями зі знайомими обличчями в ліфті, де можна постояти з Еммою на гарячому просмоленому даху, на західному виступі, споглядаючи, як до нас через річку вихльостує шторм.

Оце я йому розповів. Але хіба все не заплутаніше? На ці зауваження був каральний поріз, дешеве відторгнення, вийняте з минулого. Усі ці рівні, ці спіральні в'язки залучення, такі невід'ємні для умови, яку ми поділяли. Я сказав йому, що зворушений і запропонував разом ще про це подумати. Але я не був зворушений і не розраховував подумати ще. Я сказав йому, що кімната вражає, чи з котом, чи без нього. Але не сказав, що у моєму помешканні було кілька фотографій Мадлен. Школярка, молодиця, мати з сином-юнаком. І як я міг коли-небудь показати ці світлини у ворожих обставинах батькового міського будиночку.

Емма якийсь час навчалася танців, кілька років раніше, і було в ній щось обтічне, обличчя і тіло, хода, кроки, навіть викінчені речення. Були випадки, коли я уявляв, як вона приневолює звичайнісінькі миттєвості до детального плану. Такі були порожні міркування людини, чії безсюжетні дні та ночі почали визначати те, як світ складається довкола неї.

Однак вона стримувала мене від цілковитого невдоволення. Вона була моя кохана. Сама ідея мене втішала, саме слово, *кохана*, прекрасна музична нота, літера *x* ширяє у небі. До яких дурнуватих мріянь я докотився, досліджуючи це слово, бачачи його оформленим у жінку, почувуючись наче підліток, який передчуває той день, коли зможе собі сказати, що має кохану.

Ми пішли до неї додому, скромне помешкання в довоєнному будинку, на східному боці, і вона показала мені кімнату Стака, яку я лише мигцем бачив у попередні рази. У кутку стояла пара лижних

палиць, ліжко з армійською ковдрою, чимала настінна мапа Радянського Союзу. Мапа мене повабила, і я вишукав обшир відомих мені топонімів і безліч таких, із якими ніколи не стикався. То була хлопчикова стіна пам'яті, сказала Емма, велика дуга історичного конфлікту, що простягався від Румунії до Аляски. За кожних відвідин наставав час, коли він просто стояв і дивився, зіставляючи сильні особисті спомини про власну полишеність із колективною пам'яттю старих злочинів, задуманих Сталіним голодоморів, які вбили мільйони українців.

Він розмовляє з батьком про нещодавні події, сказала вона. Зі мною мало говорить. Путін, Путін, Путін. Ось що він говорить.

Я став біля мапи та почав уголос декламувати топоніми. Я не знав, чому я це роблю. Архангельськ, Семипалатинськ і Свердловськ. Це була поезія, історія чи немовби дитяче сновигання невідомою поверхнею? Я уявляв, як Емма приєднається до мене в цьому декламуванні, обидва підкреслюватимемо кожен склад, її тіло притиснеться до мого, Киренськ і Свободний, а потім я уявляв нас у спальні, де ми скидаємо взуття і лягаємо на ліжко, віч-на-віч декламуючи міста, річки, республіки, обидва знімаємо щось одне з одягу за кожне назване місце, мій піджак за Горький, її джинси за Камчатку, повільно рухаючись до Харкова, Саратова, Омська, Томська, і тут я починаю почуватися по-дурному, але ще на мить забарився, декламуючи про себе потоки безглуздя, назви у вигляді стогонів, де обшир суші формує таємницю, у яку оповита наша ніч любові.

Але ми були в кімнаті Стака, а не у спальні, і я припинив декламувати й уявляти, але не був готовий полишити мапу. Тут так багато можна побачити, відчути та не знати, так багато невідомого, а ще тут також був Челябінськ, саме тут, де впав метеорит, і сама «Конвергенція», зарита десь на мапі старого СРСР, затиснута Китаєм, Іраном, Афганістаном тощо. Чи можливо, що я там був, посеред таких глибоких і випалених оповідей, і ось вони всі, десятиліття зрушень, сплюснених у топоніми.

Це не моя мапа, а Стакова, і я зрозумів, що його мати більше не стоїть поруч, а вийшла з кімнати й повернулася в локальні час і місце.

Місто скидається на сплюснене, усе майже до рівня вулиць, будівельні риштування, ремонти, сирени. Я дивлюся на обличчя

людей, роблю негайне дослідження, безсловесне, особистості всередині обличчя, потім пригадую вдивитися у суцільну геометрію високих споруд, ліній, кутів, поверхонь. Я став вивчати світлофори на переходах. Люблю чкурнути через вулицю, коли там червоні секунди зменшуються до 3 чи 4. Завжди є додаткова секунда і ще дрібка між часом, коли світло стає червоним для пішоходів і часом, коли інший світлофор стає зеленим для транспорту. Це мій запас безпеки, і я вітаю таку нагоду, рішучою, а інколи цивілізованою й повільною, ходою перетинаючи широке авеню. Це змушує мене відчувати себе вірним системі, знаючи, що невиправданий ризик — то невід'ємна частина коду міської патології.

Емма запросила мене до школи, де навчала, коли там був батьківський день. Особливі потреби дітей різнилися від мовних розладів до емоційних проблем. Вони зіткнулися з перешкодами в щоденному навчанні, у тому, як виробити базові типи свідомої діяльності: як розуміти, як ставити слова в належній послідовності, як набути досвіду, стати пильним, освіченим, кмітливим.

Я зіперся на стіну в кімнаті, заповненій хлопчиками й дівчатками, які сиділи за довгим столом з розмальовками, іграми й іграшками. Батьки юрмилися довкола, усміхаючись і теревенячи, і причини для усмішок були. Діти були жваві та захоплені, писали історії й малювали тварин, ті, хто був спроможний на це, а я дивився і слухав, намагаючись збагнути відчуття їхніх життів, які перебували у становленні в цій легковажній бучі маленьких перемішаних голосів і великих навислих тіл.

Емма підійшла і стала поруч, жестами вказуючи на дівчину, що присіла напочіпки над пазлом, вона боялася зробити окремий крок, звідси туди, мить у мить, і її треба підтримувати кожним словом, а часто ще й підбадьорливим поштовхом. Деякі дні кращі за інші, сказала Емма, і саме це речення лишиться зі мною. Усі ці розлади мали відповідні аббревіатури, але вона сказала, що їх не використовує. На тому кінці столу є хлопчик, який має певні проблеми з моторикою, тому він не міг говорити слова, зрозумілі іншим. Усе неприродне. Фонемі, склади, м'язовий тонус, рухи язика, губи, щелепа, піднебіння. Аббревіатура ДАМ, сказала вона, але термін не розтлумачила. Він видавався їй симптомом самого стану.

Незабаром вона знову повернулася до дітей, і її авторитет тут став зрозумілий, її впевненість у собі, навіть у її найлагіднішому норіві, розмовляючи, шепочучи, рухаючи предмет на ігровій дошці чи просто спостерігаючи за дитиною або розмовляючи з батьками. Всюди в кімнаті була весела й активна картина, але я почував, що примерз до стіни. Я намагався уявити дитину, оцю чи оту, ту, що не могла розпізнати образи та форми, чи ту, що не могла затримати увагу чи слідкувати за найголовнішим плином розмови. Поглянь на хлопчика з книжкою з картинками абетки та спробуй побачити його наприкінці дня в шкільному автобусі, коли він розмовляє з іншими дітьми чи дивиться у вікно, і що ж він бачить, і як це різниться від того, що бачить водій чи інші діти, і як його на розі цієї вулиці чи тої авеню зустрічають мати, батько, старший брат, сестра, сімейна нянька чи хатня робітниця. Ніщо з цього не вело до самого життя.

А чи мало б? І як могло?

Були й інші діти в інших кімнатах, і декількох я бачив раніше, блукаючи коридорами, де батьки чи вчитель скеровували їх назад до тої чи тої кімнати. Дорослі. Чи деякі з цих дітей будуть здатні наважитися на доросле життя, подорослішати у світогляді та ставленні, здатні купити капелюх, перейти вулицю. Я подивився на дівчину, яка не могла зробити кроку, не відчуваючи заздалегідь якоїсь небезпеки. Вона не метафора. Каштанове волосся, тепер осончене, природний рум'янець на обличчі, зосереджений погляд, крихітні ручки, шість років, я думав, що Енні чи, може, Кеті, і вирішив піти, перш ніж вона закінчить бавитися у гру перед нею, батьківський день завершився, дітям безборонно перейти до наступної діяльності.

Побавитися у гру, скласти список, намалювати собаку, розповісти казку, зробити крок.

Деякі дні кращі за інші.

Нарешті настав час, і я зателефонував Сільверстоуну і відхилив пропозицію роботи. Він сказав, що розуміє. Я хотів сказати: «Ні, не розумієш, не все розумієш, не те, що мене цікавить».

Я повсякчас ішов за багатонадійними прикладами й іншого вибору не мав, як їх триматися, час від часу загадуючись, чи я не застарів. На вулиці, в автобусі, у межах екрана, де напосідав шторм, я міг бачити, як автоматично рухаюся до середнього віку, мимовільна людина, скерована діями своєї нервової системи.

Я щось сказав Еммі про роботу. Не те, що я хотів, не задовольнило мої потреби. Вона відповіла ще менше. І це не дивно. Вона сприймала все як належне, не пасивно чи недбало, а у дусі проміжного простору. Між ним і нею, звідси туди. Це не стосувалося Стака. Її син — це те, про що ми розмовляли в один з наших інтервалів на даху, хмарний день, наше звичайне місце на західному виступі, і ми спостерігали, як річкою буксировали баржу, дюйм за дюймом, переривчасто, із кількома високими будовами, що розбивали наш виднокруг на фрагменти.

— Ось що він зараз робить. Онлайн-ставки. Він ставить на авіакатастрофи, на справжні катастрофи, вивішено різні коефіцієнти залежно від авіакомпанії, країни, часові рамки, інші чинники. Він ставить на ракетні удари дронів. Де, коли, скільки мертвих.

— Це він тобі розповів?

— Терористичні атаки. Відвідайте сайт, розгляньте обставини, зробіть ставку. Яка країна, яка група, кількість померлих. Завжди часові рамки. Має статися за певну кількість днів, тижнів, місяців, інші змінні величини.

— Це він тобі розповів?

— Його батько розповів. Батько наказав йому припинити. Убивства громадських діячів від керівників держав до ватажків повстань та інших категорій. Коефіцієнти залежать від рангу особи та країни. Інші наявні ставки, досить багато таких. Сайт, мабуть, процвітає.

— Не знаю, як він там процвітає. Такі штуки не часто трапляються.

— Вони трапляються. Люди, які роблять ставки, розраховують, що вони трапляться, чекають, що трапляться.

— Ставка може зробити подію вірогіднішою. Я це розумію. Звичайні люди, які сидять удома.

— Сила, що змінює історію.

— Це моя репліка,— сказав я.

Ми починали цим насолоджуватися? Я позирнув в інший кінець даху, щоб поглянути на жінку в сандалях, шортах і топі на бретельках, яка тягнула ковдру до місцини, якої, як їй здавалося за її розрахунками, має торкнутися сонце. Я вдивлявся у важку хмарність, а потім знову у жінку.

— Часто говориш з його батьком?

— Ми говоримо, коли необхідно. Хлопець робить це необхідним час від часу. Є й інші звички, штуки, які він робить.

— Говорить до таксистів.

— Не варто й у Денвер телефонувати.

— Що ще?

— Воднораз змінює голос на кілька днів. Він удає немовби глухий голос. Я не можу це відтворити. Заглиблений голос, цифровий шум, звукові модулі, зведені докупи. Потім цей пушту. Він говорить на пушту до людей на вулиці, які скидаються на тих, що могли б бути носіями мови. Вони майже ніколи не з таких. Чи до продавця в супермаркеті, чи до бортпровідника на рейсі. Бортпровідник думає, що це перший етап захоплення літака. Була раз свідком такого, його батько — двічі.

Я з'ясував, що мене непокоїть факт того, що вона розмовляє з його батьком. Звичайно, вони говорять, вони мають для цього безліч причин. Я уявив кремезного чоловіка з темнуватим обличчям, він стоїть у кімнаті з фотками на стіні, батько і син у мисливському спорядженні. Він і хлопець дивляться теленовини на маловідомому кабельному каналі, програму зі Східної Європи. Потрібно було ім'я для Стакового батька, Еммового колишнього, у Денвері, тому, що на мило заввишки^[24].

— Він кинув робити ставки на автобомби?

— Його батько не зовсім переконаний. Він робить потайні набіги на Стакові пристрої.

Жінка на ковдрі була нерухома, лежала навznak якнайкраще, ноги й руки розіпнула, долоні догори, долілиць, очі заплющені. Можливо, у неї були новини про те, що сонце зобов'язане з'явитися, можливо, вона його й не хотіла, можливо, вона таке щодня робить у той самий час, поступливість, дисципліна, релігія.

— Він повернеться за кілька тижнів. Він повинен з'явитись у своїй академії джиу-джитсу. У своєму додзю^[25],— сказала вона.— Особлива подія.

Чи, може, вона просто хотіла вийти з квартири, невідома мені мешканка будинку, середнього віку, тікає від кубічного життя на декілька годин, як і ми, як і сотні, яких ми бачили, коли гуляли парком до помешкання Емми, бігуни, ледарі, гравці в софтбол, батьки, які штовхають візок, відчутний рельєф буття в необмеженому просторі на певний час, розсіяний натовп, безпечний у тому самому нашому розсіянні, люди, які вільні дивитися одне на одного, помічати, захоплюватися, заздрити, дивуватися.

Подумай про це, майже сказав я. Так багато місць деінде, натовпи збираються, тисячі кричать, скандують, відступають під навалою копів з кийками та поліційними щитами. Мій розум допрацьовується до дрібниць, безпорадно, люди мертві й помирають, руки зв'язані позаду, голови розчехнуті.

Ми вже йдемо швидше, бо вона хотіла дістатися додому вчасно, щоб подивитися теніс на Вімблдоні, свого улюбленого гравця, латвійку, яка еротично стогнала під час кожного лютого відбивання.

Якби я ніколи не знав Емму, що б я побачив, ідучи вулицями без певної мети, до пошти чи банку. Я б побачив те, що там є, хіба ні, чи те, що був у змозі визбирати з того, що там є. Але тепер усе по-іншому. Я бачу вулиці й людей з Еммою на вулицях і серед людей. Вона не примара, а лише почування, відчування. Я не бачу те, що, думаю, бачила б вона. Це моє сприйняття, але вона в ньому є чи скрізь там поширена. Я відчуваю її, я її почуваю, знаю, що вона займає щось усередині мене, що дає цим миттєвостям відбутися коли-не-коли, вулицям і людям.

Двадцятка виринула з отвору банкомату, і я стояв у кабінці, перераховуючи гроші, перегортаючи деякі рахунки догори дригом, а інші навпаки, щоб упорядкувати стос. Я дотримувався слухної думки, що цю процедуру має виконувати банк. Банк має доставляти гроші, мої гроші, у належному форматі, десять банкнот, кожна в двадцять доларів, усі банкноти анфас, лицьовим боком догори, непоплямовані гроші, гігієнічні гроші. Я знову порахував, схиливши голову, згорбившись, відгороджений від людей у кабінках обабіч мене, відокремлений, але свідомий їх, відчуваючи їхню присутність ліворуч і праворуч, тримаючи свої гроші біля грудей. Це, видавалося, не я. Видавалося, що це хтось інший, самітник, який заблукав до напівгромадського краєвиду, стоїть тут і рахує.

Я торкнувся екрана заради квитанції, і потім заради руху коштів і звіту по рахунку, і загорнув банкноти в блаженські токсичні папірці й залишив кабінку, закут, стиснувши у руці квитанції та гроші. На людей у черзі я не дивлюся. Ніхто ніколи ні на кого не дивиться біля банкоматів. І я намагаюся не думати про камери спостереження, однак ось я на пристрої самонагляду свого розуму, тіло напружено рачкує, коли я забрав гроші з отвору, порахував їх, упорядкував і потім перерахував.

А чи насправді це таке самозаглиблене, таке ненормально застережливе? Обробка рахунків, підвищена усвідомленість, хіба не це люди роблять, перевіряють гаманця, перевіряють ключі, це ж просто ще один рівень загальника.

Сиджу вдома з реєстром транзакцій, папірцями видачі готівки з депозиту, записами реквізитів рахунку, своїм застарілим смартфоном, своєю випискою по кредитці, новим балансом, останньою сплатою, додатковими витратами — усе порозкидано переді мною на старому горіховому столі Мадлен, і намагаюся визначити джерело тих, як видно, декількох маленьких наполегливих помилок, відхилень від логіки числового поняття, чистої навали надійних чисел, які складають свою цінність, навіть якщо тиждень у тиждень підсумки усе меншають.

Я описував подробиці кількох робочих співбесід Еммі, яка насолоджувалася моїми звітами про саму процедуру — голосові наслідування, інколи дослівні, зауважень інтерв'юера. Вона розуміла,

що я не висміюю цих чоловіків і жінок. Це був документальний підхід до особливого різновиду діалогу, і ми разом знали, що сам виконавець, усе ще безробітний, то предмет цієї п'єси.

Тепер сяяло сонце, і я думав про жінку, яка розпласталася на моєму даху. По всіх усюдах жінки, Емма у режисерському кріслі на відстані рукостискання від мене, а латвійка та її супротивниця на телеекрані пітніють, стогнуть, гатять тенісний м'ячик такими візерунками, що могли би бути за предмет поглибленого вивчення науковцями з проблем поведінки.

Уже годину чи десь так ми не ведемо серйозних розмов. Я дослухався Емми в такі часи. У неї були всиновлений хлопець, невдалий шлюб, робота з неповносправними дітьми, а в мене що — доступ до прохолодного даху з переривчастим видом на річку.

Вона сказала: «Думаю, ти нетерпляче чекаєш співбесід. Голишся, начищаєш черевики».

— Одна пристойна пара черевиків і лишилась. Це не зневага до чинів, а різновид повсякденної недбалості.

— Ти, вочевидь, небайдужий до тих пристойних черевиків?

— Черевики як люди. Вони пристосовуються до ситуації.

Ми дивилися теніс і пили пиво з фужерів, які вона зберігала на боці в морозилці свого приземкуватого холодильника. Обмерзлі фужери, темний лагер, очко, гра, матч, одна жінка ляскає ракеткою в повітрі, друга виходить із кадру, перша падає назад на трав'яний корт у радісній нестямі, широко розставив руки, як жінка на даху, хоч би хто вона не була.

— Дай визначення тенісній ракетці. Щось таке я міг би собі сказати замолоду.

— Тоді й мав би те зробити,— сказала вона.

— Або спробувати.

— Тенісна ракетка.

— Замолоду.

Я розповів їй, що зазвичай стояв у темній кімнаті, заплющивши очі, поринувши розумом у ситуацію. Я розповів їй, що все ще так роблю, хоча й рідко, і ніколи не знаю, що збираюся те робити. Просто стою в темряві. Світильник стоїть на комоді поряд із ліжком. Осьде я заплющив очі. Немовби Стак.

Вона сказала: «Чисто формально це звучить як своєрідна медитація».

— Не знаю.

— Можливо, ти намагаєшся очистити розум.

— Сама ти такого не робила.

— Хто, я, ні.

— Я замикаю очі від темряви.

— І загадуєшся, хто ти є.

— Хіба з пустого в порожнє, якщо таке можливо.

— А яка різниця між тим, що заплющуєш очі в освітленій кімнаті й заплющуєш у темній?

— Уся різниця у світі.

— Велика різниця.

— Дуже намагаюся не пожартувати.

Вона сказала це рівним тоном із серйозним обличчям.

Пізнай цю мить, відчуй, як ковзає рука, збери всі забутні фрагменти, свіжі рушники на стійках, гарненький новий брусок мила, чисті простирадла на ліжку, її ліжку, наші сині простирадла. Оце й усе, що мені треба, щоб перебути свої дні, і я намагався думати про ці дні й ночі як про занишкнутий наказ про скасування, нас обох, поширеного переконання, що майбутнє у кожного з нас буде гірше за минуле.

Один з людей мого батька зателефонував мені з подробицями. Час, місце, що одягнути. Це був обід — але навіщо. Не треба мені обіду в середмісті, у храмі кулінарного мистецтва, де піджаки обов'язкові, їжа і квіткові композиції, як кажуть, вишукані, а співробітники компетентніші за носіїв труни на державному похованні. Були вихідні, а мої парадні сорочки — у пральні, готувалися до наступної хвили співбесід. Я мав натягнути раз чи двічі вдягану сорочку, поплювавши спершу на палець, щоб почистити комір з внутрішнього боку.

Завжди я перший приходжу, завжди я тут перший. Я вирішив почекати за столом, і коли заявився Росс, то вразив своїм виглядом. Сірий костюм-трійка і яскрава краватка контрастували з його дикунською бородою і непевною ходою, і я не знав, чи нагадував він вражаючу руїну чи відомого театрального актора, який нині проживає роль, що визначає його довгу кар'єру.

Він спроквола ковзнув на нашу оксамитову банкетку.

— Ти не захотів роботу. Відхилив.

— Вона не та. Я саме домовляюсь із відомою людиною в інвестиційній стратегічній групі. Це певна можливість.

— Люди без роботи. Тобі ж запропонувала роботу потужна компанія.

— Низка компаній. Але ж я нікого не зневажив. Я обмірковував кожен аспект.

— Усім байдуже, що ти мій син. Сини й доньки по всіх усядах, на солідних посадах, плідно працюють.

— Гарзд.

— Ти з того багато робиш. Батько й син. Ти б став самостійною людиною за надцять днів.

— Гарзд.

— Люди без роботи,— знову розважливо сказав він.

Ми розмовляли й замовляли, а я все вдивлявся в його обличчя, думаючи про певне слово. Я думав про слова, що заводять мене до щільніших реальностей, роз'яснюючи ситуацію чи обставини, принаймні теоретично. Ось Росс, утомлені очі та згорблені плечі, правиця трохи тремтить, і те слово було *невживаність*. Слово мало стильову якість, що пасувала докільню. Та що це значило? Стан бездіяльності, подумав я, можливо, втрачену енергію. Я дивився на Росса Локгарта, гарненько вбраного, але без неподатливості й уміння, що сформували людину.

— Восстаннє я був тут десь п'ять років тому, коли вмовив Артис зайти разом. Її здоров'я ще не наближалось до різкого занепаду. Я не надто те й пригадую. Але була одна точка, один проміжок. Дуже виразний. Одна конкретна мить. Вона поглянула на жінку, яку повз нас проводжали до сусіднього столика. Вона почекала, поки жінка всадовилася і ще на неї задивилася. Вона сказала: «Якби їй ще макіяжу, то вона спалахне».

Я посміявся і відзначив, як спогад лишається живим у його очах. Він бачив Артис через стіл, через роки, немовби коливання заледве видимого сигналу. Принесли вино, і він спромігся роздивитися етикетку, а потім виконати церемоніальне крутіння і смакування, але він не понюхав корок і не виказав, що схвалює вино. Він усе ще

згадував. Офіціант трохи забарився, зважуючи, чи дозволять налити. Я спостерігав за тим, безневинно, як міг би підліток.

Я сказав:

— Вони називаються «Вибрані Активи Інк.».

— Хто це?

— Люди, із якими я домовляюся.

— Купи собі іншу сорочку. Може, це допоможе їм змінити думку,
— сказав він.

Коли людина стала мені батьком? Мене й близько тоді не було, але спало на думку, що це могло статися якимось, коли я сидів і витріщався на стіну, усі мої захисні реакції призвичаїлися до відповідної миті.

Принесли їжу, і він одразу почав їсти, поки я дивився і думав. Потім я розповів йому історію, яка змусила його зупинитися.

Я розповів йому, як його дружина, та, що перша, моя мати, померла, удома, у своєму ліжку, неспроможна говорити, слухати чи бачити мене, коли я сидів поруч. Я ніколи йому цього не розповідав, і не знав, чому розповідав йому зараз, ті години, які минули біля її ліжка, Мадлен, із сусідкою у дверях, що зіперлася на палицю. Виявилось, що я вдався до подробиць, пригадуючи все, що тільки міг, говорячи м'яко, описуючи місце дії. Сусідку, палицю, ліжку, покривало. Я описав покривало. Я згадав старий дубовий комод з вирізьбленими крилами для ручок. Він те пам'ятатиме. Думаю, я хотів його зворушити. Я хотів, щоб він побачив останні часи так, як вони відбувалися. Жодного темного мотиву. Я хотів, щоб ми в цьому з'єдналися. І як незвично було тут про це говорити, серед офіціантів, що ходили навшпиньки, і стебел білих амарилісів, траурно встановлених уздовж стін, і єдиної білої орхідеї у вазочці в центрі столу. Жодної гіркої теми не промайнуло серед цих зауважень. Саме місце події, кімната Мадлен, цього б не дозволила. Стіл, світильник, ліжка, жінка в ліжку, палиця з розчепіреними ніжками.

Ми сиділи в задумі, і згодом один з нас торкнувся їжі та ковтнув вина, а потім інший теж те зробив. У кімнаті повсюди вібрував приплив розмов, щось, чого я не помічав дотепер.

— А я де був, коли це сталося?

— На обкладинці «Ньюзвіка».

Я спостерігав, як він намагається це осмислити, а потім пояснив, що я побачив журнал зі своїм батьком на обкладинці саме перед тим,

як дізнався, що мати в критичному стані.

Він ще ближче схилювався до столу, тильним боком долоні підперши підборіддя.

— Знаєш, чому ми тут?

— Ти сказав, що ви тут востаннє були з Артис.

— І вона одвічна частина того, що ми тут маємо обговорити.

— Здається, ще зарано.

— Це все, про що я думаю,— сказав він.

Усе, про що він думає. Артис у камері. Я також про неї думаю час від часу, поголену й голу, стоїть і чекає. Чи знає вона, що чекає? Чи вона у списку очікування? Чи просто померла і зникла, поза найдрібнішим тремтінням самосвідомості?

— Час повертатися,— сказав він.— І я хочу, щоб ти пішов зі мною.

— Ти хочеш свідка.

— Я хочу супутника.

— Розумію.

— Лише одна людина. Більше нікого,— сказав він.— Я в процесі залагодження справ.

Він спорожнить свої роки під час довгого перельоту. Я уявив, як він утрачає всю свою локгартованість, стаючи Ніколасом Саттерсвейтом. Як утомлене життя занепадає до своїх початків. Тисячі повітряних миль, усі ці аморфні години денно-нічної заляккості. А чи ми таки Саттерсвейти, він і я? Невживаність. Мені спало на думку, що це слово певніше можна застосувати до сина, аніж до батька. Не вживати, неправильно вживати. Згаяний час як життєве домагання.

— Ти все ще віриш в ідею.

— Розумом і серцем.

— Але хіба ця ідея більше не несе в собі внутрішнього переконання, яке мала раніше?

— Ідея продовжує посилюватися в єдиному місці, що має значення.

— Назад до пронумерованих рівнів,— сказав я.

— Ми вже те все перебули.

— Давним-давно. Хіба не таке відчуття? Два роки. Відчувається як півжиття.

— Я залагоджую справи.

— Ти це щойно казав. Дупа цивілізації. Поїдемо, чому ні, ти і я. Залагоджуй справи.

Я чекав, що буде далі.

— А ти обміркуй інші питання.

— Я не хочу картину. Я не хочу того, що люди мають хотіти. Не те щоб я зрікаюся матеріального. Я не аскет. Я живу досить забезпечено. Але я хочу, щоб усього було помалу.

Він сказав: «Я маю залишити чіткі інструкції».

— Я не женуся за грішми. Я думаю про них, як про те, що рахують. Щось, що я кладу і дістаю з гаманця. Гроші — це числа. Кажеш, що треба лишити чіткі інструкції. Чіткі інструкції звучать страхітливо. Мені подобається, коли мене несе за течією.

Тарілки й столове приладдя зникли, і ми пили витриману мадеру. Можливо, усі мадери витримані. Ресторан порожнів, і мені подобалося спостерігати за ними, усіма цими людьми, що рішучою ходою ступають назад до своїх ситуацій, до своїх підприємств. Вони мали повертатися до офісних кімнат і конференц-залів, а я не мав. Це давало мені вільне відчуття перебування поза встановленим курсом виконавчої програми, хоча насправді я був поза тим, що було роботою.

Ми не розмовляли, Росс і я. Офіціант був у дальньому кінці кімнати, нерухома постать, обрамлена жмутком квітів у підвісних кошиках, який чекав, коли його покличуть порахувати. Мені хотілося вірити, що там дощить, щоб ми могли вийти з дверей у дощ. Тим часом ми думали про подорож попереду і пили наше кріплене вино.

Я спостерігав за Еммою, яка стояла перед дзеркалом на повен зріст. Вона дивиться, чи все на місці, перш ніж піти до школи, до нетерплячих, похмурих чи важковиховуваних дітей. Сорочка і жилет, класичні штани, повсякденне взуття. У якомусь пориванні я зайшов до зображення і став поруч неї. Ми дивилися кількоро секунд, двійко нас, не коментуючи, без самосвідомості чи будь-яких ознак веселощів, і я розумію, що це показова мить.

Ось ми, розумна, рішуча жінка, не так відособлена, як розважлива з будь-якого приводу, включно з цим, каштанове волосся зачесане назад, обличчя, незацікавлене в тому, щоб бути гарненьким, і це дає їй якість, що я не зовсім можу назвати, різновид нероздільності. Ми бачимо одне одного як ніколи раніше, дві пари очей, плутаний чоловік, вищий за неї, кудлатий, вузьке обличчя, злегка зрізане підборіддя, вицвілі джинси і так далі.

Він — чоловік у черзі за квитками на балет, який жінка хоче побачити, і він воліє чекати годинами, поки вона доглядає своїх школярів. Вона — жінка, яка заклала на своєму місці, спостерігаючи, як танцівниця зрощує повітря від пучок до пальців ніг.

Ось ми, усе це і ще більше, те, що зазвичай утікає від допитливого ока, єдиний пронизливий погляд, так багато, щоб побачити, кожен з нас поглядає на нас обох, а потім ми те все струшуємо і спускаємося чотирма маршами у вуличну висоту шуму, який говорить, що ми знову серед інших, у нещадному просторі.

Майже тиждень минув, перш ніж ми знову поговорили, тепер уже телефоном.

— Післязавтра.

— Якщо хочеш, то зайду.

— Я йому про це нагадаю. Побачимо. Справи кепські.

— Що сталося?

— Не хоче до школи повертатися. Вони поновлюють роботу в серпні. Каже, що гає час. Що то все мертвий час. Усе, що вони кажуть, не має для мене жодного значення.

Я стояв біля вікна, тримаючи телефон і дивлячись на свої черевики, які щойно начистив.

— Він має якусь альтернативу?

— Кілька разів запитувала. Хлопець ухиляється від відповіді. У його батька безпорадний голос.

Невелике нещастя почути, що його батько безпорадний. Потім, знову, я відчув себе жахливо, знаючи, що Емма, мабуть, у такому ж стані.

— Так одразу і не знаю, як можу допомогти. Але подумаю. Подумаю про себе в цьому віці. І якщо він згоден, то, може, повторно проїдемося на таксі в його додзьо.

— Він не хоче ходити в додзьо. Він кинув джиу-джитсу. Він погодився відвідати лише тому, що я наполягла.

Я уявив її похмуро-наполегливою, виструнчилась, говорить швидко, напружено стисла мобільник. Вона сказала, що з ним поговорить і мені зателефонує.

Її «зателефоную» знесилювало. Оце я чув наприкінці співбесід. Менш ніж за годину мала бути зустріч, і я начистив свої черевики традиційним кремом, волосяною щіткою і фланелевою ганчіркою, забракувавши миттєвий блиск з губки для взуття всіх кольорів. Потім у ванній я подивився на своє обличчя у дзеркалі, двічі перевіряючи дієвість гладкого гоління, зробленого двадцять хвилин тому. Я згадав, як Росс щось говорив про те, що його праве вухо в дзеркалі насправді було його правим вухом, а не дзеркальним відбиттям лівого. Я мав сильно зосередитися, щоб переконатися, що це не так.

Те, що люди роблять, звичайно, легко забутне, те, чим дихають під поверхнею того, що, за нашим визнанням, маємо спільного. Я хочу, щоб ці жести, ці миті мали значення, перевір гаманець, перевір ключі, іноді те, що нас зближує, непрямо, замкни та відімкни вхідні двері, перевір конфорки плити, чи нема там змалілого синього вогнику чи просочення газу.

Це снадійне нормальності, мої дні посереднього плавання за течією.

Одного ранку я знову її побачив, жінку в стилізованій позі, цього разу саму, жодного маленького хлопчика біля неї. Вона стояла на розі

біля Лінкольн-центру, і я був певен, що це та сама жінка, очі заплющені, як і раніше, руки вниз, але дещо відведені в положенні раптової тривоги. Вона застигла на місці. Та, може, це хибна думка. Вона просто заручниця у своїй розумовій глибині, обличчям до тротуару і людей, що квапляться повз неї. Дівчина-підліток спинилася саме на той час, щоб спрямувати свій пристрій і її сфотографувати. Довкола нас самі неспокійні будови, повітря густе і темне, небо готове розколотися, і я зацікавився, чи вона лишиться на місці, коли вдарить дощ.

Знову я помітив, що нема жодної вказівки на її спонуку, її місію. Вона стояла у відкритій місцевості, не пояснена присутність. Мені хотілось би побачити столик з листівками чи плакатом іноземною мовою. Я хотів мовою з нелатинкою. Дайте щось, щоб рухатися далі. Була якість, тон, склад рис, що передбачав те, що вона з іншої культури. Я хотів табличку з надписом мандаринською, грецькою, арабською, кирилицею, заяву від жінки, яка належить до групи чи табору, що йому якось загрожують тутешні чи закордонні сили.

Іноземка, так, але я вирішив, що вона говорить англійською. Я сказав собі, що можу побачити це на її обличчі, своєрідна міжнаціональна постава, пристосування.

Якби це був чоловік, подумав я, чи я спинився і дивився б?

Я мав дивитися й дивитися. Інші кидали погляд, двоє дітей зробили фото, квапливо проминув чоловік у фартусі, вулична хода прискорила погодною погрозою.

Я наблизився, дбаючи, щоб не підійти за близько.

Я сказав: «Цікаво, чи можу я спитати».

Жодної відповіді, обличчя те саме, руки по-полковому заклали.

Я сказав: «Аж дотепер я не намагався вгадати, яка ваша мета, яка спонука. І якби був плакат, я не можу не думати, що він міг би передати послання протесту».

Просто заради ефекту я позадкував, хоча вона не могла мене бачити. Не думаю, що очікував відповіді. Ідея полягала в тому, що вона могла розплющити очі й на мене поглянути. Імовірність кількох слів. Потім я зрозумів, що почав зі слів, що хотів би поставити питання, і цього не зробив.

Я сказав: «А хлопчик у білій сорочці й синій краватці. Останнього разу, десь у центрі, з вами був хлопчик. Де той хлопчик?».

Ми залишилися на місці. Люди маневрували заради кращого місця, традиційна таксі-паніка, і ще навіть не дощило. Табличка мандаринською, кантонською, кілька слів на гінді. Мені потрібен конкретний виклик, щоб допомогти в протидії випадковій природі зустрічної. Жінка. Чи має це бути жінка? Чи хтось би спинився поглянути, якби тут у тотожній позі стояв чоловік? Я намагався уявити чоловіка з табличкою з надписом фінікійською, близько тисячі років до н. е. Чому я це для себе робив? Бо розум продовжує працювати неконтрольовано. Я знову підійшов ближче і став безпосередньо навпроти неї, переважно для того, щоб знеохотити тих, хто хотів її сфотографувати. Чоловік у фартусі повертався, штовхаючи низку зчеплених магазинних візків, чотири порожні візки. Жінка із завжди заплющеними очима, вона закріпила речі в просторі, спинила для мене транспорт, дозволила ясніше побачити те, що тут було.

Я помилився, заговоривши до неї? Це було нав'язливо і подурному. Я щось зрадив у своєму реєстрі обачливої поведінки, і я порушив жіночу волю до рішучого мовчання.

Я стояв там двадцять хвилин, чекаючи, щоб побачити, як вона реагуватиме на дощ. Я хотів лишитися надовше, лишився б надовше, почувався винним ідучи, але дощ не настав, і я мав рушати на свою чергову зустріч.

Хіба Артис якось не розповіла мені, що говорить мандаринською?

Ми знайшли майже порожній ресторан неподалік від галереї. Стак замовив броколі й більше нічого. Добре для кісток, сказав він. У нього було довге обличчя і волосся сторчака, а на ньому — спортивний костюм, який застібувався на спині.

Емма сказала, щоб він закінчив історію, яку почав нам оповідати в таксі.

— Гаразд, тож я зацікавився, де розташована Оахака. Я припускав, що в Уругваї чи Парагваї, переважав Парагвай, хоч навіть я був на дев'яносто відсотків певен, що це в Мексиці через тольтеків і ацтеків.

— І що з того?

— Зазвичай мені треба все знати відразу. Тепер я про це думаю. Оахака. Що ми маємо? Маємо *о а*, потім *х а*, і потім *к а*. Оа-ха-ка. Я відмовився дізнатися про населення Оахаки чи розподіл за

народностями, чи упевнитися, якою мовою вони розмовляють, там могла бути іспанська чи якась індіанська змішана з іспанською. І я розташував це місце десь, де не було його місце.

До того я розповів Еммі про художню галерею і єдиний предмет, який там виставляли, а вона розповіла Стакові, і він погодився поглянути. Само по собі досягнення.

Зрозуміло, що я посередник, завербований, щоб послабити між ними напруження, а виявилось, що я сам попрямував до чутливої теми.

— Ти кинув школу.

— Ми одне одного кинули. Ми одне одному не потрібні. День у день — ще один згаяний день.

— Можливо, я знаю це відчуття чи його пам'ятаю. Учителя, предмети, однокласники.

— Безглуздя.

— Безглуздя,— сказав я.— Але ж інші види шкіл, менш формальні, із самостійним дослідженням, часом на ретельне вивчення предмета. Я знаю, що ти все це пройшов.

— Я все це пройшов. То все купа облич. Я ігнорую обличчя.

— Як ти це робиш?

— Ми вчимося бачити відмінності між десятками мільйонами облич, що проминають крізь наше поле зору щороку. Так? Я розучився цього давним-давно, у дитинстві, у своєму сиротинці, як самозахист. Хай обличчя проминають зоровою скринєю і виходять із потилиці. Побач їх усі, наче одне велике і розмите обличчя.

— Із небагатьма винятками?

— Дуже небагатьма,— сказав він.

Більше він нічого не потурбувався додати.

Я пильно у нього вдивився і сказав найзваженішим голосом, на який спромігся:

— «Скелі є, але вони не існують».

Після паузи я сказав:

— Я натрапив на це твердження, коли був у коледжі й забув його аж до нещодавнього часу. «Єдина людина існує. Скелі є, але вони не існують. Древа є, але вони не існують. Коні є, але вони не існують».

Він слухав, нахиливши голову, очі звузилися. Його плечі трохи зіщулилися, прилаштувавшись до ідеї. *Скелі є*. Ми тут, щоб побачити скелю. Предмет на виставці офіційно визначили як інтер'єрну скельну

скульптуру. Це була величезна скеля, одним каменем. Я сказав Стакові, що це й здійняло твердження з дальніх кутків мого студентського розуму.

— «Бог є, але його не існує».

Єдине: я йому не сказав, що ці ідеї належали Мартину Гайдеггеру^[26]. Ще досить донедавна я не знав, що цей філософ підтримував міцну дружбу з нацистськими принципами й ідеологією. Історія по всіх усядах, у чорних нотатниках, і навіть у найбезвинніших словах *дерево, кінь, скеля*, потемніла в процесі. Стак мав для роздумів власну покручену історію, масову голодну смерть своїх предків. Нехай він уявить неушкоджений камінь.

Показ змонтували десятки зо два роки тому, і він усе ще працює, завжди працює, той самий камінь, і я відвідував його тричі за останні роки, завжди єдиний свідок, за винятком наглядача, охоронця, жінки передпенсійного віку, яка сиділа в дальньому кінці галереї в чорному капелюсі «навахо» з пером у стрічці.

Стак сказав: «Зазвичай я кидав каміння в загорожі. Більше нікуди було його кидати, хіба що в людей, але в людей я мав припинити кидати, бо вони б затримали й годували добривом двічі на день».

Пожвавлення в голосі, самовтіха чотирнадцятирічного, і хто б звинувачував. Ми дуже добре ладнали, він і я. Можливо, то був броколі. Його мати сіла поруч нього, нічого не кажучи й нікуди не дивлячись, слухаючи нас, так, сторожко, не знаючи, що б іще хлопець міг далі сказати.

Я наполог на тому, що сплачу за їжу, й Емма поступилася, приймаючи мою роль командира роти. Галерея займала весь третій поверх старої будівлі колишньої фабрики. Ми один за одним вибралися сходами вгору, і там було щось у тому здавленому проході, тьмяному освітленні, самих сходах і стінах, що змусило мене думати, ніби ми перетворилися на чорно-білих, шкірний пігмент і барвистість нашого одягу виснажилися.

Кімната була довга і широка з дощатими мостинами та полупаними й щербатими стінами. Старий велосипед, який належав наглядачці, притулювся до дальньої стіни поряд з розкладним стільцем, але самої жінки — ані сліду. Однак тут була ця скеля, закріплена на суцільній металевій плиті десь три дюйми заввишки. Смуги білої стрічки на підлозі позначали обмеження для відвідувачів. Підійди

поближче, але не торкайся. Емма і я спинилися за півкімнати до скелі, встановлюючи їй шляхетну перспективу. Стак не гаяв часу, широкою ходою пішов безпосередньо до об'єкта, який був вищий за нього, і знайшов усе, на що треба було подивитися, усі нерівності поверхні, виступи та вдавлення, приналежні каменю, у цьому випадку — брилі, загальна форма частково закруглена, може, шість футів у найширшій точці.

Ми повільно наблизилися, вона і я, але чи з церквоподібної поваги до скельної скульптури, природного витвору мистецтва, чи ми просто спостерігали з'єднану форму об'єкта і спостерігача — невловимий хлопець, який рідко долучався до чогось суцільного. Звичайно, він потягнувся через стрічковий кордон і спромігся торкнутися скелі, ледве-ледве, і я відчув, як його мати затрималась у внутрішній паузі, застереженні, чекаючи на виття сигналу тривоги. Але камінь просто займав місце.

Ми стояли обабіч нього, і я дав собі хвилину-дві з каменем.

Потім я сказав: «Гаразд, давай».

— Що?

— Дай визначення *каменю*.

Я думав про себе в його віці, сповненого рішучості знайти більш-менш точне значення слова, описати іншими словами визначене слово задля того, щоб знайти ядро. Це завжди було зусилля і поточний випадок нічим не різнився, шмат речовини, приналежний природі, сформований такими силами, як роз'їдання, проточна вода, піщана буря, краплі дощу.

Визначення повинно бути коротке, незаперечне.

Стак надзвичайно позіхнув, потім відхилився від каменя, оцінюючи його, вимірюючи річ з певної відстані, її фізичні параметри, тверду поверхню, її виломи, виступи, відножини та ями, і він його обійшов, примічаючи весь невідшліфований обшир.

— Він твердий, твердокам'яний, закам'янілий, має великий вміст мінералів чи він увесь мінерал із давноминулими залишками рослин і тварин, що перетворилися на викопні скам'янілості всередині нього.

Він говорив ще, перемістивши руки до грудей, долонями змішуючи фрагменти своїх зауважень, фраза за фразою. Він був сам на сам із каменем, річ, яка потребує двох складів, щоб дати їй обрис і форму.

— Офіційно, скажімо, камінь — це велика тверда маса мінеральної речовини, яка лежить на землі чи вкопана в ґрунт.

Я був уражений. Ми все дивилися на камінь, утрьох, із транспортом, що вибухав з вулиці.

Стак говорив до каменя. Він сказав йому, що ми на нього дивимося. Він звертався до нас як до трьох членів виду *H. sapiens*. Він сказав, що камінь нас усіх переживе, переживе, імовірно, сам вид. Він ще трохи продовжував, а потім, ні до кого конкретно не звертаючись, сказав, що є три різновиди каміння. Він назвав їх, перш ніж я міг би спробувати згадати ті назви, а він говорив про петрологію, геологію, мармур і кальцит, а його мати та я слухали, поки хлопець ставав вищим. Тоді зайшла наглядка. Я вважав за краще думати про неї, як про куратора, та сама жінка, той самий капелюх з пером, футболка і сандалі, бахматі джинсові штани, до яких приладновано велосипедні заціпки. Вона, нічого не сказавши, пронесла до свого стільця паперовий пакетик і витягла звідти сендвіч.

Ми спостерігали за нею відкрито, у тиші. Величезна галерейна площа, майже гола, і виставлено один визначний об'єкт, що надає значення найпростішому поруху, чоловіку чи жінці, собаці чи коту. Після паузи я спитав Стака про інший вид природи, погоду, і він сказав, що більше з погодою не пов'язаний. Сказав, що погода — то давно минула справа. Сказав, що деякі речі знеобходнюються.

Тоді врешті, пошепки й напружено, заговорила його мати.

— Звісно, ти пов'язаний. Температура, цельсії та фаренгейти, міста, сто чотири градуси, сто вісім градусів. Індія, Китай, Саудівська Аравія. Що такого сталося, що змушує тебе говорити, що ти не пов'язаний. Звісно, ти пов'язаний. Куди це все поділося?

У її голосі лунала втрата, і цього дня усе щодо неї передбачало втрачений час. Її син збирався повертатися до батька, і що станеться потім, де майбутнє, якщо він не піде до школи, і що брешуть очікування? Син чи донька, які зійдуть на манівці, мають скидатися на покарання для батьків — однак за який злочин?

Я нагадав собі, що мені потрібне ім'я для батька Стака.

Перед тим як піти, хлопець гукнув через кімнату кураторові, питаючи, як вони затягли скелю до будівлі. Вона саме підіймала зігнутий край одного шматка хліба, щоб дослідити сендвічеві нутроші. Вона сказала, що вони зробили у стіні отвір і підважили цю штуку з

вантажівки без бортів, устаткованої краном. Я думав те саме спитати, ще коли був тут уперше, але вирішив, що цікавіше уявляти, як ця штука завжди тут, незадокументована.

Скелі є, але вони не існують.

Шляхом донизу тьмяними сходами я знову процитував цю репліку, і ми зі Стаком намагалися з'ясувати, що вона означає. Це була тема, яка добре змішувалася з нашим чорно-білим спуском.

Я слухаю класичну музику по радіо. Я читаю своєрідний складнуватий роман, часто європейський, іноді з безіменним оповідачем, завжди перекладний, той, що я намагався прочитати юнаком. Музика і книжки, просто там, стіни, підлога, меблі, незначне зсунення двох картин, що висять на стіні у вітальні. Я лишаю предмети як є. Я дивлюсь і дозволяю їм бути. Я досліджую кожен фізичну хвилину.

Два дні потому вона з'явилася без попередження, чого не траплялося раніше, і вона ніколи не була така незграбна і похаплива, не висковзнула з джинсів, а виборсувалася з них, потребуючи позбутися немовби збуреного напруження, яке супроводжує будь-яке питання, пов'язане з її сином.

— Він обійняв мене та вийшов. Не знаю, що мене більше налякало, прощання чи обійми. Це взагалі вперше, коли він із власної волі обійняв.

Виявилось, що вона роздягалася просто задля роздягання. Я стояв біля ліжка в сорочці, штанях, черевиках і шкарпетках, а вона далі роздягалась і говорила.

— Хто ця дитина? Я його раніше бачила? Ось він є, ось його нема. Обійняв і вийшов. Пішов куди? Він не мій син, ніколи ним не був.

— Він був і є. Кожен дюйм хлопця, якого ти забрала з сиротинця. Ці відсутні роки. Його роки,— сказав я.— Тієї ж миті, коли вперше його побачила, ти знала: він має щось, чого ти ніколи не могла оголосити приналежним собі по праву, хіба лише за законом.

— Сиротинець. Звучить, наче слово з шістнадцятого століття. Хлопець-сирота стає князем.

— Князем-регентом.

— Князьком.

Я засміявся, а вона ні. Усю владу, яку вона виявляла з дітьми в класі, там і деінде, жінка в дзеркалі, яка знає, хто вона і чого хоче, усе підірване стрімкими відвідинами хлопця, і тут вона мала екстренну потребу вивільнитися, викрутити кінцівки на моєму неохайному ліжку.

Після цього я бачив її не так часто, телефонував, чекав, поки перетелефонує, довгі години на роботі, і вона тепер стала тихіша, ранній обід і потім додому, на самоті, зрідка слово про сина, хіба скаже, що він кинув пушту, припинив учитися, припинив розмовляти, хіба лише коли було нагальне питання і треба було звернутися. Його репліки лунали рівним тоном із захищеної відстані.

Я вирішив бігати. Одягав світшот, джинси й кросівки та йшов бігати до парку, довкола водосховища, у дощ чи сонце. Є смартфони, у яких програма рахує зроблені людиною кроки. А я сам собі рахував, день у день, крок за кроком, десятками тисяч.

Жінка відвернулася від монітора на столі й уперше на мене подивилася. Вона — рекрутер, і робота, про яку йшлося, у переліку позначена як інспектор з питань внутрішнього контролю й етики в коледжі Західного Коннектикуту. Я періодично повторював собі цей вираз, поки ми говорили, випускаючи Західний Коннектикут, який був тривимірною дійсністю. Пагорби, дерева, озера, люди.

Вона сказала, що я буду відповідальний за тлумачення шкільного статуту для визначення нормативних вимог у контексті законів штату і федеральних законів. Я сказав: «Чудово». Вона сказала щось про нагляд, погодження і недогляд. Я сказав: «Гаразд». Вона почекала на питання, але їх у мене не було. Вона закинула поняття *двосторонні повноваження*, а я розповів їй, що вона скидається на акторку, ім'я якої я не знаю, і яка з'явилася у нещодавно поновленій п'єсі, яку я не бачив. Але читав про неї, сказав я, і дивився фотографії. Вона блідо усміхнулася, її обличчя стало реальним у розширеній компанії акторок. Вона зрозуміла, що моя репліка — то не спроба підлеститися. Я просто неуважний.

Ми приязно погомоніли про театр, і тоді ж стало зрозуміло, що вона хотіла відрадити мене від розгляду цієї посади, не тому, що я був не зовсім кваліфікований чи надто нетерплячий, а тому, що я не був звідси, із цього середовища. Інспектор з питань внутрішнього контролю й етики. Вона не розуміла, що все нею повідомлене про посаду, в авторизованій термінології переліку вакансій, відповідає моїм уподобанням і було провідним у моєму колишньому стажі.

Люди тут і там, простягнуті руки, чоловік стоїть з паперовим стаканчиком, жінка з обличчям барви морської хвороби уклала над своєю блювотою, жінка, яка сидить на ковдрі, тіло коливається, голос наспівує, і я бачу таке повсякчас і завжди спиняюся щось їм дати, і відчуваю, що не знаю, як уявити ці життя поза миттєвим доларовим контактом, і кажу собі, що зобов'язаний на них дивитися.

Таксі, вантажівки й автобуси. Гамір зберігається навіть тоді, коли транспорт спиняється. Я чую це зі свого даху, спека б'є в голову. Це

гамір, який висить у повітрі, безупинно, у будь-який час дня і ночі, якщо знаєш, як слухати.

Я не використовував кредитку вісім днів поспіль. Який смисл, яка ідея. Готівка не лишає слідів, хоч би що це не означало.

Телефон дзвонить, записані повідомлення від держустанови щодо масових зривів обслуговування. Голос не каже «масові», але я так розтлумачив повідомлення.

Я перевіряв плиту, вимкнувши конфорки, а потім переконувався, що двері зачинено, відчиняючи їх і знову зачиняючи.

Я дивлюсь у вікно на ліхтарі й чекаю, щоб хтось пройшов, кидаючи довгу тінь, як у старому кіно.

Я відчуваю виклик дорівнятися тому, хоч би що не наставало. Є Росс і його потреба протистояти майбутньому. Є Емма і вразливі перегляди нашого кохання.

Знову дзвонить телефон, те саме записане повідомлення. Я витрачаю десь дві секунди, загадавшись, які види обслуговувань буде зірвано. Потім я намагаюся подумати про всі різнотипні телефони, які передають це повідомлення, людей мільйони, але жоден не нагадає про це комусь, бо все, що ми знаємо, не варте того, щоб ним ділитися.

Бреслов — це прізвище Емми, а не її чоловіка. Це я вже багато знав і більш-менш зупинився на імені для нього. Володимир. Він народився в цій країні, але я вирішив, що нема сенсу давати йому неукраїнське ім'я. Потім я усвідомив, яка це марна справа, думати так, повсякчас, марно, неглибоко, грубувато, недоречно.

Вигадані імена належать карним краєвидам пустелі, за винятком батькового і мого.

Я блукав міським будиночком, поки не знайшов його біля кухонного столу, де він їв підсмажений сендвіч із сиром. Хтось поблизу працював пилосмоком. Він підняв руку у привітанні, і я спитав, як йому ведеться.

— Ніяких більше класичних ходінь до вітру зранку після сніданку. Усе сповільнилося і стало дрімливішим.

— Мені збирати речі?

— Багато речей не бери. Я багато не беру,— сказав він.

Він не намагався жартувати.

— А дата вже є? Цікавлюсь, бо зависла пропозиція роботи.

— Хочеш що-небудь поїсти? Яка пропозиція?

— Інспектор з питань внутрішнього контролю й етики. Чотири дні на тиждень.

— Ще раз.

— Матиму вільними подовжені вихідні,— сказав я.

Росс став такий увесь одноманітно джинсовий. Він одягнув ті самі штани, які носив щодня, повсякденну синю сорочку, сірі кросівки без шкарпеток. Я взяв сендвіч і пиво, пилюмока поступово ставало менше, і я намагався уявити дні й ночі чоловіка без жінки. Усі його привілеї та зручності, смисл яких тепер вичерпався. Гроші. Чи гроші, батькові гроші, визначали те, як я думаю і живу? Чи я приймаю чи відкидаю ним запропоноване — оце переважає все інше?

— Коли я знатиму?

— Днями. Із тобою зв'яжуться.

— Як?

— Як вони те роблять. Я просто йду геть. Професійно я не був задіяний уже деякий час, і я просто йду геть.

— Але ж є люди, які знають мету твоєї поїздки. Довірені партнери.

— Вони дещо знають. Знають, що в мене є син,— сказав він.— І знають, що я йду геть.

Ми знову повернулися до необов'язкових балачок, і я чекав, що його руки тремтітимуть, однак він сидів і з-за своєї бороди розповідав мені довгу історію про ті часи, коли досліджував верхні яруси Східної кімнати Морганівської бібліотеки після робочих годин, завчаючи назви на корінцях безцінних томів, які вишикувалися якраз під щедро розписаною стелею, і я вирішив не нагадувати йому про те, що того разу з ним був я.

На платформі метро через колії була жінка. Вона стояла біля стіни в широких штаних і легкому светрі, очі заплющені, і хто так робить, на платформі метро, походжають люди, потяги надходять і йдуть. Я дивився на неї, і коли мій потяг надійшов, я в нього не сів і чекав, поки колії знову спорожніють, і знову на неї дивився, жінка, здавалося, ще більше втягнулася в себе, так я вирішив вірити. Я хотів, щоб вона була жінка, яку я бачив раніше, двічі, коли вона нерухомо стояла на тротуарі, заплющивши очі. Платформа почала велелюднішати, і щоб її

бачити, я мав змінити положення. Цікаво, чи вона залучена в якусь культурну війну таємної організації, частину якогось угруповання у вигнанні, що працює над тлумаченням їхньої ролі, їхньої місії. Це була б суть таблички, якби тут була табличка, повідомлення, спрямоване до інших угруповань, партизанів іншої теорії, іншого переконання.

Ідея мені подобалася, вона надавала загальний смисл, і я уявив, як залишаю платформу, поспішаючи сходами й через вулицю, донизу іншими сходами та через турнікет до іншої платформи, щоб запитати її про це, про її групу, про її секту. Але це була інша жінка, і таблички не було. Звичайно, я знав це від початку. Мені нічого не лишалося, як чекати, поки її потяг в'їде на станцію, люди вийдуть, люди зайдуть. Я хотів упевнитися, що вона там не стоятиме, не залишиться позаду, склавши на стані руки, заплющивши очі на порожній платформі.

* * *

Я телефонував і лишав повідомлення, і якось опинився через дорогу від її будинку, будинку Емми. Повз мене пройшов чоловік, запорошені чоботи, в'язка ключів на кільці звисає з пояса. Я перевірів свої ключі. Потім я перейшов вулицю, увійшов до вестибюлю і натиснув її дзвінок. Внутрішні двері, звичайно, зачинені. Я почекав і знову натиснув. Я подумав пройтися до її школи й спитати когось, чи можна мені побачити Емму Бреслов. Про себе я сказав її ім'я повністю.

Її мобільник більше не працював. То було занурення в передісторію. Що перше я їй скажу, коли ми нарешті поговоримо?

Інспектор з питань внутрішнього контролю й етики.

Що потім?

Коледж у Західному Коннектикуті. Неподалік від кінної ферми, де ми зустрілися. Заходь у гості. Покатаємося верхи.

Я не пішов до її школи. Я довго гуляв велелюдними вулицями та побачив чотирьох жінок з поголеними головами. Вони — гуртом, вони — подруги, не вештаються як манекенниці, одягнуті задля пересиченого світового занепаду. Туристи, подумав я, Північна Європа, і зробив помірну спробу відчитати значення в їхньому вигляді. Однак інколи вулиця перехлюпується через мене, так сильно, що аж поглинає, і я маю кинути думати й іти далі.

Я зателефонував до школи, і хтось сказав, що вона пішла в нетривалу відпустку.

Із роботою все впорядкувалося, початок через два тижні, задовго до початку шкільного року, час, щоб супроводити Росса, час, щоб повернутися, пристосуватися, і я не знав, як я почувуюсь щодо повернення туди, до «Конвергенції», тої тріщини в землі. Тут, у залагодженому вимірі днів і тижнів, ніяких аргументів не виснуєш, ніяких альтернатив не запропонуєш. Я прийняв ситуацію, батькову ситуацію. Але мені треба було поговорити з Еммою заздалегідь, усе їй розповісти, врешті-решт, батько, мати, мачуха, зміна імені, пронумеровані рівні, усі факти крові, що йдуть за мною спати вночі.

Тої ночі вона зателефонувала, пізно, говорила, а в голосі — сама нагальність, яка їй важко гнітила, слово за слово. Стак зник. Це сталося п'ять днів тому. Зараз вона була в Денвері з батьком хлопця. Вона була там з другого дня. Поліція надрукувала повідомлення про зниклу особу. Пошукова група працює над справою. Вони конфіскували його комп'ютер й інші пристрої. Батьки зв'язалися з приватним детективом.

Двоє з них, мати і батько, розділена туга, таємниця сина, який вирішує зникнути. Його батько був певен, що хлопця ніякі інші не викрадали й не утримували. Були ознаки якоїсь діяльності поза повсякденною плутаною поведінкою Стака. Оце й усе. Що тут ще могло бути? Вона була виснажена. Я говорив коротко, казав, що мав казати, і питав, як можна буде з нею зв'язатися. Вона сказала, що ще зателефонує, і зникла.

Я стояв у спальні й почувався переможеним. То дешеве і самолюбне почуття, гіркота духу. Дощ бив у вікно, і я посунув його вгору, запускаючи прохолодне повітря. Потім я подивився у дзеркало над комодом і вдавав самогубство пострілом у голову. Я зробив це ще тричі, опрацьовуючи на різних обличчях.

Піщана буря жене хвилі краєвидом, і злітно-посадкова смуга певний час була недосяжна. Наш літачок кружляв над комплексом, поки ми чекали нагоди приземлитися. Із цієї висоти сама будова була як модель геометричних фігур і форм, видіння пустельного місця, усі лінії, кути, випнуті крила, наставлені в безпечне невідь-де.

Росс сидів у кріслі переді мною, через вузький прохід розмовляючи французькою з жінкою. У літаку було п'ять крісел, а ми єдині пасажери. Він і я подорожували багато годин, розтягнутих у дні, проводячи ніч у посольстві чи десь у консульстві, і я відчував, що він зволікає, не відкладає своє прибуття заради ще одного дня, а просто виставляє перспективу.

Що саме?

Розум і пам'ять, припускаю. Своє рішення. Нашу зустріч батька і сина, три з гаком десятиліття, усі заглибини й ухили.

Для цього і є довгі поїздки. Щоб побачити, що лишається позаду, подовжити поле зору, знайти взірці, пізнати людей, розглянути значимість одного чи іншого питання, а потім проклясти чи благословити себе або собі сказати, як у батьковій ситуації, що матимеш нагоду зробити це все знову з варіаціями.

Він був у куртці «сафарі» й синіх джинсах.

Жінка вже сиділа на своєму місці, коли Росс і я сідали на цей останній літальний засіб. Вона буде його провідником, ведучи його крізь останні години. Я слухав їх, умикаючись і вимикаючись, час від часу схоплював якусь фразу, усе про графіки та процедури, подробиці ще одного офісного дня. Їй могло бути років із тридцять п'ять, одягнута в зелений комплект штани-куртка, що асоціюється з медперсоналом, а звали її Далія.

Літак кружляв нижче, і комплекс почав виринати із землі. Усе довкола нього — величезний гарячковий опік попелу і каміння. Там була піщана буря, тепер помітніша, курява здіймається у великих темних набряклих хвилях, тільки прямовисних, вертикально розпадаються вали, заввишки в одну-дві милі, гадки не маю, намагаюсь перевести милі в кілометри, потім намагаюсь подумати про

слово арабською, яке стосується цих явищ. Оце те, що я роблю, щоб захиститися від якогось природного видовища. Думаю щодо слова.

Хабуб^[27], подумав я.

Коли ревіння бурі сягнуло нас, і вітер почав метляти довкола літального засобу, ми пережили відчувану небезпеку. Жінка щось сказала, і я попрохав Росса перекласти.

— Труднації трепету, — сказав він.

Навіть англійською це пролунало як французька мова, і я повторив фразу, і він так само, і літак накренився від кріпосного валу, що сунув на нас, і я загадався, чи не був це попередній перегляд тремтливої глибини зображення, на яке я, може, натраплю на одному з екранів в одному з порожніх коридорів, якими невдовзі ходитиму.

Не певен, чи це була та сама кімната, яку я займав раніше. Імовірно, вона просто мала той самий вигляд. Але, будши тут, я почувався інакше. Тепер це була просто кімната. Мені не треба було її досліджувати й аналізувати простий факт мого перебування в ній. Я встановив свій невеликий чемодан на ліжку і зробив кілька вправ на розтягування і присідання-стрибки в намаганні витрусити довгу подорож з пам'яті тіла. Кімната не привід для моїх теорій чи абстракцій. Я не ототожнював себе з кімнатою.

Далія, можливо, звідси, але я розумів, що походження тут не суть справи, і ті категорії загалом не призначалися для звуження чи навіть називання.

Вона провела нас широким коридором, де був об'єкт, прикріплений до гранітної підставки. Людська фігура, чоловік, оголений, не встановлений у струк і не зроблений з бронзи, мармуру чи теракоти. Я намагався визначити матеріал, тіло було в простій позі, не грецький бог річок чи римський колісничий. Сама людина була безголова — голови вона не мала.

Вона повернулася до нас обличчям, задкуючи, видаючи французьку по частинах, і Росс стомлено перекладав.

— Це не точна копія з силікону й оргскла. Справжня плоть, людська тканина, людська істота. Тіло, законсервоване на обмежений час кріопротекторами, прикладеними до шкіри.

Я сказав: «У нього нема голови».

Вона спитала: «Що?»

Батько нічого не сказав.

Було ще кілька інших фігур, деякі жіночі, і тіла виставлені напоказ, як у музейному коридорі, усі без голів. Я припустив, що мізки зберігають в охолодженому стані, і що мотив безголовості відсилає до докласичних статуй, викопаних з руїн.

Я подумав про Стенмарків. Близнят я не забув. Це їхня ідея посмертного декору, і мені спало на думку, що в цій виставці йшлося про певне завбачення. Людські тіла, просякнуті передовими консервантами, слугуватимуть фундаментальною основою мистецтва майбутнього. Змарнілі моноліти колись живої плоті, розташовані у виставкових залах аукціонних будинків чи встановлені у вітринах елітного антикварного магазину на стильному просторінні Медісон-авеню. Чи безголові чоловік і жінка займуть куток у люксових кімнатах лондонського пентгаусу, який належить російському олігарху.

Батькова капсула була готова, поруч із Артис. Я намагався не думати про манекенів, яких бачив під час попередніх відвідин. Я хотів звільнитися від посилянь і відношень. Вигляд тіл підтверджував, що ми повернулися, Росс і я, і цього було досить.

Далія провела нас порожнім коридором з дверима і стінами у відповідних барвах. Коли ми повернули за ріг, то там несподівано була кімната з прочиненими дверима, і я підійшов і зазирнув. Прості стільці, стіл з кількома рівномірно розкладеними знаряддями, на лавці біля дальньої стіни сидить чоловічок у білому халаті.

Видається зловісним, як на мене, мініатюрна кімната, голі стіни, низька стеля, лавка і стілець, але це просто було не більше, ніж обстава для стрижки й гоління. Перукар усадовив Росса в крісло і швидко працював, використовуючи тонкі ножиці й тиху машинку. Він і супровідниця обмінялися короткими зауваженнями мовою, яку я не зміг визначити. Аж ось батькове обличчя виринуло з густого волосся. Волосся було гніздом для обличчя. Поголене обличчя — то сумна історія, порожні очі, плоть провалилася під окостенілими вилицями, щелепа перетворилася на м'якуш. Чи то я забагато бачу? Стиснутий простір підлягає перебільшенню. Повсюдно рониться волосся, на голові проявилися маленькі борозни й ушкодження. Потім брови, які зникли так швидко, що я пропустив ту мить.

Ми мали зробити паузу, усі довкола крісла, коли батькова рука почала тремтіти. Ми стояли й дивилися. Ми не рухалися. Ми зберігали навдивовижу благоговійне мовчання.

Коли тремтіння припинилося, супровідниця і перукар знову нерозбірливо заговорили, і мені спало на думку, що це мова, про яку мені розповідали, спочатку Росс, а потім чоловік у штучному саду, Бен-Езра, який говорив про розробку значно виразнішої й точнішої мовної системи, аніж будь-яка з наявних форм мовлення.

Наостанок перукар використав традиційні лезо і піну, опрацьовуючи заглибини довкола рота і щелепи, і я слухав, як Далія говорить поривчастими складоподібними одиницями, які коли-не-коли чергувалися довготривалими затамованими епізодами монотонного однозвуччя. Був ще нахил тулуба. І ще вона дещо робила лівою рукою.

Перукар, затинаючись, розповів мені англійською, що волосся на тілі видалять ближче до самого часу події. Потім вони допомогли Россу вилізти з крісла, і він, скидалося, був готовий. Страшна думка, але оце я й бачив, чоловік, у якого нічого не лишилося, крім самого одягу.

* * *

Я йшов коридорами, повторне перебування, за кожним рогом розгортається якийсь нюанс пам'яті. Двері та стіни. Один довгий прохід небесної барви, імлісто-сірі слабкі сліди випаровування, прокреслені вздовж верхів'я стіни й краю стелі. Я ненадовго спинився, щоб поміркувати. Коли я взагалі спинявся, щоб поміркувати? Час, здається, призупиняється, поки хтось не пройде повз. Який цей хтось? Я думаю про зауваження, які батько колись зробив щодо тривалості людського життя, часу, який ми проживаємо, буквально хвилину за хвилиною, від народження до смерті. Такий короткий період, сказав він, що можна виміряти його секундами. І я саме цього й хотів, обчислити його життя в контексті інтервалу, відомого як секунда, одна шістдесятя частина хвилини. Що б це мені повідомило? Це була б позначка, останнє число в упорядкованій послідовності, щоб установити поруч зі свавільним припливом його днів і ночей, із тим, ким він був, що казав, робив і занастив. Можливо, форма

меморіальної емблеми, те, що шепотітиме йому під час кінцевого спалаху його усвідомлення. Але потім був факт того, що я не знав, скільки йому, скільки років, місяців і днів я міг би перевести в першорядну кількість секунд.

Я вирішив цим не перейматися. Він вийшов з дверей, відкинувши дружину і сина, поки дитина робила домашнє завдання. *Синус косинус тангенс*. Містичні слова, які я відтоді асоціюватиму з тим епізодом. Та мить звільнила мене від будь-якої відповідальності щодо конкретних чисел, включно з датою народження.

Я пішов далі гуляти коридорами. Я був тут лише тимчасово, крок за кроком, беручи на себе обов'язки чоловіка мого віку і статури, який був тут раніше. Потім я побачив екран, нижній край, широку смугу, від стіни до стіни, видимий нижче ніші на стелі. Це був гарний знак. Сила послідовних зображень опанує моє відчуття того, що я пливу в часі. Мені потрібен зовнішній світ, незалежно від його впливу.

Я дійшов до точки в межах п'яти метрів від того місця, де екран спуститься до підлоги. Я стояв і чекав, зацікавлений у тому, яка саме подія спаде мені на очі. Подія, явище, одкровення. Нічого не сталося. Я мовчки порахував до ста, а екран лишився, де і був. Я знову порахував, бурмочучи числа, роблячи паузу після кожного десятка, а екран не спускався. Я заплющив очі й почекав трохи довше.

Люди, які стоять заплющивши очі. Я теж частина епідемії заплющених очей?

Пустка, затишок довгого коридора, фарбовані двері та стіни, знання того, що я — самотня нерухома постать, яка застрягла в декораціях, що, видавалося, призначені для таких обставин — це починало нагадувати дитячу історію.

Я розплющив очі. Нічого не сталося. Пригоди хлопчика в порожнечі.

Я виразно пригадував кам'яну кімнату з величезним, оздобленим коштовностями черепом, мегачерепом, що прикрашав стіну. Декорація цього разу була інша. Людина в пілозахисній масці провела мене і Росса до місця або ситуації, у якій я впізнав віраж. Припускаю, один із багатьох, і була мить, не-мить, у якій час затримався, коли ми зісковзували до одного з пронумерованих рівнів. Потім ми пройшли за чоловіком до зали засідань, де сиділо четверо, по два обабіч довгого

столу, чоловіки й жінки, усі голомозі та з виголеними обличчями у вільному білому вбранні.

Оце було й на Россі. Він був відносно сторожкий, збуджений м'яким стимулятором. Супровідник спрямував нас до стільців, що стояли один проти одного, і потім вийшов з кімнати. Ми вшістьох намагалися не роздивлятися одне одного, і ніхто й словом не прохопився.

Цих індивідів вибрали на цю роль на власний розсуд, однак усе ж таки в заключні години занурили їх у те життя, яке кожен з них знав. Я радо б прийняв усе, що Артіс мала б сказати в цій ситуації. Ось незнайомці, ось батько, і задумливе мовчання було їм за особливе благословення. Усі божевільні несамовитості на певний час пішли під воду.

Чекали ми недовго. Увійшли три чоловіки та дві жінки, середнього віку, повністю одягнуті, виразно помітно: вони тут відвідувачі. Вони зайняли місця біля дальніх країв столу. Я зрозумів, що вони благодійники, приватні особи чи, може, посланці, один-два з них, від якоїсь агенції, інституту чи змовників, як колись пояснював Росс. Ось він, сам благодійник, а тепер загублена обстрижена постать без костюма, краватки чи персональної бази даних.

Ще одна коротка мить, ще одна тиша, а потім входить наступна. Висока похмура жінка, водолазка і вузькі штани, волосся жмутком в афростилі, сліди сивини.

Я все реєстрував, казав собі слова, визначав вигляд обличчя, тіла й убрання. Якби я зазнав у цьому невдачі, чи зникне індивід?

Вона стояла в одному кінці столу, руки на стегнах, лікті розсунуті, вона, видається, говорить до самого столу.

— Іноді історія — це окремі життя в миттєвому контакті.

Вона дала нам про це подумати. Я майже повірив, що повинен підняти руку і навести приклад.

— Нам не треба прикладів,— сказала вона,— але все ж ось один. Нестерпно спрощений. Науковець робить незрозумілі дослідження в загубленому закуті лабораторії. Живе на бобах і рисі. Неспроможний завершити теорію, формулу, синтез. Напівнавіжений. Потім він відвідує конференцію за півсвіту звідти, обідає і ділиться кількома думками з одним науковцем з іншої галузі.

Ми чекали.

— Які наслідки? Наслідки для нас — новий спосіб зрозуміти наше місце в галактиці.

Ми ще почекали.

— Чи ще щось? — спитала вона. — Чи чоловік зі зброєю виходить із натовпу до лідера великої нації, і все більше не таке саме, як колись.

Вона вдивлялася в стіл, міркуючи.

— Ваша ситуація, тих декількох з вас на порозі подорожі до відродження. Ви повністю за межами оповіді, на яку ми посилаємося, як на історію. Тут нема обривів. Ми зобов'язуємося перед внутрішністю, глибокою дослідницькою сфокусованістю на тому, хто і де ми є.

Вона поглянула на них, одного за одним, на батька й решту чотирьох.

— Ви збираєтеся стати, кожен з вас, окремим життям у контакті тільки з собою.

Вона зумисно зробила так, що це пролунало відразливо?

— Решта, кількісно набагато більша, прийшли сюди із занепалим здоров'ям, щоб померти і щоб їх підготували до камери. А на вас буде штемпель «Зеро К». Ви вісники, які обрали ввійти до брами передчасно. Брама. Не великі в'їзні ворота чи непереконливий веб-сайт, а комплекс ідей, прагнень і важко зароблених реальностей.

Мені потрібно було ім'я для неї. Я нікого не називав за цих відвідин. Ім'я додасть виміру гнучкому тілу, запропонує місце і походження, допоможе мені визначити обставини, які привели її сюди.

— Повної темряви та цілковитої тиші не буде. Ви це знаєте. Вас інструтували. Спочатку ви пройдете медико-біологічне редагування, через кілька годин. Мозковиправлення. Згодом ви знову себе зустрінете. Пам'ять, тотожність, самість — на іншому рівні. Це головна суть наших нанотехнологій. Ви законно мертві чи незаконно, чи жоден з варіантів? Вам не все одно? Ви матимете фантомне життя в черепній коробці. Плавкі думки. Пасивний різновид проникливості. Дзень-дзень-дзелень. Як новонароджена машина.

Вона пройшлася довкола столу, звертаючись до нас з іншого кінця. Нічого їй давати ім'я, подумав я. Це востаннє. Я хотів, щоб це перебування завершилося. Повний рішучості батько в матковій трубі. Підстаркуватий син у своїх повсякденних справах. Повернення Емми Бреслов. Посада інспектора з питань внутрішнього контролю й етики. Перевір гаманець, перевір ключі. Стіни, підлога, меблі.

— Якщо наша планета лишатиметься самодостатнім середовищем, як би гарно це було для кожного і достобіса малоймовірно,— сказала вона.— Хоч там як, де, як не в підземеллі, самореалізується передова модель. Це не покора низці складних умов. Це просто там, де людські намагання знаходять те, що їм треба. Ми живемо і дихаємо в контексті майбутнього, роблячи це тут і тепер.

Я через стіл поглянув на Росса. Він був десь в іншому місці, не замріяно пливучи за течією, а наполегливо думаючи, згадуючи, намагаючись щось побачити чи зрозуміти.

Можливо, я пригадував ту саму напружену мить, ми вдвох у кімнаті та слова, сказані батьком.

Я піду з нею, сказав він.

Тепер, через два роки, він знайшов шлях до цих слів.

— Той світ, горішній,— сказала вона,— загубився в системах. У прозорих мережах, які повільно перекривають потік усіх цих аспектів природи та вдачі, які вирізняють людину від кнопок ліфта і дверних дзвінків.

Я хотів про це поміркувати. *Які повільно перекривають потік.* Але вона говорила далі, підводячи очі від стільниці, щоб вивчати нас у колективному ракурсі, землян і поголених потойбічників.

— Ті з вас, які повернуться на поверхню. Хіба ви цього не відчуваєте? Втрату автономності. Почуття віртуалізованості. Пристрої, які використовуєте, які носите скрізь, із кімнати в кімнати, день у день, неминуче. Ви коли-небудь почували себе без плоті? Вас скеровують усі кодовані імпульси, від яких ви залежите. Усі датчики в кімнаті, які за вами спостерігають, слухають, відстежують звички, вимірюють можливості. Усі пов'язані дані призначені для того, щоб включити вас до мегаданних. Є щось, що змушує вас ніяковіти? Чи думаєте ви про техновірус, про те, як ляжуть усі системи, про глобальний доцентровий вибух? Чи це більш особисте? Чи ви відчуваєте, що загрузли в якійсь страхотливій цифровій паніці, яка водночас скрізь і ніде?

Їй треба ім'я, що починається на літеру З.

— Тут, звісно, ми постійно уточнюємо наші методи. Ми вводимо нашу науку в диво відживлення. Тут нема скрадливих дрібниць. Нема плину застосувань.

Уривчастий і авторитетний голос, легкий акцент і напруженість у тілі, напнута енергія. Міг би назвати її Зіна. Чи Зара. Так, як заглавна «З» панує над словом чи ім'ям.

Двері відчинилися, і зайшов чоловік. Пом'яті джинси і джемпер-сорочка, на голові бовтається довгий хвіст. Цей був новенький, заплетене волосся, але в чоловікові легко було пізнати одного з близнят Стенмарк. Який саме і чи є різниця?

Жінка залишилася на одному кінці столу, чоловік зайняв позицію на іншому, довільно, жодного натяку на сценічну хореографію. Вони одне одного не впізнавали.

Він зробив жест разом обличчям і рукою, вказуючи на те, що ми маємо десь почати, тож нумо поглянемо, що станеться.

— Блаженний Августин. Дозвольте його процитувати. Звучить десь так.

Він зробив паузу і заплющив очі, створюючи враження, що його слова належать темряві, ідучи до нас крізь століття.

— «І ніколи не буде для людини чого-небудь гіршого в смерті, аніж коли смерть буде безсмертна^[28]».

Я подумав: *що?*

Якийсь час минув, поки він розплющив очі. Потім він удивився в дальню стіну над головою Зари.

Він сказав: «Я не намагатимуся вкласти цю репліку в розмисли про латинську граматику, яка її надихнула. Я просто виставляю її перед вами як виклик. Щось для роздумів. Щось, щоб розважити вас у тілесному струці».

Той самий нечулий Стенмарк. Але він виразно постарішав, обличчя виснаженіше, руки в темно-синіх венах. Я дав близням загалом чотири імені, але тепер не міг їх розкласти одне від одного.

— Терор і війна тепер скрізь, метляють поверхнею нашої планети, — сказав він. — І що те все складає? Гротескний різновид ностальгії. Примітивна зброя, чоловік в одязі рикші з поясом смертника. Не обов'язково чоловік, може бути хлопець, дівчина чи жінка. Скажіть слово. Джин-рикша. У певних містах і містечках усе ще тягають руками. Маленькі двоколісні карети. Маленька саморобна вибухівка. І на полі бою штурмові гвинтівки колишніх часів, стара радянська зброя, старі пошарпані танки. Усі ці атаки, битви, різанина, закладена в покручену згадку. Стрілянина в багні, священні війни, розбомблені

будівлі, цілі міста зменшилися до сотень розтросчених вулиць. Рукопашний бій, що повертає нас у часі назад. Ані бензину, ані їжі чи води. Чоловіки у спорядженні для джунглів. Круши невинних, пали хати й отруюй колодязі. Відроди історію кривих предків.

Голова нахилена, руки в кишенях.

— А постміський терорист, що відмовився від свого прийомного міста чи країни, який його внесок? Веб-сайти, що передають атавістичні жахи. Стинання голови — за межами лячного фольклору. Люті заборони, кількасотрічні богословські суперечки, убий того, хто належить до іншого халіфату. Скрізь, вороги, що поділяють історії та спогади. Це розгортання клаптикової ковдри війни, яку так не називають. Чи я божевільний? Чи я белькотливий ідіот? Загублені війни у віддаленій місцевості. Штурмуй село, убивай чоловіків, гвалтуй жінок, викрадай дітей. Сотні мертвих, але знаєте що? — ніяких плівок чи фотографій, тож яка суть, де відгук. І войовничість у яскравому світлі. Ми бачимо таке повсякчас. Сцени з танками й вантажівками, які палають, солдати чи ополченці в темних каптурах серед потрощеного колючого дроту — свідки великої пожежі, поки вони гатять випалену ванну молотами, прикладами й домкратами, щоб відлунити в ніч барабанним боєм своїх пращурів.

Він, вочевидь, був майже у стані епілептичного нападу, тіло тепер тіпалося, руки вимахували.

Він сказав: «Що таке війна? Навіщо говорити про війну? Наш клопіт тут ширший і глибший. Щохвилини ми живемо, охоплені нашою спільною вірою, поглядом на безсмертний розум і тіло. Але їхні війни стали неминучі. Хіба війна — то не лише брижі на тьмяній поверхні людських справ? Чи я несповна розуму? Хіба там не бракує чогось, якогось дрібного духа, який керував би колективною волею?»

Він сказав: «Хто вони без своїх воєн? Ці події стали наполегливими роями, що стосуються, поширюються і вводять нас до радіусу дії всесвітньої монодрами, значно більшої за ту, якій ми коли-небудь були свідками».

Тепер Зара за ним спостерігала, а я спостерігав за нею. Вони чіплялися за поверхню, хіба ні, обидва? За землю в усіх її значеннях, третя планета від сонця, царина тлінного існування, кожне інше визначення — проміжне. Я не хотів забувати, що їй треба прізвище. Я

ій винен прізвище. Хіба я тут не тому, щоб своїми фокусами й іграми зірвати танець трансцендентності?

— Люди на велосипедах, єдиний транспортний засіб громадянського населення в зоні військових дій, за винятком ходіння, накульгування чи повзання. Біг зарезервовано для протиборчих угруповань і для фотокореспондентів, які висвітлюють подію, як на попередніх світових війнах. Є палке бажання зійтися один на один, розколоти череп і викурити цигарку. Вибухи автівок у святих місцях. Запуски ракет сотнями. Родини, які живуть у смердючих підвалах, без світла, без опалення. Назовні чоловіки роздирають бронзову статую колишнього національного героя. Освячена дія, закорінена в пригадуванні, у повторному досвіді. Чоловіки в маскувальному одязі, забризканому брудом. Чоловіки в джипах, пошрамованих кулями. Бунтівники, добровольці, повстанці, сепаратисти, активісти, бойовики, дисиденти. І ті, хто повертаються додому до блідих спогадів і глибокої депресії. Людина в кімнаті, де смерть буде безсмертна.

Він знову став нечулий, безликий, тіло трохи хитається. Де його брат? І у яких стосунках цей чоловік із Зарою, хоча, можливо, вона Надя. У нього вдома дружина, я вже це встановив, брати одружені на сестрах. Я хотів почути жваву сутичку близнят у їхньому з'єднаному коментарі. Чи зниклий близнюк — тепер лискуче нанотіло під кригою в самотньому струку? Чи всі струки однакової висоти? А ось Надя, яка стоїть на іншому кінці столу. Вони розпаровані коханці чи геть чужі люди?

Стенмарк сказав: «Апокаліпсис невід'ємний від структури часу і довготривалих кліматичних і космічних зрушень. Але чи ми бачимо ознаки свавільного пекла? Чи рахуємо дні до того, як передові чи не надто передові нації почнуть розгортати найінфермальнішу зброю? Це ж неминуче? Усі таємні гніздування в різних частинах світу. Чи кібератаки зведуть нанівець заплановані напади? Чи досягнуть своїх цілей бомби та ракети? Чи ми тут у нашому підзем'ї в безпеці? І попри ті мегатонни, як струс відзначиться від континенту до континенту, вибух світовій свідомості? Як пост-Гіросима чи як пост-Нагасакі? Повернемося до старих розтросчених міст, до первісної руїни, яка в сто тисяч разів більш руйнівна, ніж раніше. Я думаю про мертвих, напівмертвих і важкопоранених, яких ностальгійно поклали до рикш,

щоб витягнути столоченим краєвидом. Чи я загубився в імлистому спогаді кадрів зі старого фільму?»

Я крадькома поглянув на голомозу жінку на тому боці столу, яка сиділа поруч із Россом. На її обличчі — передчуття і майже радість. Нема значення, що промовець мав сказати. Вона палко хотіла вислизнути з цього життя в позачасовий упокій, облишивши всі хиткі ускладнення тіла, розуму й особистих обставин.

Стенмарк, здавалося, закінчив. Руки склав на ребрах, голову схилив. У цій молитовній позі він щось сказав до колеги. Він говорив мовою місцевих, унікальною системою «Конвергенції», набором голосових звуків і жестів, які змушували мене подумати про дельфінів, що спілкуються у відкритому океані. Вона відповіла тривалою реплікою, яка включала погойдування головою, комічне, імовірно, за інших обставин, але не тут, не з Надіним поводженням і гойданням.

Її акцент зник у невиразному булькотінні, хоч би що вона цим не висловлювала. Вона залишила своє місце і пішла вздовж столу, кладучи руку почергово на голову кожного з вісників.

— Час багаторазовий, час одночасний. Мить стається, сталась, станеться,— сказала вона.— Мова, яку ми тут розробили, допоможе вам зрозуміти ці поняття, тим, хто ввійде до капсул. Ви будете новонароджені, і з часом мова прищеплюватиметься.

Вона обійшла кут столу й обернулася до іншого краю столу.

— Знаки, символи, жести та правила. Назва мови буде доступна тільки тим, хто нею говоритиме.

Вона поклала руку на батькову голову — на батька чи його виображення, голий образок, на який він невдовзі перетвориться, істоту в сплячці в капсулі, що чекає на кібервоскресіння.

Її акцент тепер погрубшав, можливо тому, що я так хотів.

— Технологія стала силою природи. Ми не можемо її контролювати. Вона по всій планеті, і ніде від неї не сховаєшся. Хіба що тут, звичайно, у цій дієвій замкнутій групі, де ми дихаємо безпечним повітрям і живемо поза діапазоном бойових інстинктів, і розпач крові нам лише нещодавно в подробицях пояснили на багатьох рівнях.

Стенмарк пішов до дверей.

— Не зважайте на настанову мужності,— сказав він нам.— Вона вас лише вб'є.

Потім він пішов. Куди, що далі. Надя подивилася вгору й убік у куток кімнати. Тепер вона підняла руки, обрививши обличчя, і говорила мовою «Конвергенції». У неї була певна снага присутності. Але що вона казала і до кого? Вона — одинична фігура, самозамкнута, сорочка з високим коміром, допасовані штани. Я думав про жінок в інших місцях, вулиці й бульвари у великих містах, подмух вітру, жіноча спідниця здіймається у вітерці, те, як вітер обтискає спідницю, надаючи форму ногам, заглиблюючи спідницю між ніг, відкриваючи коліна і стегна. Це були батькові думки чи мої? Спідниця б'ється об ноги, вітер такий поривчастий, що жінка повертається боком, відвертаючись від його сили, спідниця пританцьовує, складаючись між стегнами.

Вона — Надя Грабал. Так її звали.

У кріслі у своїй кімнаті я чекав, що хтось прийде і кудись мене відведе.

Я думав про довільну гру кроки-кроки та слова-слова, яку ми переживали отам нагорі, отам назовні, гуляючи й говорячи під відкритим небом, утираючи лосьйон для засмаги, вагітніючи й бачачи, як старієш, у ванному дзеркалі, поряд із туалетом, де ми випорожнюємося, і душем, де очищуємося.

А тепер ось я, у місці проживання, контрольованому середовищі, де дні й ночі взаємозамінні, мешканці якого говорять окультною мовою, і де мене змушують носити браслет, у якому міститься диск, що повідомляє про моє місцезнаходження тим, хто дивиться і слухає.

За винятком того, що я не носив браслет, так? Ці відвідини були інші. Чергування біля смертника. Сину дозволили супроводжувати батька в глибини, поза межі допускових рівнів.

Я трохи поспав у кріслі, і коли прокинувся, то моя мати була в кімнаті. Мадлен чи її аура. Як дивно, подумав я, що вона може мене тут знайти, особливо тепер, напередодні сумного вибору, зробленого Россом, що якийсь час був їй за чоловіка. Я хотів зануритися в цю мить. Моя мати. Які неслухні ці два слова для цього величезного кратерного відгородження, де люди додержувалися навченої порожнечі щодо своєї національності, минулого, родин, імен. Мадлен у нашій вітальні зі своїм утіленням особистої технології, кнопкою вимкнення звука на тв-пульті. Ось вона, подих, еманация.

Зазвичай я ходив за нею слідом між величними рядами чималої місцевої аптеки, хлопчик, що тільки-но опушився, тільки-но забрунькувався, який читає надписи на коробках і пляшечках з ліками. Інколи я відкривав їх, щоб почитати друковану вкладку, прагнучи спізнати ущільнений жаргон попереджень, застережень, побічних реакцій, протипоказань.

— Кинь уже нишпорити,— сказала вона.

Я ніколи не почувався людиною більше, ніж коли мати була в ліжку і помирала. Це була не крихкість людини, про яку кажуть, що вона «лише людина», підпорядкована слабкості чи вразливості. Це

була хвиля суму і втрати, що змусили мене зрозуміти, що я чоловік, побільшений горем. Тут були спогади, скрізь, некликані. Були образи, видіння, голоси й те, як останній подих жінки дав вихід скутій людяності її сина. Тут навіть була сусідка з палицею, нерухома, у дверях, і моя мати на відстані руки, доторку, у безгомінні.

Мадлен великим пальцем видовбувала цінники з куплених продуктів, повний рішучості акт помсти проти чогось, хоч би що там робило для нас ці штуки. Мадлен стояла на місці, заплющивши очі, крутячи руками вгору і навколо, знову і знову, форма розслаблення. Мадлен дивилася канал дорожнього руху, як видавалося, завжди, на те, як машини безгучно перетинали екран, зникали з її поля зору і поверталися назад до життів водіїв і пасажирів.

Мати була по-своєму звичайна, вільна душа, моє місце безпечного повернення.

Супровід — непоказний чоловік, який видавався не так людською істотою, як формою життя. Він провів мене крізь коридори, а потім указав на двері харчоблоку і пішов.

Їжа смакувала, наче медичне харчування, і я намагався продумати свій шлях крізь неї, перемогти її подумки, коли зайшов Чернець. Я не думав про нього якийсь час, але й не забув. Чи він тут лише тоді, коли й я? Він був у простій брунатній рясі на повен зріст і босоніж. Це мало смисл, але чому і як — я не знав. Він сів за стіл навпроти, але дивився лише на те, що на його тарілці.

— Ми були тут раніше, ви та я, й ось ми тут знову,— сказав я.

Я прямо поглянув на нього. Я згадав його розповідь про подорож, яку він здійснив до святої гори в Тибеті. Потім я дивився, як він їсть, головою майже в тарілці. Я згадав про наші відвідини госпісу, він і я — безпечного схову. Я сам здивувався, пригадавши це слово. Я вимовив його двічі. Він їв, а потім їв я, але й далі за ним спостерігав, довгі руки, зосереджений погляд. На рясі була його остання страва. Вона впала з виделки, чи він її виблював?

Він сказав: «Я пережив свій спогад».

Він здавався старшим, і відчуття нідеяковості, яке він ніс із собою, було виразнішим, ніж будь-коли, і насправді, ми саме тут і були. Ніде. Я дивився, як він заледве не з'їв свою виделку разом із їжею.

— Але ви так само відвідуєте тих, хто чекає на смерть і на те, що їх заберуть донизу. Їхні емоційні й духовні потреби. Цікаво, а чи ви говорите цією мовою. Ви говорите мовою, якою тут говорять?

— Усе моє тіло її відкидає.

Це обнадіює.

— Тепер я лише узбецькою говорю.

Я не знав, що на це відповісти. Тож сказав: «Узбекистан».

Він закінчив їсти, вишкрябав тарілку дочиста, і я хотів щось сказати до того, як він залишить блок. Узагалі будь-що. Сказати йому своє ім'я. Він — Чернець, а хто я? Але я мав спинитися. Довгу порожню мить я не міг думати про своє ім'я. Він устав, відсунув стілець і рушив до дверей. Мить між бути ніким і кимось.

Потім я сказав: «Мене звать Джеффри Локгарт».

Не на таке зауваження він би звернув увагу.

Тож я сказав: «А що ви робите, коли не їсте, не спите чи не говорите з людьми про їхній духовний добробут?»

— Ходжу коридорами,— сказав він.

Назад до кімнати, до виголеного простору.

Усі зони, сектори, підрозділи, яких я не бачив. Комп'ютерні центри, продовольчі склади, укриття від атак і стихійних лих, центральне командне місце. А тут є рекреаційні об'єкти? Бібліотеки, кіно, шахові турніри, футбольні матчі? Скільки там номерів у тих пронумерованих рівнях?

* * *

Він лежав голий на стільниці, ані волосинки на його тілі. Важко було пов'язати життя і часи мого батька з цією віддаленою подобою. Чи я коли-небудь думав про людське тіло і те, яке це видовище, його первовічна сила, батькове тіло, позбавлене всього, що могло б відзначити його як індивідуальне життя. Це була річ, що потрапила в анонімність, усі нормальні реакції тепер потьмяніли. Я не відвернувся. Я відчував зобов'язання дивитися. Я хотів споглядати. Й у якійсь далекій точці мого розхвильованого розуму я міг пізнати різновид слабого відшкодування, вдоволення скривдженого хлопчика.

Він був живий, ширяючи на якомусь рівні анестезійного затишшя, і він щось сказав чи, може, щось було сказано, одне-два слова, здається, доброхіть постали з його тіла.

Жінка в халаті й хірургічній масці стояла біля Росса з іншого боку. Я дивився на неї, більш-менш заради схвалення, а потім нахилився до тіла.

— *Левкас*^[29] на полотні.

Думаю, я почув саме це, а потім інші невиразні та незрозумілі фрагменти. Запалі обличчя і тіло. Похнюплений прутень. Спокій його простих кінцівок, випнуті частини.

Я кивнув на звук слів і перезирнувся з жінкою, а потім знову кивнув. Я знав лише, що левкас — це термін, який використовували в мистецтві, покриття чи проміжний шар. Левкас на полотні.

Я мав мить на самоті, яку провів, удивляючись у простір, а потім прийшли інші, щоб підготувати Росса до довгого повільного спочивання в капсулі.

* * *

Мене провели до кімнати, де всі чотири стіни вкривало суцільне намальоване зображення самої кімнати. Тут були лише три предмети меблів, два стільці та низький столик, усі зображені з різних ракурсів. Я лишився стояти, повертаючи голову, а потім і тіло, щоб уважно вивчити розпис. Той факт, що чотири площини були самі собі подібні так само, як і тло для трьох об'єктів просторової протяжності, вразив мене як предмет, гідний якогось глибокого методу дослідження, можливо, феноменології, проте цей виклик був мені не під силу.

Зрештою зайшла низенька і жвава жінка в замшевому піджаку і трикотажних штанях. Її очі, здавалося, струменіли світлом, і це змусило мене збагнути, що вона — та жінка в хірургічній масці, яка стояла навпроти мене під час того грубого огляду тіла.

Вона спитала: «Хочете стояти?»

— Так.

Вона над цим поміркувала, а потім сіла біля столу. Запанувала тиша. Ніхто не входив з чаєм і печивом на таці.

Вона сказала: «Ми багато обговорювали, Росс, Артис і я. Коли ми народжувалися, то не мали вибору. Чи варто нам і помирати у такий саме спосіб? Ресурси, які він надав у наше розпорядження, мали вирішальну важливість».

Що ще я бачив? Шарф на ній вражав фасоном, і я вирішив, що їй п'ятдесят п'ять, місцева, більш-менш, і постать, що має якусь владу.

— Після того як Артис увійшла до камери, я певний час провела з вашим батьком у Нью-Йорці та Мені. Він був великодушніший, ніж раніше. Хоч чоловік перемінився. Звісно, ви це знаєте. Через утрату зменшився майже до клаптиків. Хіба велич людини не в тому, щоб відмовитися приймати певну долю? Чого ми тут хочемо? Лише життя. Нехай стається. Дайте подихати.

Я зрозумів, що вона говорить зі мною через повагу до батька. Він попрохав, вона виконує прохання.

— Ми маємо мову, яка виведе нас з важких часів. Ми спроможні думати й говорити про те, що, імовірно, може статися у прийдешні часи. Чому ж і тілесно не піти за нашими словами у майбутнє? Якщо ми скажемо собі прямо, що свідомість існуватиме далі, що кріоконсерванти продовжуватимуть жити наше тіло, це й буде перше пробудження до благословенного стану. Ми тут, щоб воно відбулося, не просто цього воліти чи повзти до нього, а повною мірою розгорнути наші заходи.

Коли вона говорила, її пальці коливалися. Я злегка нашорошився. Ось жінка закручувалася у думку, мить за миттю, рішуче налаштована, щоб усе відбулося.

— Я поклав край теоріям і суперечкам,— сказав я.— Ми з Россом проговорили та прокричали їх, поки ходили всіма рівнями.

— Він сказав, що ти ніколи не називав його тато. Я сказала: як не по-американськи. Він спробував засміятися, але йому не зовсім удалося.

У своїх напишних сорочці та штанях я міг уявити, як перетікаю в настінний малюнок і лишаюся непоміченим, темнувата постать у кутку кімнати.

— Людське життя — випадкове злиття дрібних часточок органічної речовини, що плине в космічному пилу. Продовження життя — менш випадкове. Воно використовує те, що ми вивчили за

тисячі років існування нашого людства. Не дуже й навмання, не дуже й ризиковано, однак нічого неприродного.

— Розкажіть про свій шарф,— сказав я.

— Козячий кашемір з Внутрішньої Монголії.

Ставало все зрозумілішим, що вона — важливий член цього закладу. Якщо Стенмарки — то творче ядро, жартівники-провидці, то чи не ця жінка породжувала прибутки, задавала напрям? Чи вона одна з тих, хто дав початок ідеї «Конвергенції», розмістивши її в цьому суворому географічному положенні поза межами правдоподібності й закону. Фінансист, філософ, науковець, яка тут розширила свою роль. Який у неї конкретний досвід роботи? Довідуватися не буду. Й ім'я її питати не буду і вигадувати його теж. Це мій варіант поступу. Час їхати додому.

Але вона сказала, що є ще одне останнє місце, яке Росс хотів, щоб я відвідав. Вона провела мене до віражу, вона і я у супроводі двох, і ми пішли пронумерованими рівнями далі, ніж я заходив раніше. Звідки я це знав? Відчував, десь глибоко в кістках, хоча я не мав ніяких очевидних доказів часу, що минув, чи гаданої відстані.

Мене доставили в якийсь альков, припасували дихальний апарат і захисний костюм, немовби для космосу. Він не був громіздкий і дав мені змогу зануритись у нереальний стан подій.

Жінка сказала: «Природно, що ми пережили деякі перешкоди, кілька зірваних планів, випадкові невдачі. Були й окремі випадки марних сподівань».

Вона дивилася на мене зі свого респіратора.

— Є певні суттєві заходи, що забезпечуватимуть підтримку вашому батькові, хоч і не на попередніх рівнях. Є установа, адміністратор, сповільнювальні межі, міри безпеки й часові фактори.

— Ви одержуєте підтримку від інших напрямів діяльності.

— Звичайно, завжди. Але те, що для нас зробив Росс, була переломна мить. Його непохитна віра, його світові ресурси.

— А відступи у вас, мабуть, були.

— Його готовність брати участь у найвиразніший спосіб.

Нас повільно вели вузьким проходом.

На одній стіні була надтріснута глиняна табличка, встановлена горизонтально з нанесеним щільно стиснутим рядком цифр, літер, квадратних і кубічних коренів, знаків плюс і мінус, а ще там були

круглі дужки, нескінченності та інші символи зі знаком рівності в середині всього цього, свідчення логічної чи математичної тотожності.

Я не знав, що це рівняння мало означати, і не мав ані найменшого наміру запитати. Потім я подумав про «Конвергенцію», саму назву, саме слово. Дві різні сили наближаються до точки перетину. Злиття, дихання в дихання, кінця і початку. Чи те рівняння на пластині має бути науковим вираженням того, що відбувається з окремим людським тілом, коли з'єднуються сили смерті та життя?

— Де він тепер?

— Він проходить процес охолодження. Чи невдовзі буде,— сказала вона.— Ви — син. Звичайно, він дав мені зрозуміти, що ви маєте певні застереження щодо цієї концепції, так само, як і щодо цього місцеположення. У деяких випадках скептицизм — це чеснота, хоч часто й поверхова. Але він ніколи не характеризував вас як людину обмеженого розуму.

Я був не лише його син, я був *той* син, що лишився живий, спадкоємець.

Ми нашттовхнулися на труби-лази зі шлюзами й увійшли до секції кріосховища. Тепер ми були без супроводу і пішли доріжкою, яка злегка підіймалася вгору. Невдовзі до поля зору потрапив відкритий простір, і через декілька секунд я побачив, що в ньому.

Там були ряди людських тіл у мерехтливих струках, і мені довелося спинитися, щоб збагнути побачене. Шикування, лави, довгі колони голих чоловіків і жінок у замерзлому припиненні. Вона почекала на мене, і ми повільно наблизилися до висоти, що надавала чітку панораму.

Усі струки повернуті в одному напрямку, десятки, потім сотні, і наш шлях проходив якраз посередині цих структурованих шерэг. Тіла розташовувалися на всій чималій площині будівлі, люди різного кольору шкіри в однакових позах, очі заплющені, руки перехрещені на грудях, ноги щільно стиснуті, ніяких ознак зайвої плоти.

Я згадав три струки з тілами, які ми з Россом бачили під час попередніх відвідин. То були люди в пастці, виснажені, окремі життя, викинуті в якомусь прикордонному районі бажаного майбутнього.

Тут не було життів, про які можна подумати чи уявити. Це було чисте видовище, єдине ціле, тіла, королівські у своїй кріонічній манері

триматися. Це була форма візіонерського мистецтва, боді-арт з широкими прихованими смислами.

Єдине життя, яке спадало на думку, належало Артис. Я думав про Артис під час польових робіт, часу брудних траншей і тісних просторів, викопаних об'єктів, знарядь і зброї в земляній шкорупі, надрізаних черепків з вапняка. А чи не було тут хоч щось майже доісторичне в цих рештках, що вишикувалися переді мною? Археологія майбутнього віку.

Я почекав, поки жінка з монгольським шарфом розповість мені, що тут — цивілізація, призначена одного дня відродитися задовго по катастрофічній загибелі всього на поверхні землі. Однак ми йшли, спинялися і знову мовчки йшли.

Якщо оце те, що батько хотів мені показати, то мій обов'язок у відповідь — почувати напад трепету і вдячності. І я чуввав. Ось наука купається в невгамовній фантазії. Я не міг стримати захоплення.

Урешті я подумав про надмірні хореографічні танцювальні номери з голлівудських мюзиклів багато десятиліть тому, танцюристи синхронізовані, немовби армія на марші. Тут не було ніякого монтажу, напливів чи звукової доріжки, жодного руху, але я продовжував дивитися.

Згодом я вже йшов за жінкою коридором, де був стінопис зі спустошеними краєвидами, ще і ще, які, вочевидь, мали бути пророчими, подвійні краєвиди, кожна стіна повторює те, що навпроти — спотворені пагорби, долини та луки. Я подивився ліворуч, праворуч і знову ліворуч, звіряючи одну стіну з іншою. Картини мали вигляд павутинчастої витонченості, вишуканості, що посилювала розорення.

Урешті-решт ми прийшли до арочного проходу, який вів до вузької кімнатки з кам'яними стінами й тьмяним освітленням. Вона жестом показала, щоб я ввійшов, і за кілька кроків я мав спинитися.

Біля дальньої стіни було два обтічні футляри, вищі за ті, які я щойно бачив. Один порожній, а в іншому було тіло жінки. У кімнаті більше нічого не було. Я не підійшов, щоб роздивитися ближче. Здавалося, від мене вимагали додержуватися цього простору між нами.

Та жінка була Артис. А хто ще? Але минув певний час, поки я зміг увібрати цей образ, реальність, прикріпити її ім'я до цього, дати миті просочитися в мене. Нарешті, я зробив декілька кроків уперед,

відмічаючи, що положення її тіла не збігалось з позами інших у їхніх струках.

Здавалося, що її тіло світиться зсередини. Вона стояла прямо, навшпиньки, голена голова нахилена вгору, очі заплющені, груди тверді. Це була ідеалізована людина у футлярі, але також це була Артис. Руки з боків, пальці вп'ялись у стегна, ноги злегка розведені.

Вид був прекрасний. Людське тіло як модель творення. Я в це вірив. Цієї миті я бачив тіло, яке не постарішає. І це була Артис, тут, сама-одна, яка з якоюсь повагою містила в собі тематику цілого комплексу.

Я думав поділитися своїми почуттями, хоча б лише поглядом чи жестом, просто кивком, але коли я повернувся, щоб знайти жінку, яка мене сюди привела, її вже не було.

Порожня капсула — то, звичайно, місце Россу. Його тілесну форму відновлять, обличчю нададуть колір, його мозок (за місцевими звичаями) урухомлять функціонувати на якомусь згаслому рівні тотожності. Звідки могли цей чоловік і жінка знати роки тому, що вони перебуватимуть у такому середовищі, на цій підпланеті, у цій ізолюваній кімнаті, голі й цілковито, більш-менш, безсмертні.

Ще якийсь час я дивився, потім повернувся і виявив, що біля дверей стоїть супровідник, молода безстатева людина.

Але я не був готовий піти. Я залишився, заплющив очі, думаючи, згадуючи. Артис і її історію про рахування крапель води на душовій завісці. Тут, усередині, те, що рахувати, буде нескінченним. *Навіки-вічні*. Її слово. Слово з присмаком. Я розплющив очі і подивився довше, син, пасинок, привілейований свідок.

Артис була на місці, Росс — ні.

* * *

Я пішов за супровідником до віражу, а потім уздовж низки коридорів, де через кожні двадцять метрів були зачинені двері. Ми дійшли до перехрестя і супровідник указав мені на порожній перехід. Це все було простими реченнями, підмет, присудок, другорядний член речення, речі звужуються, і я тепер на самоті, моє тіло стискається в довгий обшир.

Потім зморшка, складка на гладкій поверхні, і наприкінці коридора я побачив екран, що саме почав знижуватися, і осьде знову я, чекаючи, що трапиться.

Перші фігури з'явилися ще до того, як екран повністю розгорнувся.

Чорно-білі військові, широко ступаючи, виходять із мряки.

Це грізний образ, до якого майже одразу врізано розчавлене тіло солдата у камуфляжі, розпростерте на передньому сидінні розбитого автомобіля.

Бездомні собаки блукають вулицями залишеного міського району. На краю екрана видно мінарет.

Військові в снігопаді уклакли гуртом, десять чоловіків черпають якісь помії з дерев'яних мисок.

Кадр зверху — білі військові вантажівки їдуть пустельним краєвидом. Можливо, зображення з безпілотної, думаю. Намагаюсь видаватися поінформованим, хоча б самому собі.

Я зрозумів, що є звукова доріжка. Невиразні шуми, ревіння моторів, віддалені постріли, ледь чутні голоси.

Двоє озброєних чоловіків сидять у кузові пікапа, обидва з цигарками, що звисають із рота.

Чоловіки в халатах і арафатках кидають каміння в ціль за кадром.

Півдесятка військових тримаються в зруйнованій бійниці, визираючи через бруствер, приклади виступають зі стінних виїмок, в одного солдата — коміксна маска, яскраво розфарбована, довге рожеве обличчя із зеленими бровами, рум'яними щоками та вишкіреним червоним ротом. Усе інше — чорно-біле.

Я не мав питати себе, яка мета, яке значення за цим усім, світогляд. Це Стенмарк. Ось чому. Візуальний еквівалент, більш-менш, його звернення до групи в залі засідань.

Зала засідань. Коли це було? Хто саме був у тій групі? Світова війна Стенмарка. Пристрасна людина, яка час від часу тремтить.

Один за одним ідуть люди в чорному, у кожного довгий меч, світанок, ритуальне вбивство, чорні з голови до п'ят, їхня хода позначена холодновою дисципліною.

Сонні солдати в бункері, стоси мішків з піском.

Вихід: людські маси несуть добро, яке змогли взяти, одяг, торшери, килими, собак. На екрані позаду них здійснюється полум'я.

Лише незабаром я помічаю, що звукова доріжка стала чистим звуком. Тривалий сигнал, який відкидає будь-які сліди намірів щось виразити.

Спецпризначенці кидають світло-шумові гранати в людей, які відступають через широку вулицю.

Дві літні людини на велосипедах у спустошеній місцевості. Згодом вони ідуть поряд із колоною танків на засніженому полі, у канаві видно самотнє безживне тіло.

Тіла: зарізані чоловіки на прогалині в хащах, стерв'ятники ходять поміж трупів.

Жахливо, але я дивився. Я подумав про інших, які дивляться, інші екрани, інші коридори, рівень за рівнем по всіх усюдах комплексу.

Діти біля мінівена, чекають на те, щоб залізти, навідалі нерухомо висить чорний дим, одна дитина дивиться у той бік, інші повернулися до камери, обличчя невиразні.

Рукопашна, шість-сім чоловіків з ножами та штиками, деякі в камуфляжних куртках, зосереджене кровопускання, зблизька, високий чоловік захитався, готовий упасти, інші заштовхуються у мить стоп-кадру.

Ще один образ з безпілотною, зруйноване містечко, місто-привид, фігурки риються серед уламків.

Неголене обличчя солдата, груба вояцька порода, чорна плетена шапка, із рота стирчить цигарка.

Духівник іде швидкою ходою, православний священик, церковно-канонічне вбрання, накидка, ряса, люди маршують позаду нього, приєднуються інші, складаються в картинку, кулаки підняті.

На вибоїстій дорозі труп долілиць, скрізь осколки бомб.

Коридори забиті людьми, які дивляться на екрани. Усі вони думають, як я.

Ще одна коміксова маска, мультикова маска, солдат серед інших, вишикувався, гвинтівку тримає поперек грудей, його біле обличчя, багрянний ніс, червоні уста скривились у сардонічній посмішці.

Жінка в чадрі, її видно ззаду, виходить із машини та входить, схиливши голову, на велелюдну площу, де кілька людей помічають і дивляться, а потім розбігаються, камера від'їжджає, потім вибух, його виразно видно, він, здається, роздирає екран на частини та подрібнює повітря навколо нас. Усіх тих, хто дивиться.

Жалібники біля могильної ями, деякі з автоматичною зброєю на ремені через плече, той самий чорний дим, що й раніше бачили, дуже далеко, не здіймається і не стелиться, а надзвичайно, навіть моторошно, скидається на розмальований задник.

Дитинка в кумедному капелюсі присідає голим задком, щоб покакати в сніг.

Потім пауза і настійний тужливий шум звукової доріжки затихає. Екран сповнюється закрижанілим сірим небом, камера повільно вирівнюється, і повторюється перший значний образ.

Військові, широко ступаючи, виходять із мряки.

Але цього разу кадр довгий, і люди все прибувають, і серед них є поранені, фігури, що кульгають, закривавлені обличчя, кілька чоловіків у касках, більшість у чорних плетених шапках.

Звук поновлюється, тепер реалістичний, десь лунають вибухи, низько летить літак, і чоловіки починають просуватися обережніше, міцно притискаючи зброю до тіл. Вони рухаються міською вулицею повз насип, де палають скати, будівлі обвалені, скрізь уламки. Я дивлюся, як вони йдуть розбитою бруківкою, й окремі вигуки невдовзі поглинають масовані збройні випали.

Виглядає і звучить як традиційна війна, люди зі зброєю, і я зі збоченою ностальгією пригадую про те, що говорив Стенмарк: усі світові війни закарбовані в таких образах, солдат із цигаркою в роті, солдат спить у бункері, бородатий солдат із забинтованою головою.

Звуки пострілів поблизу, і чоловіки ховаються, вишукуючи джерело вогню, відстрілюючись, і звукова доріжка вливається в дію, голосна, близька, гукання голосів, і я маю позадкувати від екрана, навіть коли камера стає тісніше залученою, повзучи місцевістю задля крупних планів чоловічих облич, молодих і не дуже молодих, пальці тиснуть гачки, тіла скрадаються за каркасом зруйнованої споруди. Це швидко, виразно і перебільшено, відчуття того, що немовби щось насувається, і все, що я можу робити,— це дивитися і слухати, раптова завада у звуці й зображенні, камера колихається і тремтить, а потім знаходить людину, що стоїть у корпусі розбитої машини, гвинтівка прочісує ділянку. Він декілька разів стріляє, верхня частина тіла ритмічно здригається. Він пригинається і чекає. Ми всі чекаємо. Камера роздивляється ділянку, і там безлюдні уламки, дощик, а потім самотня фігура повертається до поля зору, стоячи на колінах на

водійському сидінні й раз стрельнувши з розколотого на друзки бокового вікна. Періодично майже стихає, і камера під кутом лишається на скорченій людині, у якої на голові не каска, а пов'язка, а потім з різних сторін поновлюється стрілянина, картинка стрибає, і в чоловіка влучають. Я думаю, що бачу саме це. Камера його втрачає і ловить лише сліди каламутного тла. Шум сильнішає, стрімка стрілянина, голос повторює одне і те ж слово, а потім повертається він, відкрито йдучи геть без гвинтівки, камера усталюється, і в нього знову влучають, і він падає на коліна, і я повторюю самому собі ті слова, поки дивлюся. У нього знову влучають, і він падає на коліна, аж ось чіткий образ його постаті, польова куртка кольору хакі, джинси та черевики, волосся дибки, він утричі більший, ніж у житті, тут наді мною, підстрелений і стікає кров'ю, на грудях розповзається пляма, юнак, очі заплющені, винятково реальний.

Це був син Емми. Це був Стак.

Він валиться наперед, і камера відвертається, й ось хто це, син, хлопець. Тепер наближалися бойові танки, і мені треба було його знову побачити, бо хоча навіть сумнівів не було, це сталося надто швидко, і було не досить. Десяток танків ледачим стрієм перевалювалися через загорожі з мішків з піском, і я стою тут чекаючи. Навіщо б їм це знову показувати? Але я мав чекати, мені треба побачити. Танки рухаються по дорозі, на якій тримається знак з надписом кирилицею і латинкою. *Костянтинівка*. А під назвою грубо намальований череп.

Стак в Україні, у загоні самооборони, у добровольчому батальйоні. А що іще це могло бути? Я все дивився і чекав. Чи вербувальники знають його вік чи хоча б його ім'я? Він — рідний син, що повернувся додому. Ім'я при народженні, набуте ім'я, прізвисько. Стак — оце все, що я знаю, і, можливо, оце й усе, що треба знати, хлопчак, що сам став собі країною.

Я мав стояти, поки екран не потемніє. Я мав зачекати та дивитися. І якщо вони відправлять за мною супровід, то йому доведеться почекати. І якщо Стак знову не з'явиться, то хай тоді картинка блякне, звук пропадає, екран згортається, увесь коридор темнішає. Інші коридори порожніють, упорядкований людський потік, а цей коридор темнішає, і я стою тут із заплющеними очима. Усі ті рази, коли я робив це раніше, стояв у темній кімнаті, не рухаючись, заплющивши очі, дивний хлопчак і доросла людина, чи я прокладав собі шлях до

подібного простору, довгого холодного порожнього коридора, де двері та стіни у відповідних барвах, де мертва тиша, і на мене лине тінь.

Коли вже темрява стане суцільна, я буду просто стояти та чекати, силкуючись ні про що не думати.

Я бачу таксі, припарковане за три-чотири фути від тротуару, а потім у риштаку чоловіка на колінах, роззутий, черевики поставив позаду себе, і він кланяється головою до асфальту, і за мить я розумію, що він таксист, і що напрямом — Мекка, він кланяється до Мекки.

Час від часу на вихідних я лишаюсь у гостьовій кімнаті батькового міського будиночку без обов'язків по кухні. Юнак, який займається цими питаннями, один з корпоративних портретів, обговорює подробиці в сучасній манері розповідних речень, що поступово виконують у питання.

Думаю, інколи я ходжу в музеї, просто щоб почути мови, якими розмовляють відвідувачі галерей. Якось я йшов за чоловіком і жінкою від могильних позначок на вапняку з Кіпру IV століття до н. е. аж до «Зброї та обладунків», чекаючи, поки вони знову заговорять між собою, щоб я міг визначити мову чи хоча б спробувати або зробити дурнувате припущення. Думка про те, щоб до них підійти та ввічливо спитати, була для мене недосяжна.

Я сиджу перед екраном у кабінці з матового оргскла з позначкою «Інспектор з питань внутрішнього контролю й етики». Я тут гарно облаштувався, не лише стосовно своїх щоденних розпоряджень, а і в контексті методів, які я розробив, щоб виконувати необхідні обов'язки та відповідати місцевій мові.

Жебрак в інвалідному візку, нормально вдягнений, чисто поголений, без заплямованого паперового стаканчика, рука в рукавичці встромлена у вуличну кишню.

Є широкомасштабна динаміка батькової корпоративної кар'єри, і є крайземля «Конвергенції», і я кажу собі, що не ховаюсь у житті, яке є реакцією на це або відплатою за нього. Потім, знову, я вічно стою в

тіні Росса й Артис, і не їхні резонансні життя не дають мені спокою, а те, як вони померли.

Коли я запитую себе, навіщо я просив дозволу час від часу ночувати в міському будиночку, я відразу думаю про будівлю, де живе Емма, загалом — вона в цьому районі, чи там, де вона зазвичай жила, і часто гуляю околицями, не очікуючи щось побачити й дізнатися, а почувуючи якусь невід'ємність, ту, у якій зболена втрата поступається тіньовій присутності, а в цьому випадку, на її вулиці, я відчуваю можливість, яку навіть не намагався зрозуміти.

У своєму місцевому магазині я ніколи не забуваю перевірити термін придатності на пляшках і картонках. Я тягнуся до полиці з продуктами, із запакованими товарами, і знімаю з останнього ряду, бо саме там були найсвіжіший нарізаний хліб, молоко чи пластівці.

Жінки високі та ще вищі. Видивляюся жінку у відповідній позі на розі вулиці, є там чи нема таблички з маловідомою абеткою. Що там бачити, чого я не бачив, який урок маю вивчити від нерухомої постаті серед натовпу? У її випадку це, можливо, проблема загрози, що насувається. Окремі особистості завжди так роблять, хіба ні? Я думаю про це як про щось середньовічне, своєрідну погану прикмету. Вона каже нам готуватися.

Інколи минає цілий ранок, поки переживеш сон, перепрокинешся. Однак я не міг згадати ані найслабшої миті сновидіння відтоді, як повернувся. Стак — сон наяву, хлопець-солдат вимальовується на екрані, майже валиться на мене зверху.

* * *

Я ходжу гуляю, роздивляюся — це дорожній рух застряг і стогне, а це іноземні гроші зринають до веж пентгаусів, які збираються вище законів зонування.

Ідея працювати в шкільному оточенні мені подобається, бо знаю, що якоїсь миті ця ідея розчиниться в дрібницях. У понеділок фургон прибуває дуже рано, уже везучи двох співробітників, які живуть на Мангеттені, і ми мандруємо до невеликої громади в Коннектикуту де розташовано коледж, скромний кампус, студенти з посередніми перспективами. Ми лишаємося до полудня в четвер, а потім нас везуть назад до міста, і цікаво, як ми втрюх знаходимо нові способи поговорити ні про що.

Довге помірне життя — оце, почуваю, я собі облаштував, і єдине питання — наскільки смертельним воно виявиться.

Однак чи я в це вірю чи шукаю ефекту, способу урівноважити легкість своєї буденності?

Я заходжу в кімнату з однобарвними картинами, пригадуючи останні слова, які спромігся сказати Росс. *Левкас на полотні*. Намагаюся вивільнити цей термін від значення і подумати про нього як про фрагмент якоїсь чудової загубленої мови, якою вже тисячу років не говорять. Картини в кімнаті — олія, полотно, але я кажу собі, що відвідуватиму музеї та галереї й шукатиму картини, де зазначено «левкас, полотно».

* * *

Я гуляю годинами, деінде ухиляючись від кавалків собачого лайна.

Емма і я, колись коханці. Мій смартфон лишається на стегні, бо вона десь там є, у цифровій дичавині, і рідко чутий звук дзвінка означає її голос за якусь мить від мене.

Я їм нарізаний хліб, бо його може вистачити надовше, якщо покласти до холодильника, але це спрацьовує з грецьким, італійським чи французьким хлібом. Я їм пухкий крихкий хліб у ресторанах, за власним бажанням обідаючи переважно наодинці.

Усе це має значення, навіть якщо не передбачається, що воно його має. Хліб, який ми їмо. Змушує мене загадатися, хоч і ненадовго, хто були мої пращури.

Знаю, що мав би знову повернутися до звички палити. Теоретично все, що сталося, веде мене в цьому напрямку. Але через утримання я не почуваюся впокореним, як було в минулому. Жадання минулося, і, певно, оце мене й упокорило.

У міському будиночку в гостьовій кімнаті звисає зі стелі вишукана люстра, і я вмикаю її та вимикаю, і щоразу, коли це роблю, виявляється, що я неминуче думаю про термін *підвісне освітлення*.

* * *

На вулиці, нікуди особливо не прямуючи, я перевіряю гаманець і ключі, блискавку на штанях, аби упевнитися, що вона надійно застібнута від пояса до промежини чи навпаки.

Полегшення не співмірне зі страхом. Воно триває обмежений час. Ти хвилюєшся дні, а потім місяці, і врешті син приїжджає, і він живий-здоровий, і забуваєш, як не міг зосередитися на іншій темі, ситуації чи обставині весь той час, бо він тут, тож хай пообідає. За винятком того, що його тут нема, чи не так? Він десь біля дорожнього знаку, де читається «Костянтинівка», в Україні, його місці народження і смерті.

Мови, повсякчасні сирени, жебрак згорнутою масою, чоловік чи жінка, недремний чи сплячий, живий чи мертвий, важко сказати, навіть коли наближаюсь, щоб кинути долар у щербатий пластиковий стаканчик.

Через два квартали говорю собі, що треба було щось сказати, щось в'яснити, а потім міняю тему до того, як вона стане надто заплутаною.

Я сиджу у своїй кабінці в адміністративних кабінетах коледжу і викреслюю пункти зі списків. Пункти я не стираю, а клацаю квадратик

закреслювання і проводжу лінію на екрані поверх кожного пункту, який треба видалити. Лінії та пункти. Із часом лінії поверх пунктів легко і наочно визначають мій поступ. Мить перекреслювання — найкраща частина, яка вабить, наче дитину.

Я думаю про ті декілька миттєвостей, які ми провели, дивлячись на нас у дзеркало, Емма і я, і це була перша особа множини, змішаний набір зображень. А потім моя сумна клята невдача розповісти їй, хто я, оповісти історії Мадлен і Росса, Росса й Артис і натюрмортне майбутнє батька і мачухи в кріонічному припиненні.

Я надто довго чекав.

Я хотів би, щоб вона побачила мене окремо, поза силами, які мене утворили.

Потім я пригадую таксиста, що схилився на колінах у слизькому риштаку, повернувшись до Мекки, і намагаюсь узгодити непохитне положення його світу з розвіяним життям цього.

Інколи я думаю про кімнату, вбогий кімнатовид, стіна, підлога, двері, ліжка, односкладовий образ, усе заледве не абстрактне, і намагаюсь побачити себе в кріслі й оце й усе, дуже докладно, ця річ і та, і чоловік у кріслі, який чекає, поки супровід застукає У Двері.

Реставрація, риштування, фасад будівлі, прихований за великими білими змахами захисної обшивки. Бородань, який стоїть під риштуванням, кричить на кожного, хто проходить повз, і ми чуємо не слова чи фрази, а саме звучання, частину шуму таксі, вантажівок і автобусів, за винятком того, що їх видає людина.

Думаю про Артис у капсулі та намагаюсь уявити, супроти мого твердого переконання, що вона хоч би щонайменше здатна усвідомлювати. Я думаю про неї в стані незайманої самотності. Ані подразник, ані людська діяльність не може підбурити відповідь, найпростіший слід пам'яті. Потім я намагаюсь уявити внутрішній монолог, її власний, самопороджуваний, імовірно, безупинний, відкрита проза голосу третьої особи, що також — її голос, форма наспівування на одному низькому тоні.

У громадських ліфтах я спрямовував сліпий погляд точнісінько в нікуди, знаючи, що я в запечатаній коробці наодинці з іншими, і що жоден з нас не волів би надати своє обличчя на огляд.

Я стою на автобусній зупинці, коли телефонує Емма. Вона каже, що сталося зі Стаком, використовуючи найменшу кількість слів. Вона розповідає, що пішла з роботи в школі, відмовилася від своєї тутешньої квартири та залишиться з батьком хлопчика, а я не можу згадати, чи вони розлучилися чи розійшлися, хоч це й не має значення. Приїжджає і їде автобус, а ми ще деякий час спокійно розмовляємо, наче майже чужі люди, а потім переконуємо одне одного, що ще поговоримо.

Я не розповів їй, що бачив, як це сталося.

Це був автобус, що їхав через усе місто, із заходу на схід, чоловік і жінка сиділи біля водія, жінка і хлопчик позаду. Я знайшов собі місце посередині, нікуди особливо не дивлячись, у голові порожньо чи майже порожньо, поки не побачив заграву, приплив світла.

Через секунди вулиці заповнило денне світло, яке згасало, й автобус скидався на носія цієї променистої миті. Я подивився на мерехтіння на тильному боці долоней. Я дивився, а потім слухав, вражений людським репетом, і різко повернувся зі свого положення, щоб побачити хлопчика, який знявся на ноги та припав обличчям до заднього скла. Ми були в середмісті й захід гарно проглядався, і хлопчик указував і репетував на сліпуче сонце, яке з надприродною точністю тримало рівновагу між рядами висоток. У нашому міському гармидері побачене вражало, його сила, велика кругла червоняста маса, і я знав, що тут на Мангеттені — це природне явище, раз чи два на рік, коли сонячні промені збігалися з місцевою вуличною мережею.

Я не знав, як називається ця подія, але я її бачив і хлопчик теж, і його нагальні крики пасували до цієї нагоди, і до самого хлопчика, опасистого та із завеликою головою, що весь поглинув у бачення.

А потім Росс, знову ж таки, у своєму офісі, потайний образ мого батька, який говорить мені, що кожен хоче володіти кінцем світу.

Оце хлопчик і бачив? Я залишив своє місце і пішов постояти поруч. Він склав руки на грудях у напівкулаках, м'яких і тримких. Його мати сиділа тихо, спостерігаючи за ним. Хлопець злегка підплигував співзвучно до вигуків, невпинних і збадьорливих, це були домовні гиркання. Мені не подобалося думати, що він був у чомусь неповносправний, макроцефал, розумово відсталий, але ці виття трепету пасували більше, ніж слова.

Повний сонячний диск стікав кров'ю на вулиці, висвітлюючи вежі обабіч, і я сказав собі, що хлопець не бачив, як на нас валиться небо, а знаходив найчистіший подив в інтимному дотику землі та сонця.

Я повернувся до свого місця і дивився вперед. Не треба мені небесного світла. Я маю здивовані вигуки хлопчика.

Максим Нестелєєв

Хлопчик з Бронкса і смерть

(життя і роману Дона Делілло)

Дон Делілло, на думку провідного американського критика Гарольда Блума,— це один з чотирьох найвпливовіших письменників США, разом із Томасом Пінчоном, Кормаком Маккарті та Філіпом Ротом. Багато в чому його своєрідний стиль сформувався тим, що він — яскраве доведення користі для письменника перебування в ситуації «свій серед чужих, чужий серед своїх».

Народився Делілло 1936 року в Бронксі в родині вихідців з Італії. Цікаво, що його батько і мати походили з одного італійського містечка (розташованого неподалік від гір Аbruццо), але познайомилися й одружилися вже в США. Дон мешкав разом з 11 родичами за півгодини їзди від Мангеттена (що для нього було дуже важливо), а до того його батько (який приїхав в Америку дев'ятирічним) зі своїм батьком, дідусем майбутнього письменника, жив тут у криміногенній Пекельній кухні. До юнацтва Дон майже не залишав свого італійсько-американського району, проте так і не навчився італійської й не став ревним католиком, як його батьки. За його визнанням, тоді він говорив «бронксською англійською», а з друзями — своєрідним італійським сленгом. Через це навіть навчання до 1954 року в коледжі Кардинал Гейз (у якому, до речі, пізніше вчився відомий режисер Мартін Скорсезе) було для нього складним випробовуванням, та ще складніше було після Фордхемського університету (де він до 1958 року вивчав візуальні комунікації) влаштуватися копірайтером до рекламного агентства «Огілві та Матер», англійські власники якого, за визнанням Делілло, змусили його докорінно переосмислити те, що говорити та як одягатися. 1966 року він залишає цю роботу (пропрацювавши там п'ять років), бо прагне займатися літературою. 2013 року, відповідаючи на питання одного з інтерв'юерів, який досвід він здобув, пишучи рекламні тексти та співпрацюючи з великими корпораціями доволі значний час, Делілло лаконічно відказав: «Жодного». Це гаяння часу на марну працю, а ще творчість і постать Томаса Пінчона стали тими

поштовхами до кардинальних змін у житті, які й визначили його подальшу долю. Делілло згадує, що коли він важко і без жодного натхнення вигадував рекламу для автошин «Сірз», йому дали почитати перший роман Пінчона «В.» (1963), і єдине питання, яке у нього виникло: «І звідки це з'явилося?». Було враження, що одного дня помер Гемінгвей (якого Делілло ще встиг побачити на вулиці за рік до його самогубства) і народився Пінчон: «Масштаби його творчості, значної географічно та такої, що не боїться головних тем, допомогли нам визначити місцеположення нашої художньої літератури не тільки в дрібних анонімних закутках, людських і завжди суттєвих, але також в обширі високої уяви та колективних мрій».

Письменник любить повторювати історію про те, коли саме він відчув свій хист, а точніше — переконався, що це справа його життя. Чотири роки пишучи свій перший роман, він уже через два роки напруженої праці над текстом зрозумів, що й далі буде цим займатися, попри те, буде його проза успішна чи ні.

Делілло порівняно пізно почав писати твори, і, за його визнанням, літературою майже не цікавився до 14 років (коли прочитав «Дракулу»), віддаючи перевагу коміксам, що до певної міри й визначило відсутність у його романах «оповідного запалу, схильності додержуватися певного наративного ритму». У 18 років під час навчання в коледжі на літніх канікулах у Бронксі він підробляв «паркером» на дитячому майданчику: йому платили за те, що він мав із сюрчком, у білій сорочці, брунатних штанях і таких саме черевиках наглядати за порядком і дітьми. Натомість, як звіряється Дон, він нічого подібного не робив і два місяці просто сидів на лавці в парку і захоплено читав Фолкнера, Гемінгвея і Джойса. Також у підлітковому віці його дуже вразив європейський кінематограф, який саме тоді почали показувати в Америці, це було зовсім інше бачення світу, нова образність і виразність, «фільми (films), а не кіно (movies)», як згадує Делілло.

Це все призвело до того, що для нього ключовим став саме зоровий аспект, тож і більшість його романів починалися не з ідеї, а з образу: «Підземний світ» (1997) — із заголовків перших газетних шпальт 1951 року, де поряд була новина про бейсбол і випробовування радянської атомної бомби; «Космополіс» (2003) — із побачених велетенських лімузинів, що їхали Мангеттенем і збиралися повернути

на перехресті; «Людина, що падає» (2007) — із фотокадру рятувника з брудним портфелем одразу після події 9/11, коли Делілло зрозумів, що цей портфель людині не належить; «Точка Омега» (2010) — із відеоінсталяції Дагласа Гордона «24-годинне Психо» (відомий фільм Гічкока, сповільнений до доби). Важливість візуального («візуальну відповідальність») у літературі письменник, за його свідченням, остаточно усвідомив, коли, мешкаючи доволі тривалий час у Греції, роздивлявся грецькі літери на античних колонах, і вони вразили його самою формою, виразнішою за смисл, який вони передавали, складаючись у слова. Відтоді всі свої романи Делілло описує як тривимірні простори, зримі та відчутні, усвідомлюючи власну відповідальність навіть не за слова чи речення, а за літери та їх розташування на сторінці. Тому він і дотепер вистукує свої тексти на друкарській машинці, купленій 1975 року, адже це дає йому об'ємне відчуття власної праці, її опуклу знаковість, що стає значимістю. Через це він і вирізняє себе від більшості сучасних прозаїків, які пишуть в «есеїстичному стилі», легко і невимушено нанизуючи на комп'ютері абзаци та розділи. Цікаво, що Делілло в інтерв'ю газеті «Лос-Анджелес Таймс» звіряється, що тепер він переважно дивиться фільми, а не читає книжки, та й з колегами-письменниками вони зазвичай говорять про кіно, а не про тексти.

Світогляд Дона Делілло від «Американи» (1971) до «Зеро К» (2016) декілька разів змінювався, як і його країна. Назва першого роману, як він потім сам для себе з'ясував, була невипадкова: «То була заява про мої наміри використовувати цілу картину, цілу культуру». У десятці романів (загалом натеper їх 16) проаналізувавши різні аспекти американського життя, від рок-музики до бейсболу, Делілло, врешті-решт, доволі кардинально розійшовся зі своєю нацією, заявляючи в останніх нечисленних бесідах з журналістами, що більше не впізнає США, а Трампа називає «нашою національною галюцинацією».

Тож логічно, що в найновішому романі від Америки лишився майже самий осончений Мангеттен, а два розділи твору відсилають до Челябінська (Росія) і Костянтинівки (Україна). Джойс Керол Оутс якось назвала його «людиною лячного сприйняття», яка чи не найкраще відчуває і передчуває США. Однак Делілло цікавіший як візіонер, що працює з передбаченнями та збігами, що вказують на

прийдешнє, аніж як аналітик й історик, що досліджує минуле. Тому в романі «Людина, що падає», де він прагне осмислити жахіття 11 вересня шість років по тому, Делілло непереконливий і навіть украй сентиментальний, через це його визнають найслабшим романом письменника. А можливо, йдеться про певну вікову деформацію авторського стилю, адже раніше його твори про минуле були сильніші й майстерніші, зокрема, «Терези» (1988) про Лі Гарві Освальда й убивство Джона Кеннеді.

«Зеро К» — це частково роман про майбутнє, про вигадану кріоспороду «Конвергенція» десь у пустельній азійській місцевості неподалік від Бішкека. Делілло писав його 4 роки та присвятив дружині Барбарі Беннетт, із якою вони разом уже майже півстоліття. Можна сказати, що цей твір — своєрідний подарунок автора самому собі на вісімдесятиріччя, адже твір у згущеній формі поєднав усі важливі для нього теми й ідеї. До певної міри він продовжує його попередній роман «Точка Омега», де теж багато міркують про родину, старість, відеозображення і смерть, а наприкінці один з безіменних персонажів мріє померти після довгої хвороби. Точка Омега — це поняття філософа П'єра Тейяра де Шардена з трактату «Феномен людини», яким він позначає стан найорганізованішої складності та найвищої свідомості, до якого еволюціонує Всесвіт. Ознаки точки Омеги — автономність, наявність, незворотність і трансцендентність — це водночас наріжні поняття «Зеро К», де складна організованість переконань близнят Стенмарк у їхньому дуеті контрастує з монологом Артис Мартино у проміжному стані свідомості під час кріонічного припинення.

В інтерв'ю Делілло зазначав, що, досліджуючи саме питання заморожування смертельно хворих людей, він зумисно намагався не переобтяжувати текст подробицями цього процесу і специфіки обладнання, обравши за оповідача Джеффрі Локгарта, який знає про це не більше, ніж пересічний читач. Найбільше критики письменник отримав саме за образ цього оповідача — доволі обмеженого, беземоційного, спокійного чоловіка, який переживає той факт, що колись батько Росс кинув його і свою першу дружину Мадлен, матір Джеффрі, і тепер ладен померти разом зі своєю другою дружиною Артис, яку він, безперечно, любить сильніше за сина. Це й визначає мову твору — тавтологічну (на кшталт: «Сама людина була безголова

— голови вона не мала», «Стеля була низька, ліжко — ліжкоподібне, стілець був як стілець»), часом кострубату, інколи з чудернацькими поєднаннями слів у словосполученнях, із переважно короткими простими реченнями, що водночас нагадують Біблію і пізнього Льва Толстого. Тематично теж можна провести цю паралель, адже обидві алюзії містять важливі есхатологічні мотиви. Власне, сам Джеффри каже про свої нотатки, що це «порожні міркування людини, чій безсюжетні дні та ночі почали визначати те, як світ складається довкола нього».

Делілло не звикати читати про себе, що діалоги його персонажів неприродні та невірогідні, таке стається після виходу кожного нового твору письменника. Із властивою йому іронією він розповідає, що для свого роману «Гравці» (1977) навмисно багато їздив громадським транспортом, записуючи реальні розмови людей, які потім без змін уставив до тексту твору, одержавши потому стандартні критичні зауваження, що діалоги він писати не вміє, тому вони в нього завжди нежиттєві.

Цікаво, що, зображуючи школу для неповносправних дітей із різними відхиленнями, де працює подруга оповідача Емма, він згадує про відповідні аббревіатури, якими приховують ці розлади, та показує хлопчика, що має певні проблеми з мовою і не може скласти слова, зрозумілі іншим. Емма називає його хворобу ДАМ, не розтлумачуючи ані Джеффри, ані, відповідно, нам. Але це один з наскрізних лейтмотивів, пов'язаних із процесом складання слів (а, отже, написання творів), тож, думаю, варто сказати, що це дитяча апраксія мовлення.

Сама «Конвергенція» як архітектурний об'єкт — така ж невиразна, як і мова оповідача, щось середнє між лабіринтом і мавзолеєм: нескінченні коридори й переходи (в оригіналі це настійні hall, hallway, corridor, passage, passageway) з горизонтальним ліфтом «віраж» між численними рівнями, безживними харчоблоками й із «заледве не абстрактними кімнатами», усім тим «убогим кімнатовидом».

Зрештою, у «Зеро К» важливіший не сюжет, а сама оповідь і процес називання, коли імена персонажів значать більше, ніж те, що вони роблять. Загалом, як можна скласти враження з різних інтерв'ю Делілло, він дає імена своїм героям, зважаючи на два принципи:

— або це має бути паліндром, анаграма ключового слова, знакова алітерація;

— або ПШБ має звучати як пересічне ім'я-прізвище.

Із огляду на це в романі значущими є імена жінок. Сама назва твору — «Zero K» — яку точніше можна перекласти як «Нуль К» (бо в тексті є відсилка на абсолютний нуль за Кельвіном), я лишаю саме так, як в оригіналі, зважаючи на її звуковий аспект. По-перше, заголовок дещо співзвучний імені Росс Локгарт, а по-друге, Джеффри розмірковує про ім'я однієї з жінок, яка керує «Конвергенцією», прагнучи обов'язково назвати її на З — то Зарою, то Зіною.

Проте саме імена двох жіночих персонажів, пов'язаних з Россом, однозначно не випадкові у творі. Померла мати оповідача Мадлен, на мій погляд, відсилає до назви печива в Марселя Пруста, смак якого спонукає його персонажа пригадувати «втрачені часи»; тоді як Артіс, яка перша каже про вічність мистецтва дотично до будівлі, де вони перебувають, сама ним і є, адже вона АРТИСТИЧНА (Artis[tic], тобто англ. «художня, мистецька»): «Єдине нескороминуше — це мистецтво. Його не роблять для публіки. Його роблять, просто щоб воно тут було. Воно тут, закріплене, частина фундаменту, непохитне як камінь». Кріоспоруа «Зеро К» і є мистецтво, де смерть (проміжний стан між життям і «відродженням») перетворюють на художній витвір.

До речі, чи не вперше у своїй творчості Дон Делілло безпосередньо в тексті розмірковує щодо процесу поіменування, що також задіює біблійний мотив Адама, який дає іменам усьому поки що безіменному. Джеффри нав'язливо прагне дати визначення всьому, тим самим відрізнити штучне від реального, зайве від суттєвого, що особливо помітно тоді, коли він і Стак говорять про інтер'єрну скельну скульптуру — величезний камінь у мистецькій галерії. Мистецтво загалом і його зображення у творі (екфразис) — завжди визначало творчість Делілло, тож однобарвні картини в міському будиночку Росса й екран з брутальними відео-інсталяціями в «Конвергенції» — це все поняття одного ряду, особливо рухомі зображення в кріоспоруді. Вони, як зазначає письменник, усі показують різні варіанти апокаліпсису, призвичаючи тамтешніх мешканців до смерті, до однобарвного очікування в капсулах-струках нового народження в цілком новому світі.

Джеффри прагне всім відшукати слухне ім'я чи назву, а одним із сильних вражень його молодості є та мить, коли від матері він дізнається, що батькове ім'я Росс Локгарт — несправжнє, але саме воно, а не Ніколас Саттерсвейт, дало йому змогу стати тим, ким він є. У романі Джеффри зазначає асоціативний ряд, пов'язаний з прибраним ім'ям-прізвищем, граючись із співзвуччями англійської мови, розкладаючи Lockhart на lock (у тексті — його синонім closure) і hard (firm), і в перекладі я намагаюсь відтворити цю звукову й ідейну схожість: «Прізвище Локгарт було геть хибне, як на мене. Надто щільне, надто зціплене. Ґрунтовний і рішучий Локгарт, гартований блок Локгарта».

Стосунки батька і сина, і ширше — що таке теперішня родина, батьки і Батьківщина — оце одна з головних тем твору, а наукова фантастика лише тло історії людини, її дорослішання і страху дорослого життя в країні, яку не зовсім розумієш. Своєрідним антиподом Джеффри є Стак — хлопець, якого Емма всиновила в українському сиротинці. Делілло в одному з інтерв'ю пояснював, що спочатку хотів написати про всиновлення в Росії, але через те, що це дуже поширена практика в Америці, він вирішив, що це буде Україна. Принагідно зазначу, що авторське намагання описати нетипове привело до того, що в усіх персонажів рідкісні прізвища, а ім'я Стак аж ніяк не скидається на українське, воно скоріше скандинавське. Однак Стак — це антипод на позір, насправді це ще одна історія дорослішання і родинних стосунків, яку письменник ускладнює вступом Стака в український добровольчий батальйон, символічним поверненням на Батьківщину, де померли його родичі, замордовані Сталінім під час голодоморів, і де помирає він. А насамкінець автор виводить образ ще одного хлопчика в автобусі, який спостерігає за так званим «Мангеттенгенджом^[30]». Делілло зазначав, що спочатку планував вставити цей уривок у середину роману, але згодом зрозумів, що отакий має бути найкращий фінал: улюблена і рідна йому частина Нью-Йорка, захоплені вигуки хлопчика, виразніші за будь-які слова, і відмова від небесного світла.

У своїх порівняно небагатьох коментарях Делілло неохоче говорить про власні твори, однак за певного особистою значимістю вирізняє три з них:

«Терези» — адже, за його словами, замах на президента Кеннеді зробив його письменником і змінив усіх американців, давши відчуття того, що «ми живемо у тривожні часи». Пізніше він сам здивовано згадував, що, вочевидь, не випадково, його перший роман «Американа» закінчувався тим, що головний персонаж їде машиною саме до Далласа, а потім і вулицею, на якій усе сталося, поряд із президентським кортежем;

«Підземний світ» — адже там про 50-ті, роки його молодості, і про Бронкс, де минуло дитинство;

«Зеро К» — адже там про смерть, те, що буває (може бути) після неї, і мистецтво. Зрештою, усі романи Делілло саме про це — про підготовку до смерті й літературу як форму думання про неї.

Письменник час від часу повторює ту саму думку, що чимдалі, то все частіше відчувається хлопчиком з Бронкса, і що, певно, це якесь вікове відчуття, загострення пам'яті. «Усі сюжети мають схильність рухатися до смерті»,— каже Джек з його «Білого шуму» (1985). «Кожен хоче володіти кінцем світу»,— каже Росс із «Зеро К». Зрештою, що ми маємо наприкінці життя, як не спогади про щасливе дитинство й очікування близького зникнення?

Щодня треба вчитися мистецтва помирання, казали античні філософи про смисл життя, а Цицерон уточнював, що філософствувати — це готуватися до смерті. Так зрештою і робить Дон Делілло кожним своїм твором: готує нас і себе до небуття, керуючись тезою Альбера Камю: «Хочеш бути філософом — пиши романи». Так хлопчик з Бронкса, який пише романи про смерть, і став одним з найважливіших американських письменників сьогодення.

Важко уявити, як люди можуть краще зрозуміти американське життя другої половини двадцятого століття і початку двадцять першого, ніж читаючи Дона Делілло... Масштаб запиту Делілло — глобальний та історичний.... Його творчість приголомшлива, зроблена з потайних благословень... Моєму поколінню письменників вона доводить, що художня література і досі може робити все що завгодно.

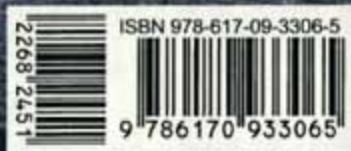
ДЖЕННІФЕР ЕҒАН на представленні Медалі за видатний внесок в американську літературу

Читання книжок Дона Делілло підтримує нашу віру в мистецтво художньої літератури: він уловлює плин життя кінця століття у словах, в одному реченні за одним, що яскраво сяють.

«ELLE»

Боги обладнали Делілло антенами провидця.

МАРТИН АМІС, «The New Yorker»

 www.fabulabook.com

 www.facebook.com/Fabulabook/

 vk.com/fabulabook

 www.instagram.com/fabulabook/

Важко уявити, як люди можуть краще зрозуміти американське життя другої половини двадцятого століття і початку двадцять першого, ніж читаючи Дона Делілло... Масштаб запиту Делілло — глобальний та історичний.... Його творчість приголомшлива, зроблена з потайних благословень... Моєму поколінню письменників вона доводить, що художня література і досі може робити все що завгодно.

ДЖЕННІФЕР ЕҒАН на представленні Медалі за видатний внесок в американську літературу

Читання книжок Дона Делілло підтримує нашу віру в мистецтво художньої літератури: він уловлює плин життя кінця століття у словах, в одному реченні за одним, що яскраво сяють,
«ELLE»

Боги обладнали Делілло антенами провидця.
МАРТИН АМІС, «The New Yorker»

www.fabulabook.com

www.facebook.com/Fabulabook/

vk.com/fabulabook

www.instagram.com/fabulabook/

notes

Примітки

1

Напря́м у мистецтві, об'єктом якого є реальний пейзаж, фрагмент природного середовища. Виник у США наприкінці 1960-х.

Буття 3:19. (Переклад І. Хоменка.).

3

Там само.

4

Також: віженарі арт — художній стиль, в основі якого лежить зображення побаченого в зміненому стані свідомості, релігійного, медитативного споглядання або трансу.

Оші-нахор — дослівно тадж. «натщесерце», плов, який подається «на пустий шлунок» з 6 до 11 ранку.

6

Мастаба (від араб, «лавка», а від давньоєгипетської — «будинок вічності», або «вічний дім») — тип гробниць давньоєгипетської знаті у формі усіченої піраміди, які будували з сирцевої цегли або каменю з Нілу в 3000-2250 рр. до н. е., передували східчастим пірамідам.

Світ, слово або смерть (*нім.*).

Протилежність (від *итал.*) — у пластичному мистецтві спосіб скульптурного зображення постаті людини, коли вся вага тіла утримується на одній нозі, тоді як інша нога залишається вивільненою і легко опирається на землю. Ширше — коли положення однієї частини тіла контрастно протиставлене положенню другої частини.

Надзвичайно м'які. (*фр.*) Те саме, що й ultra soft (*англ.*) у назві серветок Клінекс.

Тренчкот (тренч) — дощовик з незмінними атрибутами: двобортний, з погонами і відкладним коміром, манжетами, кокеткою, поясом і розрізом ззаду. Зазвичай робився з водонепроникного матеріалу.

Найнижча, найпотайніша частина будівлі, переважно — святилище в храмі. У переносному значенні — потаємні причини.

Страва, поширена на Близькому Сході. Невеликі кульки з меленого нуту або кінських бобів, підсмажені на олії, покладені в піту разом з маринованими овочами та соусом.

Фільто (фільтрум) — підносний жолобок, губний рівчачок.

Граб звичайний колоноподібний.

Соняшник багаторічний десятипелюстковий.

Томас Браун (1605-1682) — британський медик, представник доби «бароко», автор літературних «проб» на окультно-релігійні та природознавчі теми.

Різновид пантоміми, композиції, коли люди позують, наслідуючи відомі художні твори або уявні картини та скульптури.

Процес перетворення на скло.

Сонце і тінь. *(ісп.)*.

Тобто 6 футів і 4 дюйми, дорівнює десь 193 см.

Музей американських фінансів на розі Волл-стрит і Вільямс-стрит у Нью-Йорці.

Інша назва міста Денвер у штаті Колорадо — «Місто на височині милі», адже воно розташоване на висоті понад 1600 метрів над рівнем моря.

Зал для занять єдиноборствами.

Із його праці «Буття і час» (1927).

Та, що несамовито дме — потужна піщана і пилова буря в пустелях Єгипта й Аравії. (*араб.*).

Останнє речення Книги XIII, Розділу XI трактату «Про Град Божий» Блаженного Августина.

Ґрунт, перший шар покриття, основа в технології живопису, яка розташовується безпосередньо під картинним шаром. Левкас (від гр. «білий») використовували в мистецтві Середньовіччя у вигляді порошкоподібної крейди, замішаної на тваринному або рибному клеї.

Мангеттенгендж — термін науковця Ніла Тайсона на позначення явища, що відбувається в Мангеттені чотири рази на рік, коли сонце на сході чи заході можна спостерігати з поперечних вулиць, паралельних тим, які прокладені за генеральним планом Мангеттена, затвердженим 1811 року.